

Uzmanlık Tezleri Serisi No: 241

REKABET KURUMU

REKABET HUKUKU
PERSPEKTİFİNDEN
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

ALİ GEZBELİ

REKABET HUKUKU PERSPEKTİFİNDEN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Ali GEZBELİ

Ankara 2025

©Bu eserin tüm telif hakları
Rekabet Kurumuna aittir. 2025

Baskı, Aralık 2025
Rekabet Kurumu-ANKARA

Bu kitapta öne sürülen fikirler eserin yazarına aittir;
Rekabet Kurumunun görüşlerini yansıtmaz.

Bu tez, Rekabet Kurumu Başkan Yardımcısı Ferhat TOPKAYA, Rekabet Kurumu Başkan Yardımcısı Haluk Recai BOSTAN, IV. Denetim ve Uygulama Dairesi Başkanı Selvi KOCABAY, V. Denetim ve Uygulama Dairesi Başkanı Nazlı VAROL, Dış İlişkiler ve Rekabet Savunuculuğu Dairesi Başkanı Zeynep MADAN'dan oluşan Tez Değerlendirme Heyeti tarafından 24 Ekim 2022 tarihinde yürütülen Tez Savunma Toplantısı sonucunda yeterli ve başarılı kabul edilmiştir.

Tez yazarı Ali GEZBELİ, 11.04.2023 tarihinde yapılan Yeterlik Sınavı ve 27.04.2023 tarihinde yapılan Sözlü Sınavda başarılı olmuş ve Başkanlık Makamının 27.04.2023 tarih ve 63635 sayılı onayı ile Rekabet Uzmanı olarak atanmıştır.

YAYIN NO

429

“Kıymetli aileme...”

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

1.1. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK.....	3
1.2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE REKABET HUKUKU İLİŞKİSİ	5
1.2.1. Politikaların Çatışması	6
1.2.1.1. Rekabet Hukukunun Kılıç Rolü	8
1.2.1.2. Rekabet Hukukunun Kalkan Rolü.....	11
1.2.2. Politikaların Dengelenmesi.....	14
1.2.2.1. Hukuki Dengeleme.....	14
1.2.2.2. İktisadi Dengeleme.....	16

BÖLÜM 2

TEŞEBBÜSLER ARASINDAKİ REKABETİ KISITLAYICI ANLAŞMALARIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK EKSENİNDE ELE ALINMASI: AB VE ÖRNEK ÜLKE UYGULAMALARI

2.1. İLGİLİ MEVZUAT.....	21
2.2. KARARLAR	23
2.2.1. Yarının Tavuğu Kararı	23
2.2.2. Kömür Enerjisi Kararı	24
2.2.3. CECED Kararı.....	26
2.2.4. Emisyon Kararı.....	27
2.2.5. Süt Kararı.....	28
2.3. AB VE ÖRNEK ÜLKE UYGULAMALARI	30
2.3.1. AB Komisyonu.....	30
2.3.1.1. AB Komisyonu Yatay İşbirliği Kılavuzu.....	30
2.3.1.2. AB Komisyonu Dikey Kılavuz	33
2.3.2. Hollanda	34
2.3.3. Yunanistan	37

2.3.4. İngiltere	39
2.3.5. Avusturya	42
2.3.6. Mevzuatın Karşılaştırılması.....	46

BÖLÜM 3

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE REKABET HUKUKU BAĞLAMINDA TÜRKİYE İÇİN ÇIKARIM VE ÖNERİLER

3.1. REKABET KURULU KARARLARI.....	48
3.1.1. Deterjan Kararı.....	48
3.1.2. LASDER-I Kararı.....	50
3.1.3. LASDER-II Kararı	51
3.1.4. Akü-I Kararı.....	53
3.1.5. TÜBİSAD Kararı	53
3.2. KARARLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	55
SONUÇ VE ÖNERİLER	61
ABSTRACT	65
KAYNAKÇA.....	66
EKLER.....	72
Ek-1 :Rekabet Üzerinde Kayda Değer Bir Etkisi Olmayan Örnek Sürdürülebilirlik Anlaşması ve Değerlendirilmesi	72
Ek-2 :Rekabeti Kısıtlayan ve Muafiyet Koşullarını Sağlamayan Örnek Sürdürülebilirlik Anlaşması ve Değerlendirilmesi	73
Ek-3: Rekabeti Kısıtlayan ve Muafiyet Koşullarını Karşılayan Örnek Sürdürülebilirlik Anlaşması ve Değerlendirilmesi	74
ŞEKİL DİZİNİ	
Şekil-1: CMA-Sürdürülebilirlik Anlaşması Muafiyet Değerlendirmesi	41
Şekil-2: AFCA-Sürdürülebilir İşbirliği Muafiyet Değerlendirmesi	45

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AB Yatay Kılavuzu	Guidelines on the applicability of Article 101 of the Treaty on the Functioning of the European Union to horizontal co-operation agreements (Taslak Yatay İşbirliği Anlaşmaları Hakkında Kılavuz)
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABAD	: Court of Justice of the European Union (Avrupa Birliği Adalet Divanı)
ACM	: Authority for Consumer & Markets (Hollanda Rekabet Otoritesi)
AFCA	: Australia Federal Competition Authority (Avusturya Rekabet Otoritesi)
A.g.k.	: Adı geçen karar
AKÜDER	: Akümülatör ve Geri Kazanım Sanayicileri Derneği
Avusturya Kılavuzu	Guidelines For Exempting Sustainable Cooperation Agreements From Competition Laws (Sürdürülebilir İşbirliği Anlaşmalarının Rekabet Hukukundan Muaf Tutulması Hakkında Kılavuz)
BİSAD	: Bilişim Sanayicileri Derneği İktisadi İşletmesi
BM	: United Nations (Birleşmiş Milletler)
Bkz.	: Bakınız
CMA	: Competition and Markets Authority (Birleşik Krallık Rekabet Otoritesi)
Dikey Kılavuz	: Guidelines on Vertical Restraints (Dikey Kısıtlamalara İlişkin Kılavuz)
DOJ	: United States Department of Justice (Amerika Birleşik Devletleri Adalet Bakanlığı)
ECA	: European Court of Auditors (Avrupa Sayıştay Kurumu)
FTAO	: Fair Trade Advocacy Office (Adil Ticareti Savunma Ofisi)
HCC	: Hellenic Competition Commission (Yunanistan Rekabet Otoritesi)

Hollanda	: Guidelines Sustainability Agreements (Taslak
Taslak	Sürdürülebilirlik Anlaşmaları Kılavuzu)
Kılavuzu	
Ibid	: Ibidem (Aynı yerde, aynı eserde)
İngiltere	: Environmental Sustainability Agreements and Competition
Kılavuzu	Law (Çevresel Sürdürülebilirlik Anlaşmaları ve Rekabet Hukuku)
İngiltere	: Environmental Sustainability and The Competition and
Rehber	Consumer Law Regimes (Çevresel Sürdürülebilirlik ve Rekabet ile Tüketici Hukuku Rejimi)
Komisyon	: Avrupa Birliği Komisyonu
Kurul	: Rekabet Kurulu
Kurum	: Rekabet Kurumu
LASDER	: Lastik Sanayicileri Derneği
No	: Number (Sayı)
NOx	: Nitrojen Oksit
OECD	: Organisation for Economic Cooperation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
ÖTL	: Ömrünü Tamamlamış Lastik
Para.	: Paragraf
RKHK	: 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
s.	: Sayfa
TFEU	: Treaty on the Functioning of the European Union (Avrupa Birliğinin İşleyişine Dair Anlaşma)
vd.	: Ve diğerleri
Vol.	: Volume (Cilt)

GİRİŞ

Günümüzde kullanılan fosil yakıtlar, yakıldıklarında atmosferde bir sera gazı tabakası oluşmasına neden olmaktadır. Bu katman yeryüzüne ulaşan güneş ışınlarının uzaya yansımaları engelleyerek ısının atmosferde hapsolmasına yol açmaktadır. Nitekim bu süreç “küresel ısınma” olarak adlandırılan olguyu ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler Çevre Programı da dâhil olmak üzere dünyanın önde gelen iklim bilimi kuruluşları tarafından hazırlanan rapora göre, sera gazı emisyonlarında bir düşüşün yaşanmaması halinde küresel sıcaklığın 1,5°C artacağı ve bu durumun gerçekleşmesi halinde geri dönüşü olmayan ekosistem kaybına yol açacağı ve insani felaketlerin meydana geleceği ifade edilmiştir (Kingston 2021, 2). İklim krizine ek olarak ekonomik alanda yaşanan iktisadi krizlerin derinleşerek toplumun tüm kesimlerince hissedilmesi, daha ekonomik ve daha çevreci ürün ve hizmetlerin üretimi konusunu gündeme getirmiştir. Bu bağlamda çevreye, ekonomiye ve topluma olumlu değerler atfeden sürdürülebilirlik konsepti devletlerin, uluslararası kurum/kuruluşların ve işletmelerin gündeminin üst sıralarında yer bulmaya başlamıştır.

Gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan gelişme olarak tanımlanabilecek olan sürdürülebilirlik kavramı, üretim maliyetlerinin düşürülmesi, kaynakların etkin kullanımı, verimliliğin sağlanması, enerji kullanımının azaltılması ve çevrenin korunması gibi yollarla tüketicinin ve toplumun refahının artırılması amacına sahip bir felsefedir (Portney 2015, 5-6). Bununla birlikte, çevresel, ekonomik ve toplumsal olmak üzere üç boyutu bulunan sürdürülebilirlik kavramı; çevre hukuku ve ekonomi başta olmak üzere rekabet hukuku ile de etkileşim içindedir.

Nitekim Hollanda Rekabet Otoritesinin tüketici sağlığı, ekonomi ve çevre üzerinde olumlu etkiler ihtiva eden bir sürdürülebilirlik anlaşmasını konu alan bir kararında¹ ulaşılan anlaşmanın rekabet kurallarını ihlal ettiği yönündeki kanaat,

¹ <https://www.acm.nl/en/publications/publication/13761/Industry-wide-arrangements-for-the-so-called-Chicken-of-Tomorrow-restrict-competition>, Erişim tarihi: 13.07.2022

çağdaş rekabet hukuku çevrelerinde sürdürülebilirlik mülahazalarının oynadığı rol hakkında tartışmaları ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda sürdürülebilirlik anlaşmalarına ve/veya uyumlu eylemlere rekabet hukuku araçları ile müdahale edilmesinin yerindeliği ve sürdürülebilirliğin rekabet hukuku perspektifinden ele alınıp alınamayacağına yönelik tartışmalar gündeme gelmeye başlamıştır.

Söz konusu tartışmalar bağlamında rekabet hukuku uygulamalarında daha fazla yer edinmeye başlayan sürdürülebilirlik argümanlarının nasıl değerlendirileceği sorusu, rekabet otoriteleri nezdinde düzenleme yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda başta AB olmak üzere Hollanda, Avusturya, İngiltere, Yunanistan rekabet otoriteleri, sürdürülebilirliğin rekabet hukuku perspektifinden nasıl ele alınacağına dair birtakım düzenlemeler yapmıştır.

Bu çalışmanın amacı, sürdürülebilirlik ile rekabet hukuku politikaları arasındaki etkileşimi ele almak, sürdürülebilirlik anlaşmalarının nasıl incelendiğine ilişkin AB, Hollanda, Avusturya, Yunanistan ve İngiltere'nin yaklaşımlarını incelemek ve nihayetinde Türk Rekabet Kurumu'nun sürdürülebilirliğin rekabet hukuku perspektifinden ele alınışına ilişkin tavsiyelerde bulunmaktır.

Bu kapsamda birinci bölümde sürdürülebilirlik kavramına ve gelişimine genel bir bakış sağlanmış ve sürdürülebilirliğin rekabet hukuku perspektifinden incelenip incelenemeyeceğine ilişkin tartışmalara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise, sürdürülebilirliğe konu teşebbüsler arası rekabeti kısıtlayıcı anlaşmalar hakkında AB'de ve çeşitli ülkelerde alınan kararlar ile mevzuat düzenlemelerine yer verilmiş; sonrasında bu düzenlemeler karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Son bölümde ise, sürdürülebilirliğe konu teşebbüsler arası rekabeti kısıtlayıcı anlaşmaların Türk Rekabet Otoritesi tarafından ele alınışına yönelik örnek kararlara yer verilmiş ve söz konusu kararlardaki değerlendirmeler ile AB ile çeşitli ülkelerde alınan kararlardaki değerlendirmeler karşılaştırılarak sürdürülebilirliğin Türk rekabet hukukuna entegre edilebilmesine dair önerilere yer verilmiştir.

BÖLÜM 1

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

Bu bölümde, sürdürülebilirlik terimi ve gelişimi hakkında kısa bir genel bakış sağlanacak, sürdürülebilirliğe ilişkin bazı temel özelliklere ve teşebbüslerin sürdürülebilirlikle etkileşimine yer verilecektir. Devamında ise sürdürülebilirliğin rekabet hukuku perspektifinden incelenip incelenemeyeceğine ilişkin tartışmalar ele alınacaktır. Bu bağlamda sürdürülebilirlik ve rekabetin korunması kurumlarının amaç ve politikaları karşılaştırmalı olarak incelenecek ve sonraki başlıkta sürdürülebilirliğin rekabet hukukuna entegre edilmesi fikri bağlamında bazı önemli tartışmalara yer verilecektir.

1.1. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Bilimde yaygın olarak kullanılan sürdürülebilirlik terimi, bir şeyi (örneğin bir kişi, bir sistem, bir alışkanlık) belirsiz bir süre boyunca sürdürme kapasitesini ifade etmektedir (WCED 1987, 39). Sürdürülebilir kalkınmanın en yaygın kabul gören tanımı ise, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınmadır (Portney 2015, 5). Bu anlamda, sürdürülebilir kalkınma, ulaşılması gereken evrensel bir hedef (Soini ve Dessein 2016, 2) veya gelecek nesiller için sahip olunması gereken ahlaki bir yükümlülüktür² (Solow 1991, 3). Bu kavramların zeminini ise, 1972'de Stockholm'de insan toplumunun çevre üzerindeki etkisini ve ekonomik kalkınma ile çevrenin korunması arasında bir uzlaşma girişimlerini tartışan Birleşmiş Milletler (BM) "İnsan ve Çevre Konferansı" oluşturmaktadır (Purvis vd. 2019, 690-691).

Öte yandan sürdürülebilirlik kavramı daha yakından incelendiğinde, *çevresel, ekonomik ve toplumsal* olmak üzere üç boyut içerdiği görülmektedir (Giddings vd. 2002, 187-189). Bu çerçevede, sürdürülebilirlik ekonomik, çevresel ve

² Uygulamada "sürdürülebilirlik" ve "sürdürülebilir kalkınma" kavramlarının genellikle birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. İşbu çalışma kapsamında da bu yaklaşım izlenmektedir.

toplumsal eşitliğin bir ürünü olup ancak üç bileşenin aynı anda ve dengeli takibiyle elde edilebilmektedir. Bileşenler arasında ödünleşmeler olsa da yalnızca ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanması, çevresel ve toplumsal sürdürülebilirliğin de dengelendiği anlamına gelmemektedir. Tekil bir hedefe odaklanmak yerine mezkûr üç bileşenin dengelenmesi, çevrenin korunmasını, ekonomik büyümenin sağlanmasını ve ekolojik denge ile sosyal eşitliğin korunmasını mümkün kılmaktadır (Portney 2015, 6).

Bununla birlikte sürdürülebilirlik ile dışsallıklar (*externalities*) arasında doğrusal bir ilişkinin varlığı söz konusudur. Nitekim dışsallık, bir malın üretiminin veya tüketiminin üçüncü taraflara bir maliyet yüklemesi veya bir yarar sağlaması anlamına gelmekteyken (Ünsal 2016, 170) sürdürülebilirlik, kaynakların etkin bir şekilde kullanımını sağlayarak çevrenin korunmasını amaçlayan bir felsefedir (Hahn vd. 2010, 217-218). Bu kapsamda çevreye, ekonomiye ve topluma olumlu etkiler barındıran bir sürdürülebilirlik anlaşmasının çıktısı olan sürdürülebilir bir ürün veya hizmetin üretim veya tüketimi, üçüncü taraflara diğer bir deyişle topluma yarar sağlayarak etkinlik artışı sağlayacaktır (Dolmans 2021, 18-19).

Ekonomik alanda yaşanan küreselleşme olgusu, iklim krizi ve toplumsal eşitlik kavramlarının önem kazandığı günümüz dünyasında, sürdürülebilirlik kavramı ivmelenerek gündelik hayatta yer edinmiş ve devletlerin, uluslararası kurum/kuruluşların ve işletmelerin gündemlerinin üst sıralarında yer bulmaya başlamıştır. Bu durumun somut bir yansıması, 2015 yılında kabul edilen “Dünyamızı Dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi” başlıklı BM Kararında³ karşımıza çıkmaktadır (Villeneuve vd. 2017, 1909). İlgili kararda, sürdürülebilirlik ile ilgili yol haritası belirlenmeye çalışılırken özellikle büyük ve çok uluslu şirketlerin, sürdürülebilir iş uygulamalarını benimsemesi ve sürdürülebilirliğe ilişkin bilgilerin raporlanıp paydaşlar ile paylaşılması yönünde tavsiyede bulunmaktadır.

Bir teşebbüsün bir ürün veya hizmetin üretiminde veya dağıtımında sürdürülebilirlik anlamında yarattığı olumlu iyileştirmeyi diğer teşebbüslere aktarması, sürdürülebilirliğin topluma daha hızlı yansımasıyla sonuçlanacaktır.

³ https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf, Erişim tarihi: 13.07.2022.

Ancak, bunun için, teşebbüslerin sürdürülebilirlik ekosistemindeki konumu önem arz etmektedir. Bu bağlamda özel girişimler sürdürülebilirlik ekosistemine üç ayrı biçimde entegre olabilmektedir. Öncelikle, teşebbüsler "yeşil ekonominin" doğrudan bir parçası olabilmektedir. İkinci olarak, "yeşil ekonominin" parçası olmayan teşebbüsler yine de örneğin, çevre dostu ambalaj benimsemek veya kurumsal sosyal sorumluluk projelerinde yer almak gibi sürdürülebilirlik çabalarına destek verebilmesinin yanı sıra söz konusu uygulamalarını sosyal, çevresel ve finansal açıdan ölçümleyerek ve raporlayarak sürdürülebilirlik dairesinde katkılar sunabilmektedir. Son olarak ise, sivil toplum kuruluşları (STK) ile işbirliği yapan işletmeler yeni organizasyonlar yaratarak sisteme entegre edilebilmektedir (Portney 2015, 110-117).

Özetle, sürdürülebilirlik kavramı, temelde çevre korumasına odaklanırken sosyal ve ekonomik kalkınmayı da çevrenin korunması amacıyla birleştirmektedir. Bu temel fikir, çevresel bozulmanın ve doğal kaynakların tükenmesinin, ekonomik büyümeyi engelleyebileceği varsayımı üzerine kurulmuştur. Sürdürülebilir uygulamalar, büyümenin kalitesini arttırmayı ve ekonomik gelişmeyi hedeflemektedir (OECD 2020, 13).

1.2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE REKABET HUKUKU İLİŞKİSİ

Etkisi giderek artan iklim krizinin ekonomik, siyasi ve hukuki alanlara yansımaları sonucu kamuoyunda çeşitli kuruluşlar tarafından sürdürülebilirlik kavramı tartışılmaya başlanmıştır. Sürdürülebilirlik kavramının rekabet hukuku perspektifinden incelenmesine yönelik kesin bir tarih bulunmasa da tartışmaların hızlanarak küresel seviyeye yayılmasına sebep olan dönüm noktası, şüphesiz 2015 yılında Hollanda Rekabet Otoritesi'nin (ACM- *Authority for Consumer & Markets*) vermiş olduğu *Yarının Tavuğu* (*Chicken of Tomorrow*) adlı karar⁴ olmuştur⁵.

İlgili karar, 2013 yılında Hollanda'da yerleşik tavuk üreticileri ile süpermarketler ve piliç eti işleyicileri arasında, hayvan refahı standartları güçlendirilmiş tavuk etinin satışına ilişkin anlaşmalara dayanmaktadır. Bu anlaşmaların ortak noktasını süpermarketlerin raflarından normal tavuk etlerini

⁴ https://www.acm.nl/sites/default/files/old_publication/publicaties/13789_analysis-chicken-of-tomorrow-acm-2015-01-26.pdf, Erişim tarihi: 13.07.2022.

⁵ İlgili karara işbu çalışmanın 2.2.1. başlığı altında detaylı olarak değinilecektir.

kaldırmaları oluşturmaktadır (Boss vd. 2018, 1-2). Taraflar arasındaki anlaşmanın amacı; daha sağlıklı et üretimi için daha yavaş büyüyen tavuk ırklarının kullanılması, daha az antibiyotik ve daha sağlıklı yemlerin kullanımı, çevrenin korunması için amonyak ve partikül emisyonlarının azaltılması ve kümeste daha fazla alan ile doğal gündüz ve gece ritminin yaratılması gibi yasal olarak gerekli olan minimum standartların üzerinde hayvan refahı standartlarının oluşturulmasıdır (ACM 2015, 3). Anlaşma ile her ne kadar çevre, toplum ve ekonomik eksende olumlu etkiler amaçlansa da, sürdürülebilir üretim yöntemlerine geçiş, nihai olarak daha yüksek üretim maliyetin beraberinde getirmiştir (Schinkel ve Treuren 2021, 76). Bu bağlamda tavuk üreticilerinin bahse konu anlaşma çerçevesinde yaptığı yatırımlar tavuk eti kilogram satış fiyatlarında artışa yol açmıştır. Bunun üzerine fiyat artışlarını analiz eden ACM, anlaşmanın yatay bir işbirliği anlaşması olduğu ve anlaşma tarafı teşebbüslerin rekabet kurallarını ihlal ettiği kanaatine ulaşmıştır (Bos vd. 2015, 20).

ACM kararını izleyen süreçte ise tüketici sağlığı (toplum), ekonomi ve çevre üzerinde olumlu etkiler ihtiva eden anlaşma ve/veya uyumlu eylemlere rekabet hukuku araçları ile müdahale edilmesinin yerindeliğine ve sürdürülebilirliğin rekabet hukuku perspektifinden ele alınıp alınamayacağına yönelik tartışmalar gündeme gelmeye başlamıştır.

1.2.1. Politikaların Çatışması

Sürdürülebilirliğin rekabet hukuku perspektifinden ele alınıp alınamayacağına yönelik tartışmalara değinmeden önce söz konusu her iki kurumun özünde yer alan politikalar ile elde edilmesi amaçlanan faydalara kısaca yer verilmesi önem arz etmektedir.

Rekabet hukuku, serbest piyasa ekonomisini destekleyen ve sürdürmeyi amaçlayan, teşebbüslerin rekabete aykırı davranışlarını düzenleyen bir hukuk dalı olmakla birlikte temel amacı mal ve hizmet piyasalarındaki rekabeti engelleyici, bozucu veya kısıtlayıcı anlaşma, karar ve uygulamaları ve piyasaya hâkim olan teşebbüslerin bu hâkimiyetlerini kötüye kullanmalarını önleyerek etkin rekabetin korunmasını sağlamaktır⁶. Bu amaç doğrultusunda rekabet hukuku, etkinlik temelli bakış açısı ile ele alındığında, rekabet hukukunun üretim maliyetleri

⁶ <https://www.rekabet.gov.tr/tr/Sayfa/Mevzuat/4054-sayili-kanun/madde-gerekceleri>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

düşürdüğü ve kısıtlı kaynakların etkin kullanımına imkân sağlama yoluyla refah artışı sağladığı kabul edilmektedir (OECD 2018, 29). Bu bakımdan sağlanan etkinlik artışı ile orantılı olarak rekabet politikasının hedeflerinden birisinin tüketici refahı artışı olduğu söylenebilecektir (Topalömer 2015, 13).

Öte yandan sürdürülebilirlik ise yukarıda da bahsedildiği üzere gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan bir gelişme olmakla birlikte (Portney 2015, 5) sürdürülebilir politikaların nihai hedefinin üretim maliyetlerinin düşürülmesi, kaynakların etkin kullanımı, verimliliğin sağlanması, enerji kullanımının azaltılması ve çevrenin korunması gibi yollar ile tüketicilerin ve toplumun refahının artırılması olduğu söylenebilecektir (Teliento vd. 2019, 1745).

İlgili mülahazadan hareketle, her iki kurumun da tüketici yararına hizmet ettiği anlaşılsa da ilgili amaca ulaşma konusunda farklı yollar benimsenmiştir. Sürdürülebilir üretim yöntemlerine geçişin toplum üzerinde belirli bir maliyet yaratması muhtemeldir. Zira sürdürülebilir bir ürünün üretimine geçiş yapan bir teşebbüsün maliyetlerinde ve dolayısıyla fiyatlarında artış meydana gelmektedir. Bu durumda tüketicinin düşük fiyatlı sürdürülebilir üretim yöntemleriyle üretilmeyen mal veya hizmeti talep etmesi halinde tekil sürdürülebilirlik yatırımları karşılıksız kalmaktadır. Böyle bir durumda, sürdürülebilirliğe yatırım yapan ilk teşebbüs dezavantajlı konuma düşmekte; diğer bir ifadeyle pazara ilk giren dezavantajlı (*first-mover disadvantage*) ortaya çıkmaktadır (Inderst ve Thomas 2022, 2). Bu noktada sürdürülebilirlik stratejilerinin başarısı, teşebbüslerin kendi aralarındaki işbirliğinin başarısıyla doğrudan ilgiliyken (Bob Willard 2012, 17) rekabet hukuku, belirli bir ürün veya hizmetin fiyatına etki edebilecek teşebbüsler arası işbirliğini yasaklamaktadır (Kulaksızoğlu, 2003). Dolayısıyla, tüketici ve toplum refahını artırma hedefleri bakımından iki politika arasında yapısal bir çatışma bulunduğu değerlendirilmektedir.

Bu çerçevede sürdürülebilirliğin rekabet hukuku perspektifinden ele alınarak sürdürülebilir olmayan ticari faaliyetleri önlemede rekabet hukukunun bir araç olabileceğine (kılıç) ve sürdürülebilirliğin rekabet hukuku kapsamında değerlendirilememesi gerektiğine (kalkan) yönelik görüşlere iki başlık altında aşağıda yer verilmektedir.

1.2.1.1. Rekabet Hukukunun Kılıç Rolü

Bu başlık altında rekabet hukukunun, sürdürülebilir olmayan ticari faaliyetleri önlemede bir kılıç görevi üstlenip üstlenemeyeceği ya da sürdürülebilirliği nasıl teşvik edebileceği konuları ele alınmaktadır.

İlk olarak, sürdürülebilirlik ve buna bağlı olarak verimlilik ile tüketici refahı arasındaki ilişkinin vurgulanması önem arz etmektedir. Sürdürülebilirlik bağlamında doğal kaynakların optimum düzeyde kullanımını sağlamak için verimlilik eksenli bir bakış açısının geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca sürdürülebilirlik, tüketici nezdinde önem atfedilen bir özelliktir (Choi ve Ng 2011, 269-282). Tüketiciler arasında sürdürülebilirlik için atfedilen değer ve ödeme istekliliği farklılık gösterse de (McKinsey&Company 2012, 1), sürdürülebilir olan ve olmayan iki benzer ürünün aynı fiyata sunulması durumunda iki ürün arasında daha sürdürülebilir ürünün seçileceği varsayılmaktadır. Bu nedenle sürdürülebilirlik tüketici nezdinde iki ürün arasındaki *kalite unsuru* olarak değerlendirilebilmektedir (Volpin 2020, 9-18).

Rekabet hukuku uygulayıcılarının sürdürülebilirliği kalite unsuru olarak ele alınması, sürdürülebilirlik düzeyinin artmasına da katkı sağlayacaktır. Diğer bir deyişle, hukuki müdahale sonrası artan rekabet, sürdürülebilirlik artışını da tetikleyecektir. Bu etki, sürdürülebilirliğin amaçlandığı kararların alınmasına veya sürdürülebilirliğin yarattığı müspet sonuçların diğer piyasalar üzerinde de etki göstermesine (yayılma etkisi /*spillover effect*) imkân tanıyacaktır (OECD 2020, 19). Örneğin, Fransız Rekabet Otoritesi (*Autorité de la concurrence*), PVC ve linolyum zemin kaplama endüstrisinde faaliyet gösteren teşebbüslerin aralarında anlaşarak çevresel performansa ilişkin bilgileri reklam kampanyalarında yayınlanmaması davranışının rekabeti kısıtladığı sonucuna ulaşmıştır⁷. İlgili kararı özel kılan husus ise teşebbüslerin fiyat bir dışı bir rekabet unsuru (kalite unsuru) olan sürdürülebilirlik parametresi özelinde rekabeti kısıtlanmış olduğu sonucuna ulaşılmış olmasıdır.

İkinci olarak, Ar-Ge ve ekolojik inovasyon, sürdürülebilirlik için önem teşkil etmekte ve *inovasyon* rekabet boyutuyla sürdürülebilirliği teşvik etmenin önemli bir unsuru olabilmektedir. Başka bir ifadeyle rekabet hukuku, sürdürülebilirlik

⁷ Case No: 17-D-20, *relative à des pratiques mises en oeuvre dans le secteur des revêtements de sols résilients*, (PVC) [2017].

açısından zararlı olan teknolojilere veya kartellerin dışlayıcı davranışlarına odaklanarak dolaylı yoldan sürdürülebilirliği teşvik edebilmektedir (Kingston 2012, 243). Somut örnekte, Komisyon, *Emisyon* kararında⁸ BMW, Daimler ve Volkswagen'in üretimini gerçekleştirdiği dizel binek araçların katalitik indirgeme sistemleri ve benzinli binek araçların 'Otto' partikül filtreleri konusunda aralarında anlaşarak zararlı emisyonun azaltılmasını engellemelerinin inovasyondaki rekabeti kısıtladığı tespitinde bulunmuştur. İlaveten kararda, teşebbüslerin, emisyon salınımının azaltılmasını önleyecek teknolojiye sahip olmalarına rağmen daha fazla inovatif olmama yönündeki bir anlaşmanın parçası oldukları gerekçesiyle rekabeti kısıtladıkları tespitinde bulunulmuştur⁹. Kanımızca *Emisyon* kararında, her ne kadar sürdürülebilirliğe ilişkin bir gelişmenin teşebbüsler arası bir anlaşma ile engellenmesinin rekabeti kısıtladığı sonucu doğrudan ifade edilmese de bir yeniliğin teşebbüsler arası anlaşma ile gerçekleştirilmemesinin rekabeti kısıtladığı izah edilmiştir.

Bahse konu kararında AB Komisyonu, inovasyonun rekabet hukukundaki geleneksel *zarar teorileri* kapsamında incelendiğini, ancak bu kavramın, sürdürülebilirlik perspektifinden ele alındığında ilgili teorilerin genişletilebileceğini değerlendirmektedir. Nitekim yine Komisyon'a ait olan *Bayer/Monsanto* birleşme/devralma kararında¹⁰ yalnızca yoğunlaşmaya yönelik geleneksel zarar teorilerine odaklanılmamış, ayrıca sürdürülebilirlik bakımından olumsuz etkilere yönelik çıkarımlarda da bulunulmuştur (Lianos ve Katalevsky 2017). İlgili kararda, Komisyon karara konu yoğunlaşma işleminin ilaç ve tohum sektöründeki yoğunlaşmayı artırmakla kalmayacağını, çiftçiler için daha yüksek fiyatlara yol açacağını ve alıcı gücünün dengelenemeyeceğini ifade etmiş; aynı zamanda, tohum çeşitliliğinin varlığı ve fosil yakıt bazlı ot ve haşere ilacı kullanımının artması gibi sürdürülebilirliğe ilişkin olumsuz etkileri sınırlı da olsa incelenmiştir. Bu çerçevede, sürdürülebilirlik endişelerinin daha detaylı değerlendirilmesi için yalnızca inovasyon çıktılarının değil, aynı zamanda inovasyon çeşitliliğinin de dikkate alınmasıyla birlikte rekabet hukukunda kullanılan zarar teorilerinin daha da genişletilmesinin mümkün olduğu görülmektedir (OECD 2022, 20).

⁸ Case No: AT.40178, *Car Emissions* (Emisyon) [2021].

⁹ İlgili karar, işbu çalışmanın 2.2.4. başlığı altında detaylı olarak ele alınacaktır.

¹⁰ Case COMP/M.8084 *Bayer/Monsanto* [2018].

Bu çerçevede, örneğin aşırı fiyatlamının tespiti gibi rekabet hukuku uygulamalarında kullanılan zarar teorisi gibi hususların daha geniş yorumlanmasına ek olarak sürdürülebilirlik değerlendirmesinde kimi zaman rekabet hukukunun sınırlarını zorlayabilecek alanların ortaya çıkması da muhtemeldir (Holmes 2020, 354-405; HCC 2020, 22; Iacovides ve Vrettos 2020, 39-41). Nitekim sürdürülebilirlik ile ilgili hususların rekabet hukukuna entegrasyonu bakımından birtakım sınırlar ve buna bağlı bazı tehlikeler bulunmaktadır.

İlk olarak, sürdürülebilirliğin ilgili olduğu tüm alanlarda yaşanabilecek sömürü amaçlı tüm eylemler rekabet hukukunun kapsamı içerisinde değerlendirilememektedir. Bu durum, sürdürülebilirlik çatısı altında gerçekleşen sömürücü davranışlara rekabet otoritelerinin müdahale edememesi sonucunu doğurmaktadır. İkinci olarak, özellikle aşırı/fahiş fiyat gibi sömürücü uygulamalarda, rekabet otoriteleri fiyat belirleme otoriteleri olarak hareket edememektedir (Nowag 2017, 141). Ancak, rekabet otoritelerinin fiyat belirleme otoriteleri olarak kabul edilmemesi, aşırı/fahiş fiyat eylemlerinin incelenemeyeceği anlamına gelmeyeceği gibi sürdürülebilirliğin rekabet hukuku perspektifinden ele alınmasında karşılaşılan zorluklar da sürdürülebilirliğin rekabet otoritelerince değerlendirilmeyeceği anlamına gelmemektedir (OECD 2020, 14). Son olarak, rekabet otoritelerinin standart belirleyen otoriteler olarak algılanmamalarına dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu yaklaşım, temelde, rekabet otoritelerinin sürdürülebilirlik standardını belirleyen bir düzenleyici otorite olmamasından, diğer bir ifadeyle kuvvetler ayrılığı ilkesinden ve rekabet otoritelerinin kapasitesine yönelik endişelerinden kaynaklanmaktadır (Nowag 2017, 142).

Bununla birlikte, sürdürülebilirlik, geleneksel rekabet hukuku araçlarının kullanımı ve bu araçların geliştirilmesiyle teşvik edilebilmektedir. Bu bağlamda sürdürülebilirlik, kalite, inovasyon ve zarar teorisiyle ilgili hükümlerle ilişkilendirilerek rekabet hukuku uygulamalarına dâhil edilebilmektedir. İlaveten, rekabet politikasının, sürdürülebilirliği çevreleyen konularda tartışılması, sürdürülebilirliğin teşvikinde veya sürdürülebilir olmayan ticari faaliyetlerin önlenmesinde etkili olabilmektedir (Roberts 2004, 227-243).

1.2.1.2. Rekabet Hukukunun Kalkan Rolü

Rekabet hukukunun sadece rekabete değil aynı zamanda sürdürülebilirliğe de zarar veren eylemlere karşı uygulanması, rekabet hukukunun sürdürülebilirliği teşvik edebileceği ve “destekleyici entegrasyon” işlevini üstleneceği alanlardan biridir. Ancak diğer yandan, rekabet hukukunun, piyasa katılımcılarının sürdürülebilirlik arayışını sınırlayıp sınırlamadığı; sınırlıyor ise ne ölçüde sınırladığı tartışılmaktadır. Bu husus ise rekabet hukukunun sürdürülebilirliği hangi rolüyle “engelleyici entegrasyon”a tabi kıldığına işaret etmektedir. Bu başlık altında rekabet hukukunun sürdürülebilirlik üzerindeki engelleyici entegrasyon rolü üzerinde durulacaktır.

Öncelikle sürdürülebilirliğe katkıda bulunan her faaliyet nihai olarak rekabet hukukuna tabi değildir. Zira rekabet hukukunun yetki alanı yalnızca teşebbüslerin ve teşebbüs birliklerinin ticari/ekonomik faaliyetleri ile sınırlı iken bazı ekonomik birimlerin faaliyetleri rekabet hukuku kapsamında incelenmemektedir (Topçuoğlu 2001, 129-165). Örneğin Avrupa Birliği (AB) uygulamasında, belirli bir sektörde faaliyet gösteren teşebbüslerin ruhsatlandırılması ve kamp alanlarının işletilmesi gibi konularda yetkili olan ve kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşlarının (STK) teşebbüs olarak kabul edilip edilemeyeceği ve rekabet hukuku kapsamında incelenip incelenemeyeceği hususu Komisyon’un Almanya’ya karşı açmış olduğu davada¹¹ ele alınmıştır. İlgili davada mahkeme, STK’ların yalnızca faaliyetlerine odaklanmış ve mezkûr kuruluşların faaliyetlerinin sosyal sorumluluk bilinci ile bağlantılı olduğuna ve işbu STK’ların faaliyetlerinin *ekonomik faaliyet* olarak nitelendirilmeyeceğine karar vermiştir. Diğer bir deyişle mahkeme, kâr amacı gütmeyen faaliyetlerin rekabet hukuku kapsamında değerlendirilemeyeceğini vurgulamıştır. Bu yaklaşım dairesinde sürdürülebilirliğe konu alanların da STK’ların faaliyetleriyle benzerlik gösterdiği ve bu alandaki faaliyetlerin de ekonomik faaliyet olarak nitelendirilmeyerek rekabet hukuku kapsamı dışında bırakılması gerektiğini savunan görüşler mevcuttur (Gassler 2021, 431).

İkinci olarak rekabet hukukunun uygulama alanı bulduğu bazı ülke, bölge ve/veya eyaletlerde, çeşitli sektörler rekabet hukuku uygulamasının dışında tutulabilmektedir. Dolayısıyla, bu sektörlerdeki teşebbüslerin sürdürülebilirliği

¹¹ Case COMP/T.347/09 *Germany v Commission* [2013], para. 31-32.

teşvik eden faaliyetleri de rekabet hukukunun yetki alanı dışındadır. Örneğin, Japon Rekabet Yasası'nın¹² 21. maddesinde Japonya'daki enerji firmalarının sürdürülebilirlik konularını iyileştirmek için gerçekleştirecekleri eylem veya anlaşmaların rekabet hukuku kapsamında incelenemeyeceği belirtilmektedir (OECD 2020, 21). ABD uygulamasına bakıldığında, enerji sektörü gibi tarım sektörü de sürdürülebilirlikle ilgili (FTAO 2019) olması sebebiyle kimi yargı bölgelerinde rekabet hukukundan ya muaf tutulmuş ya da birtakım özel hükümlere tabi kılınmıştır (Rekabet Kurumu 2021, 51). ABD'de Clayton Yasası¹³, karşılıklı yardım (*mutual help*) amacıyla kooperatiflerin kurulmasına izin verirken, Capper-Vostead Yasası¹⁴ kooperatif üyelerinin kendilerine ait ürünlerini birlikte işleme ve pazarlamasına olanak sağlamaktadır (Gökdemir 2004, 12). Ancak, söz konusu yasalar tam bir antitröst muafiyeti sağlamamakta, ilgili faaliyetlerin antitröst yasalarının uygulanmasından kısmen muaf tutulmasını sağlamaktadır (Reich 2007, 5). Bu çerçevede sürdürülebilirliğin ilgili olduğu sektörlerin de birtakım hukuki düzenlemeler vasıtasıyla rekabet hukukundan kısmen veya tamamen muaf tutulduğu görülmektedir.

Öte yandan teşebbüslerin, sürdürülebilirliğin teşviki amacıyla kamu kurumları ile birlikte eşgüdümlü olarak hareket etmesi veya sürdürülebilirliği teşvik eden tedbirlerin yasalar ile zorunlu kılınması gibi durumlarda gerçekleşen uygulamaların rekabet hukukunun kapsamı dışında kalabileceğine yönelik görüşler de mevcuttur. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri Adalet Bakanlığı (DOJ- *United States Department of Justice*), otomobil üreticilerinin emisyon salınımı konusundaki işbirliğine yönelik yürütmekte olduğu soruşturmayı, tarafların Kaliforniya düzenleyici kurumuna ait olan ve daha sıkı emisyon kurallarını içeren kararına uyma konusunda sunmuş olduğu taahhütler neticesinde sonlandırmıştır¹⁵. Nitekim bu tür davranışlar, *state action defence*¹⁶ aracılığıyla ABD antitröst yasasının kapsamı dışında tutulmaktadır (Petrosyan 2019, 4; Hovenkamp 2019, 2).

¹² https://www.jftc.go.jp/en/policy_enforcement/21041301.pdf, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

¹³ 15 U.S.C. §§ 12-27.

¹⁴ 7 U.S.C. §§ 291.

¹⁵ <https://www.gov.ca.gov/2019/07/25/california-and-major-automakers-reach-groundbreaking-framework-agreement-on-clean-emission-standards/>, Erişim tarihi: 13.07.2022.

¹⁶ Federe devletin eylemi/hareketi anlamına gelen bir kavramdır (Sarıççek 2012, 32).

Bunun yanı sıra standartlar da, sektörel muafiyet(ler) gibi, birçok yargı alanında rekabet hukuku uygulamasından muaf tutulan başka bir alandır. Nitekim standartlar, belirli bir ürünün farklı derecelerinin veya boyutlarının standardizasyonu veya diğer ürünler veya sistemlerle uyumluluğun ve birlikte çalışabilirliğin esas olduğu ürün veya hizmet pazarlarındaki teknik şartnameler gibi çeşitli konuları kapsayabilir (Goupou 2021, 6). Bu bağlamda standartlar, tipik olarak, teknik veya kalite gerekliliklerinin belirlemesini sağlamanın yanı sıra inovasyon için önemli bir rol oynadıkları varsayıldığından diğer yatay anlaşmalardan daha esnek bir şekilde değerlendirilmektedir (Wouters 2021, 262). İlâveten standartlar, dışlayıcı uygulamalar için kullanılmadığı takdirde rekabet hukuku kapsamı dışında kalabilmektedir (NCA 2010, 58-60). Diğer bir deyişle sürdürülebilirlik anlaşmalarının da birtakım teknik/kalite gerekliliklerini barındırdığı varsayıldığından ilgili anlaşmaların standartlar ile benzer özelliklere sahip olduğuna, bu çerçevede anlaşma taraflarının, anlaşmaya taraf olmayan rakip teşebbüsleri dışlamaması durumunda rekabet hukukundan muaf tutulabileceğine yönelik savlar bulunmaktadır (Kingston 2011, 247-248).

Benzer şekilde, patent havuzları; inovasyonun teşvikini ve çevreye yararlı endüstriyel süreçlerin daha hızlı uygulanmasını sağlamak amacıyla patentlere telifsiz erişim hakkı sağlamakta ve kimi yargı çevrelerinde rekabet hukukunun kapsamı dışında tutulmaktadır (Bayramoğlu 2012, 39). Örneğin, Japonya Rekabet Otoritesi'ne ait Standardizasyon ve Patent Havuzu Düzenlemeleri Kılavuzunda¹⁷ *“patentli teknolojiler arasındaki rekabet, yalnızca temel patentler bir araya getirildiğinde ve lisanslama koşulları sabitlendiğinde kısıtlanmaz.”* hükmüne yer verilmiştir. Bu bakımdan teşebbüslerce sürdürülebilirliğe katkı sunan çalışmaların patentlenerek patent havuzuna atılması durumunda, sürdürülebilir uygulamaların teşebbüsler arasında daha hızlı yayılabileceği ve bu nedenle söz konusu uygulamaların rekabet hukukundan muaf tutulabileceği belirtilmektedir (OECD 2020, 22).

Sonuç olarak, yukarıda yer verilen görüşler dairesinde sürdürülebilirliğe ilişkin tedbirlerin, standartlar ile eşdeğer olduklarının kabul görmesi; sürdürülebilirlik çabalarının gerçekleştiği sektörlerle getirilebilecek olası

¹⁷ https://www.jftc.go.jp/en/legislation_gls/imonopoly_guidelines_files/Patent_Pool.pdf, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

istisna(lar) ve/veya sürdürülebilirliğe ilişkin bir dizi tedbirin yasalaştırılması; sürdürülebilirliğe ilişkin çalışmaların patentlenerek patent havuzlarına eklenmesi yoluyla ve/veya kamu ile eşgüdümlü hareketin sağlanması ile sürdürülebilirlik kapsamında gerçekleşen uygulamaların rekabet hukuku uygulamasından hariç tutulabileceğine yönelik değerlendirmelerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Rekabet hukukunun sürdürülebilirlik anlaşmaları üzerindeki kılıç ve kalkan rollerinin farklı sonuçlara götürmesi nedeniyle rekabet hukukunun “destekleyici entegrasyon” ve “engelleyici entegrasyon” rollerinin dengelenmesi ihtiyacı doğmuştur.

1.2.2. Politikaların Dengelenmesi

Rekabet hukuku uygulayıcılarının politik tercihlerden öte, mal ve hizmet piyasalarında etkin rekabetin tesisi gibi birtakım temel sorumlulukları bulunmaktadır. Öte yandan rekabet hukuku ile aynı amacı paylaşan sürdürülebilirlik kurumunun tüketici/toplum faydasını optimum noktaya ulaştırmasına yönelik amacının hukuki vasıtalarla desteklenmesi teşebbüslerin sürdürülebilirlik arayışlarını önemli ölçüde engellemektedir. Nitekim bu tür bir engelleme, sürdürülebilirlikten kaynaklanan pozitif dışsallığın kamu eliyle engellenmesine ve dolayısıyla sürdürülebilirliğin konu olduğu piyasa(lar)da etkinsizliğin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Bu bakımdan sürdürülebilirlik ve rekabet politikalarının dengelenmesi gereği karşımıza çıkmaktadır.

İşbu yaklaşımdan yola çıkıldığında sürdürülebilir politikaların rekabet hukukuna entegrasyonunu sağlamak adına öncelikle ilgili entegrasyonun yasal dayanağının oluşturulması diğer bir ifadeyle hukuki dengelemenin sağlanması akabinde ise rekabet iktisadi bağlamında dengelemenin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

1.2.2.1. Hukuki Dengeleme

Bu başlık altında sürdürülebilirliğin rekabet hukukuna entegre edilip edilemeyeceğine ilişkin açıklamalara yer verilecektir. Bu doğrultuda, ilk olarak, herhangi bir yasal düzenleme olmaksızın rekabet hukukunu uygulayan otoriteler tarafından sürdürülebilirliğin desteklenmesine veya engellenmesine ilişkin kararların alınmasının *Yarının Tavuğu* kararında olduğu gibi birtakım sorunlar yaratabileceğinin altı çizilmelidir (Peeperkorn 2020, 40-65). Bu çerçevede,

sürdürülebilirliğin rekabet hukuku uygulamalarında dikkate alınıp alınamayacağı gibi normatif bir soruyla karşılaşıldığında cevabın aranacağı öncül referans noktası şüphesiz yasal çerçevedir (Minkinen 2005, 235-249). Bu nedenle, "rekabet hukuku sürdürülebilirlik hususlarını hesaba katmalı mı?" sorusunun cevabı büyük ölçüde yasal düzenlemelerin içeriğine bağlıdır.

Bu yaklaşım çerçevesinde rekabet hukukunun uygulandığı yargı alanlarında farklı uygulamalar bulunsa da 2021 yılına kadarki süre zarfında rekabet hukuku bağlamında sürdürülebilirliğe doğrudan temas eden herhangi bir yasal düzenleme yapılmamıştır (Ezrachi 2017, 49-75). Bunun yerine AB üye ülkelerinin ve bazı ülkelerin anayasalarında sürdürülebilirliğin boyutlarından biri olan çevreye yönelik birtakım hak ve yükümlülükler yer verilmiştir (Boyd 2012, 3; Jeffords ve Gellers 2017, 136-145). Benzer içerikli hükümler İsviçre ve Rusya anayasalarında da bulunmaktadır (OECD 2020, 16). Yine, 1917 tarihli Meksika Anayasasının¹⁸ 25. maddesinde kişinin kendi gelişim ve refahı için sağlıklı bir çevreye sahip olma hakkına sahip olduğu ve devletin bu hakkı vatandaşlarına garanti ettiği hükmü bulunmaktadır. 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının¹⁹ 56. maddesi ise “Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.” hükmünü amirdir. Bu hüküm sürdürülebilirliğin çevresel boyutuna ilişkin olarak yapılacak yasal ve idari düzenlemelere dayanak teşkil etmekte olup Türk rekabet mevzuatına bu yönde yapılacak eklemeler nihai olarak bu hükme dayandırılabilir.

Uluslararası hukuk incelendiğinde Avrupa Birliği’nin İşleyişine Dair Anlaşmanın (TFEU-Treaty on the Functioning of the European Union)²⁰ 11. maddesinde, “özellikle sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla çevrenin korunmasına ilişkin gereklilikler, Birliğin politika ve faaliyetlerinin uygulanmasına entegre edilmelidir.” hükmüne yer verildiği görülmektedir. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı’nın 37. maddesi ise “Çevrenin üst düzeyde korunması ve çevre kalitesinin artırılması, Birlik politikaları kapsamına alınmalı ve sürdürülebilir kalkınma ilkesi ile uyumlu olarak sağlanmalıdır.” hükmünü amirdir. Bahse konu hükme bakıldığında, sürdürülebilirliğin boyutlarından biri

¹⁸ https://www.constituteproject.org/constitution/Mexico_2007.pdf, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

¹⁹ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

²⁰ The Treaty On The Function of The European Union, C-326/49.

olan çevrenin, AB politikalarına entegre edilmesine ilişkin hukuki dayanağın oluşturulduğu görülmektedir. Bu kapsamda, anılan hüküm, sürdürülebilirliğin yalnız çevresel boyutuyla değil aynı zamanda toplumsal ve ekonomik boyutları da dikkate alınarak rekabet politikalarına entegre edilmesi gerektiği şeklinde yorumlanmaktadır (Nowag 2015, 39-44).

Bununla birlikte hukuki entegrasyon esnasında rekabet hukukunun yerleşik çizgisinin esnetilip esnetilemeyeceğine ilişkin temel bir endişe gündeme gelmiştir. Zira, bazı yargı bölgelerinde, meşru bir amacın hayata geçirilebilmesi için rekabet hukukunun uygulanmasını sınırlandıran kurallar bulunmaktadır. Örneğin, hukuk mesleğinin uygun şekilde icra edilmesini sağlamak amacıyla ulusal baro tarafından getirilen bir kriterlerin incelendiği *Wouters* kararında²¹, Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD- *Court of Justice of the European Union*), söz konusu kriterlerin, belirli kamu çıkarlarının korunması niteliğini haiz olduğunu belirterek teşebbüsler arasındaki her anlaşmanın veya teşebbüs birliklerinin üyelerinin bağımsız karar alma özgürlüğünü kısıtlayan her kararın, rekabet hukuku kapsamında değerlendirilemeyeceğini belirterek rekabetin kısıtlanmasına izin vermiştir (Kingston 2011, 238). Bir diğer örnekte ise belirli bir sektörde, bir emeklilik fonu tarafından yönetilecek ve kamu makamları tarafından üyeliğin zorunlu kılınabileceği bir ek emeklilik planı oluşturan toplu sözleşmenin ele alındığı *Albany* kararında²², ABAD, toplu iş sözleşmelerinin doğasında bulunan ve amacı ile orantılı olan kısıtlamaların rekabet hukuku kapsamında değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir. Bu bağlamda *Wouters* ve *Albany* kararlarıyla ilgili içtihat çizgisinin sürdürülebilirliği de içerecek şekilde uygulanabilmesinin mümkün olduğu ileri sürülmektedir (Monti 2017, 635-656; De Stefano 2020, 4; Gerbrandy 2020, 65).

1.2.2.2. İktisadi Dengeleme

Sürdürülebilirliğin rekabet hukukuna entegre edilmesine ilişkin olarak hukuki dengeleme başlığı altında sürdürülebilirliğin rekabet hukuku da dâhil tüm hukuk alanlarına dâhil edilmesi gerektiği nitekim böyle bir yaklaşımın yasal olarak gerekli olduğu ileri sürülmüştür (Holmes 2020, 354-405; Kingston 2019,

²¹ Case No: C-309/99 *Wouters and Others* (Woters).

²² Case No: C-67/96 *Albany International BV v Stichting Bedrijfspensioenfonds Textielindustrie*, (Albany).

518; Lianos 2018, 161-213). Diğer yandan bir olay, rekabet hukuku çerçevesinde analiz edildiğinde, bu analiz salt bir hukuki değerlendirmeden ziyade iktisadi değerlendirmeleri de içermektedir. Bu nedenle sürdürülebilirliğin rekabet hukukuna entegrasyonunun iktisadi olarak da gerçekleştirilmesi, diğer bir deyişle iktisadi dengelemenin de sağlanması gerekmektedir.

Bu bağlamda sürdürülebilirliğin geleneksel rekabet analizinde bir parametre olarak kullanılan *kalite* unsurunun entegre edilerek iktisadi dengelenmenin sağlanması bir metot olarak karşımıza çıkmaktadır (Volpin 2020, 9-18; Dijk 2021, 58). Sürdürülebilirliğin bir ürünün kalite unsurunu oluşturduğu durumlarda; rekabet, işbirliği ve inovasyon arasındaki etkileşimin değerlendirilmesinde kullanılan araçlar önem arz etmektedir (Shapiro 2002, 15). Ancak her ne kadar rekabet analizinde kalite artışı bir parametre olarak öngörülse de, kalitenin nasıl değerlendirileceği ve ölçüleceği konusunda birçok tartışma ve modelleme bulunmaktadır (OECD 2013, 50-57).

Ayrıca sürdürülebilirlik kapsamındaki *gelecek faydaların* da rekabet iktisadına dâhil edilmesi, iktisadi dengeleme bağlamında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda, analizlerde yalnızca ürünün mevcut kullanıcı veya tüketicilerinin değil, aynı zamanda gelecekteki tüketicilerin de faydaları dikkate alınacaktır (Carrier 2011, 513-532). Nitekim bu yaklaşım, ACM tarafından yayımlanan “Taslak Sürdürülebilirlik Anlaşmaları Kılavuzu”nda²³ yer bulmuştur. Kılavuz, gelecekteki faydaları hesaplamak için standart sosyal maliyet-fayda yönteminin kullanılmasının planladığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu analizde, çevresel zararlardan kaçınılması açısından sürdürülebilirliğin faydaları, gölge olarak adlandırılan fiyatlar²⁴ aracılığıyla formüle edilmektedir (ACM 2021, 15-16).

Sürdürülebilirliğin inovasyon boyutu kapsamında, yalnızca sürdürülebilirliğin konu olduğu pazarların değil, pozitif dışsallıktan etkilenen *diğer pazarlardaki gelecek faydaların* da, iktisadi analizlere dâhil edilebilmesi mümkündür (Nowag 2017, 234-236). İnovasyon rekabet hukuku bağlamında incelenirken, mevcut tüketicilerin daha yüksek bir fiyat ödemeye istekli oldukları

²³ <https://www.acm.nl/sites/default/files/documents/2020-07/sustainability-agreements%5B1%5D.pdf>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

²⁴ Gölge fiyatlandırma, herhangi bir pazarda normalde alınıp satılmayan bir öğeye, emtiaya veya hizmete parasal bir değer atama uygulamasıdır (Richmond vd. 2007, 454).

varsayıldığında, gelecekteki tüketiciler, bu ilgili pazardaki geliştirilen ürün/hizmetten veya inovasyonun diğer pazarlara yayılmasıyla yeni ürün/hizmetlerden (diğer pazarlar) faydalanabilmektedir²⁵. Bu yaklaşımdan yola çıkıldığında, rekabet hukukunun inovasyonu ele alışına benzer şekilde, yarının ürünlerine, gelecekteki tüketicilere ve yeni yenilikçi sürdürülebilir ürünlere odaklanılarak sürdürülebilirliğin rekabet hukuku perspektifinden değerlendirilmesi mümkün olabilmektedir (Lianos 2018, 161-213).

Ancak iktisadi entegrasyonun sağlanması sürecinde birtakım endişeler ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda öncelikle söz konusu entegrasyonun gerçekleştirilmesinde alışlagelmişin dışında birtakım metodoloji veya yorumların kullanılması ihtiyacı doğmaktadır. Diğer bir ifadeyle bahse konu entegrasyonun sağlanmasında sürdürülebilirlikten elde edilen faydanın somutlaştırılması ve ilgili işlemin ekonomik boyutunun ölçülmesi noktasında zorlukla karşılaşılabilir. Bilhassa, sürdürülebilirliğin iktisadi olarak ölçülmesine yönelik gereksinimler büyük ölçüde geleneksel rekabet hukuku araçlarıyla karşılanabilir de kimi zaman daha geniş kapsamlı iktisadi analizlerin yapılması gereğiyle de karşı karşıya kalılabilmektedir (OECD 2020, 17).

Nitekim rekabet hukuku perspektifinden bir sürdürülebilirlik anlayışının incelendiği somut vakada sürdürülebilirliğin ölçülenememesi, diğer bir ifadeyle fayda-maliyet analizinin detaylı olarak yapılamaması, yeşil aklama (*greenwashing*)²⁶ kavramını gündeme getirmektedir. Bu çerçevede rekabet hukuku perspektifinden bir sürdürülebilir işbirliğinin ele alındığı vakalarda fayda-maliyet analizinin detaylı olarak yapılmaması başka bir deyişle sürdürülebilirlikten elde edilecek kazanımların, topluma yaratacağı maliyetleri ne ölçüde tazmin edeceğinin somut verilerle ele alınmaması, teşebbüslerin sürdürülebilirliğe ilişkin asıl olan yaklaşımlarının ortaya konulamamasına yol açabilecektir. Bu bağlamda sürdürülebilirlik özellikleri barındırmayan bir işbirliğinde fayda-maliyet analizinin detaylı olarak yapılmaması tüketiciler ve

²⁵ https://www.epant.gr/en/enimerosi/competition-lawsustainability/item/download/1896_9b05dc293adbae88a7bb6cce37d1ea60.html, Erişim tarihi: 13.07.2022

²⁶ Yeşil aklama, en temel haliyle teşebbüslerin sürdürülebilir uygulamaları hakkında olumlu sonuçlar göstermeyi amaçlayan çeşitli yanıltıcı iletişimleridir (Balluchi 2019, 407-408). Diğer bir ifadeyle yeşil aklama, bir teşebbüsün sürdürülebilirliğe yatırım yapıyormuş izlenimi vererek sürdürülebilirliğe yatırım yapmamasını ifade etmektedir.

çevre için kalıcı bir sorun teşkil ederek piyasalarda eksik rekabetin oluşmasına sebebiyet verecektir (Feinstein 2013, 229-230).

Fakat sürdürülebilirliğin ölçülmesi bakımından mevcut rekabet hukuku uygulamasına bakıldığında, teşebbüsler arası anlaşmaların ekonomik olan ve olmayan faydaları arasında bir ayırım yapıldığı görülmektedir (Dunne 2020, 256-281; Wardhaugh 2014, 311-340). Bu kapsamda, sürdürülebilirlikten elde edilen ekonomik faydaların fayda-maliyet analizi ile ölçümlenebilmesi mümkündür. Örneğin, karbondioksit (CO₂) salınımındaki azalmalar ölçülebilir ve parasal terimlerle ifade edilebilir. Benzer şekilde, bir ürünün tüketicileri, kalite artışlarını, ürünlerin sürdürülebilirliğinde gerçekleşen iyileştirmelere ölçülebilir bir değer atfederek değerlendirebilmektedir. Ekonomik olarak ölçülmemeyen faydalar ise rekabet iktisadında kullanılan geleneksel etkinlik kazanımı çerçevesinde yorumlanabilmektedir (Holmes, 2020, 371-383). Örneğin, bu çalışmanın 2.2.3. başlığı atında detaylı olarak incelenen Komisyon'un *CECED* kararında²⁷, sürdürülebilirlik sonucu ortaya çıkan genel faydanın hesaplanması ve sonrasında hesaplanan sonucun etkinlikten yararlanan kişi sayısına bölünmesi yoluyla bireysel fayda hesaplanarak fayda-maliyet analizi yapılmıştır. Bu yaklaşımın bir diğer örneği, ACM'nin *Kömür Enerjisi* kararında²⁸ görülebilmektedir. Kömür ile çalışan elektrik santrallerinin kapatılmasına yönelik yatay bir anlaşmanın söz konusu olduğu kararda, yeni üretim yönteminin neden olacağı ve topluma yansıyacak fiyat artışı (maliyet) ile toplum genelinde sağlık harcamalarındaki azalma ve parasal olarak ifade edilen artan yaşam süresi (fayda) karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda söz konusu yaklaşım itibarıyla sürdürülebilirliğin ölçülmesine yönelik endişelerin yersiz olduğu anlaşılmaktadır.

İlaveten rekabet otoritelerinin bu tür değerlendirmeler yapabilme kapasitesine ilişkin birtakım kaygılar da bulunmaktadır. Ancak bu noktada sürdürülebilirliği konu alan kararların ele alınmasında ispat yüküne ilişkin kurallar önem arz etmektedir. Nitekim incelenen bir vakanın tarafını oluşturan teşebbüsler, fayda-maliyet analizinin yapılması amacıyla, ellerinde bulunan bilgi veya verileri, vakayı inceleyen rekabet otoritelerine sunmakla mükelleftir. Bu bağlamda rekabet

²⁷ Case No: IV.F.1/36.718- CECD (CECED) [1999].

²⁸ https://www.acm.nl/sites/default/files/old_publication/publicaties/12082_acm-analysis-of-closing-down-5-coal-power-plants-as-part-of-ser-energieakkoord.pdf, Erişim tarihi: 13.07.2022.

otoriteleri tarafından yapılan fayda-maliyet analizine yönelik değerlendirmelerin haksız olduğuna ilişkin ispat yükünün, incelenen taraflara ait olması nedeniyle, rekabet otoritelerinin kapasite yetersizliğine ilişkin endişelerin azaldığı ifade edilmektedir (Monti 2020, 124-132).

Özetle, sürdürülebilirliğin rekabet iktisadına entegre edilmesine ilişkin olarak, geleneksel rekabet analizinde bir parametre olarak kullanılan kalite unsurunun kullanılabileceği, bununla birlikte sürdürülebilirlik kapsamındaki gelecek faydaların da rekabet iktisadına dâhil edilmesi ile iktisadi dengelenmenin sağlanabileceği ve pozitif dışsallıktan etkilenen diğer pazarlardaki gelecek faydaların da, iktisadi analizlere dâhil edilebilmesinin mümkün olduğu görölmektedir. Bununla birlikte söz konusu entegrasyonun gerçekleştirilmesinde geleneksel rekabet hukuku araçları kullanılabilse de kimi zaman daha geniş kapsamlı iktisadi analizlerin yapılması gereğiyle de karşı karşıya kalınabildiği ve bu analizlerin yapılabilmesine yönelik rekabet otoritelerinin kapasitesine ilişkin birtakım kaygıların da bulunduğu da ileri sürölmüştür. Ancak, çeşitli kararlarda, sürdürülebilirlikten elde edilen ekonomik faydaların fayda-maliyet analizi ile ölçömlenebilmesinin mümkün olduğu ortaya konularak sürdürülebilirliğin ölçömlenmesine yönelik endişelerin yersiz olduğu anlaşılmıştır.

BÖLÜM 2

TEŞEBBÜSLER ARASINDAKİ REKABETİ KISITLAYICI ANLAŞMALARIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK EKSENİNDE ELE ALINMASI: AB VE ÖRNEK ÜLKE UYGULAMALARI

Bir önceki bölümde "*sürdürülebilirlik*" kavramına genel bir bakış sağlanmış ve rekabet ekonomisiyle aynı amacı paylaşmasına rağmen *sürdürülebilir politikalar* ile *rekabet politikaları* arasında bir çatışmanın varlığına işaret edilmiştir. Akabinde sürdürülebilir politikaların hukuki ve iktisadi olarak dengelenerek rekabet hukukuna entegre edilmesi gerektiği ortaya koyulmuştur. Bu bölümde, sürdürülebilirliğe konu teşebbüsler arası rekabeti kısıtlayıcı anlaşmalar hakkında AB'de ve çeşitli ülkelerde alınan kararlar ile mevzuat düzenlemelerine yer verilecek ve sonrasında söz konusu mevzuat düzenlemeleri karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

2.1. İLGİLİ MEVZUAT

Üye ülkeler arasındaki ticareti etkileyebilecek ve amaçları veya etkileri iç pazardaki rekabetin önlenmesi, sınırlanması veya bozulmasına neden olabilecek teşebbüsler arası anlaşmalar ile teşebbüs birliklerinin bu tür karar ve eylemleriyle ve uyumlu eylemlerin yasaklandığı hüküm, TFEU 101(1). maddesinde düzenlenmiştir²⁹.

İlgili maddeden anlaşılacağı üzere teşebbüs ile teşebbüs birliklerinin rekabeti kısıtlayıcı eylemlerinde anlaşma ve uyumlu eylem kavramlarına atıfta bulunulmuş ancak atıfta bulunulan kavramlar açıkça tanımlanmamıştır. Bu kapsamda söz konusu kavramların Komisyon kararlarından oluşan içtihatla belirlendiği görülmektedir (Whish ve Bailey 2018, 83). Anılan içtihatlardan hareketle anlaşmaların yazılı olarak yapılması zorunlu olmadığı gibi hiçbir formalite, sözleşmesel yaptırım veya yaptırım önleminin varlığı gerekli değildir ve tarafların

²⁹ The Treaty On The Function of The European Union, C-326/49.

davranışları açık veya zımni olabilmektedir³⁰. Öte yandan uyumlu eylem kavramı ise sadece danişıklı davranış değil, aynı zamanda piyasada danişıklı davranıştan kaynaklanan ve onunla nedensel bir bağlantısı olan davranış içermesi anlamına gelmektedir³¹.

Yerleşik içtihata göre, Antlaşma'nın TFEU 101(1) maddesinin uygulanabilmesi için, bir anlaşmanın amacının rekabetin engellenmesi, kısıtlanması veya sınırlandırılması halinde anlaşmanın etkilerinin dikkate alınmasına gerek yoktur³². Diğer bir ifadeyle, söz konusu davranışın rekabete aykırı amacının kanıtlandığı durumlarda, rekabeti sınırlayıcı fiili etkilerinin gösterilmesi gerekli değildir.

Bununla birlikte TFEU 101(1) maddesi kapsamında ele alınan ve rekabetin önlenmesi, sınırlandırılması veya bozulmasına sebebiyet verme ihtimali olan bir anlaşma yine TFEU uyarınca rekabet hukuku uygulamasından bağışıklık kazanabilmektedir. Nitekim TFEU 101(3) maddesi; rekabeti kısıtlayan, sınırlandıran veya bozan bir anlaşmanın i) malların üretimini veya dağıtımını iyileştirmeye veya teknik veya ekonomik ilerlemeyi teşvik etmeye katkıda bulunması (*efficiency gains*), ii) tüketicinin etkinlik kazanımından yarar sağlaması (*consumers a fair share of the resulting benefit*), iii) ilgili piyasanın önemli bir bölümünde rekabetin ortadan kalkmaması (*the possibility of eliminating competition*) ve iv) etkinlik kazanımlarının elde edilmesi ve tüketiciye yansıtılması için rekabeti kısıtlama riskini en az düzeyde taşıması (zorunluluk/ *indispensability of the restrictions*) halinde ilgili anlaşmanın rekabet hukuku uygulamasından muaf tutulabileceğini düzenlemektedir.

Öte yandan ilgili hükümler çeşitli AB'ye üye ülkelerin rekabet yasalarında da yer almaktadır. Örneğin TFEU'nun 101(3) maddesi ile Hollanda Rekabet Yasasının 6(3) maddesi aynı hükümleri içermektedir. Bir diğer örnekte ise Avusturya Rekabet Yasası'nın 1(1). hükmü rekabetin önlenmesi, sınırlandırılması veya bozulmasına neden olabilecek teşebbüsler arası anlaşmalar ile teşebbüs

³⁰ Case No: C-67/13, *Groupe ment des Cartes Bancaires/ Commission* [2014] kararı, para, 51.

³¹ Case No: AT.40178, *Car Emissions* (Emisyon) [2021] kararı, para. 101.

³² Case No: C-373/14 *Toshiba Corporation v Commission* (2016), para. 25; Case No: C-67/13 *Groupe ment des Cartes Bancaires/ Commission* (2014), para 49; Case No: C-286/13 *Dole Food and Dole Fresh Fruit Europe v Commission* (2014), para 113.

birliklerinin bu tür karar ve eylemleriyle ve uyumlu eylemlerin yasaklamakta olup bu yönden TFEU'nun 101(1) hükmüyle özdeşdir.

Bu çerçevede çeşitli rekabet otoritelerinin sürdürülebilirlik anlaşmalarının yukarıda yer verilen kanun hükümleri perspektifinden ele alınışına ilişkin örnek teşkil eden kararlara aşağıda yer verilmektedir.

2.2. KARARLAR

2.2.1. Yarının Tavuğu Kararı

Sürdürülebilirliği konu alan teşebbüsler arası anlaşmalara rekabet hukuku çerçevesinde nasıl yaklaşılması gerektiği konusunda karşılaşılan temel örnek Hollanda Rekabet Otoritesi tarafından verilen *Yarının Tavuğu (Chicken of Tomorrow)*³³ kararıdır. İnsan sağlığı ve çevrenin korunması ile hayvan refahının artırılması gibi çeşitli faydalara yönelik olarak sürdürülebilir tavuk ürünlerinin üretimi amacıyla tavuk üreticilerinin kendi aralarında akdettikleri sözleşmeyi konu alan kararda ACM, öncelikle ilgili sözleşmeyi Hollanda Rekabet Yasasının³⁴ 6(1) maddesi ve TFEU 101(1) maddesi³⁵ çerçevesinde incelemiş ve fiyat veya üretim miktarları gibi önemli rekabet parametreleri üzerinde etkiler barındırmasına ek olarak tüketici tercihlerinde bir azalma yaşanacağını belirterek bahse konu anlaşmanın amacı itibarıyla rekabeti kısıtladığı sonucuna ulaşmıştır³⁶.

Akabinde bireysel muafiyet değerlendirmesi kapsamında anlaşmanın yaratacağı fayda ve maliyetlerin yanı sıra halk sağlığının ve çevrenin korunması ile hayvan refahının tesisi gibi hususları inceleyen ACM, yapmış olduğu analizde, anlaşmaya taraf teşebbüslerden toplanan verilere ek olarak hayvan refahı uzmanlarının görüşlerini de dikkate almıştır. Bu kapsamda ACM, tüketicilerin hayvan refahının arttırılmasına yönelik olarak oluşacak maliyetin ne kadarlık kısmını karşılamaya razı olduğuna ilişkin yaptığı araştırmada, tüketicilerin tavuk eti için kilogram başına 0,68 Avro tutarında fazladan bir ödemeye istekli olduklarını ortaya koymuştur. İlaveten anlaşmanın çevreye yönelik olumlu

³³ https://www.acm.nl/sites/default/files/old_publication/publicaties/13789_analysis-chicken-of-tomorrow-acm-2015-01-26.pdf.pdf, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

³⁴ <http://www.dutchcivillaw.com/legislation/competitionact.htm>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

³⁵ Karara konu anlaşmanın AB'deki diğer ülkeler üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığının tespiti amacıyla ACM, ilgili anlaşmayı Hollanda Rekabet Yasasına ek olarak TFEU 101(1) maddesi bağlamında incelemiş ve anlaşmanın yaratacağı rekabetçi kısıtlamaların sınır ötesi etkilerinin bulunduğunu ifade etmiştir.

³⁶ Ibid s. 4.

etkilerini araştıran ACM, söz konusu anlaşmanın çevreye yaratacağı katkının yine tavuk etinin bir kilogramı için 0,14 Avro olacağını hesaplamış ve son olarak, anlaşmanın halk sağlığı üzerinde hiçbir olumlu etkisi olmayacağını belirtmiştir. Bu çerçevede ACM, "Yarının Tavuğu" adlı anlaşmanın tüketiciye toplamda tavuk eti kilogram başına 0,82 Avro katkı sunacağını; anlaşma ile yaşanacak olan arz sınırlamasının ve maliyetlerde yaşanacak olan artışın tavuk etinin kilogram başına 1,46 Avro olacağını hesaplamıştır (Schinkel ve Treuren 2021, 76).

Nihai olarak ACM, incelemeye konu anlaşmadan elde edilecek faydanın, maliyet artışı dolayısıyla fiyatlarda yaşanacak olan yükselişi telafi edemeyeceği ve dolayısıyla Hollanda Rekabet Yasasının 6(3) maddesinde³⁷ tüketici yararı koşulunun karşılamadığı gerekçesiyle ilgili anlaşmaya muafiyet tanınamayacağına karar vermiştir.

2.2.2. Kömür Enerjisi Kararı

Hollanda'nın enerji arzının ve ekonomisinin daha sürdürülebilir hale getirilmesi amacıyla 1980'li yıllarda inşa edilen beş kömür enerjisi santralinin koordineli olarak kapatılmasına yönelik akdedilen sözleşmenin ele alındığı *Kömür Enerjisi* kararında³⁸, ACM ilgili sözleşmeyi öncelikle Hollanda Rekabet Yasasının³⁹ 6(1) maddesi ve TFEU 101(1) maddesi çerçevesinde incelemiş ve anlaşma ile elektrik üretim kapasitesinde bir azalış meydana geleceğini, anlaşmanın elektrik üretiminde birim başına daha yüksek maliyetlere ve daha yüksek fiyatlara yol açacağını belirtmiş olup söz konusu anlaşmanın amacı itibarıyla rekabeti kısıtladığı sonucuna ulaşarak bireysel muafiyet değerlendirmesi yapmıştır⁴⁰.

Kömür enerjisinden elektrik üretiminin azaltılmasının çevreye olumlu etkilerinin tüketiciler bakımından elektrik fiyatlarında yaşanacak olan olası artışları ne ölçüde telafi edeceğine odaklanan ACM, aşağıda yer verilen analizde çeşitli kamu kurumlarının ve anlaşmanın tarafı olan Hollanda Sosyal ve

³⁷ TFEU'nun 101(3) maddesi ile Hollanda Rekabet Yasasının 6(3) maddesi pratikte aynıdır. Nitekim TFEU 101(3) maddesinde belirtilen hususlar ile Hollanda Rekabet Yasasının 6(3) maddesinde belirtilen kriterler aynı istisnaları içermektedir.

³⁸ https://www.acm.nl/sites/default/files/old_publication/publicaties/12082_acm-analysis-of-closing-down-5-coal-power-plants-as-part-of-ser-energieakkoord.pdf, Erişim tarihi: 13.07.2022.

³⁹ <http://www.dutchcivillaw.com/legislation/competitionact.htm>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

⁴⁰ Ibid. s. 2.

Ekonomik Konseyi'nin (*SER Energieakkoord*) sunmuş olduğu bilgileri kullanmıştır.

Çevresel etkilerin değerlendirilmesine ilişkin olarak, kararda, ilgili tesislerin kapatılmasının, karbondioksit, kükürt dioksit, nitrojen oksit ve partikül emisyonlarında azalmaya ve hava kalitesinin iyileştirilmesine yardımcı olabileceği veya aynı iyileştirmeyi gerçekleştirmek için alınması gereken önlemlere kıyasla daha fazla tasarruf sağlanabileceği belirtilmiştir. Bu kapsamda ilgili anlaşmanın olumlu çevresel etkilerinin değerlendirilmesi amacıyla ACM, kirlетici emisyonların maliyetlerini veya bu tür emisyonların salınımını önlemeye yönelik tedbirlerin faydalarını değerlendirirken, yaygın bir uygulama olan gölge fiyat (*shadow price*) analizi⁴¹ kullanmıştır. Bu yöntemi kullanarak, ACM, söz konusu emisyon azaltımının ekonomiye yılda ortalama 30 milyon Avro artı değer sağlayacağını hesaplamıştır. Diğer taraftan ACM, elektrik piyasasındaki arzın daralması ve bunun sonucunda fiyatlarda meydana gelecek olan olası fiyat artışı sonrası tüketicilerin yılda ortalama 75 milyon Avro tutarında fazladan ödeme yapacağını hesap etmiştir⁴² (Schinkel ve Treuren 2021, 75). Nitekim ACM, söz konusu hesaplamanın yapılmasında ithalat ve ihracata ilişkin akışlarla birlikte gerçekleşmesi beklenen planlanmış kapasite azaltım ve artırımlarını da dikkat alınarak gerçeğe yakın bir fiyata ulaşan senaryoyu kullanmıştır. Bununla birlikte ilgili hesaplamaların yapılmasında elektrik piyasasının rekabete açık bir piyasa niteliğini haiz olduğu da yapılan hesaplamada göz önüne alınmıştır. Bu bağlamda karara konu sözleşme ile yaratılacak etkinlik kazanımının, yine ilgili sözleşmenin tüketiciye yaratacağı maliyeti telafi edemeyeceği ifade edilmiştir.

Bu yaklaşım sonucunda ACM, ilgili tesislerin koordineli olarak kapatılmasına yönelik anlaşma ile elde edilecek çevresel olumlu faydaların, elektrik fiyatlarında yaşanacak olan olası artışı telafi edemeyeceği gerekçesiyle, anlaşmanın Hollanda Rekabet Yasasının 6(3) hükmünde belirtilen tüketici yararı

⁴¹ Gölge fiyatlandırma, herhangi bir pazarda normalde alınıp satılmayan bir öğeye, emtiaya veya hizmete parasal bir değer atama uygulamasıdır (Richmond vd. 2007, 454)

⁴² ACM söz konusu hesaplamanın yapılmasında ithalat ve ihracata ilişkin akışlarla birlikte gerçekleşmesi beklenen planlanmış kapasite azaltım ve artırımlarını da dikkate alınarak gerçeğe yakın bir fiyata ulaşan senaryoyu kullanmıştır. Bununla birlikte ilgili hesaplamaların yapılmasında elektrik piyasasının rekabete açık bir piyasa niteliğini haiz olduğu da göz önünde bulundurulmuştur.

koşulunu karşılamadığı ve dolayısıyla anlaşmanın bireysel muafiyetten yararlanamadığı sonucuna ulaşmıştır.

2.2.3. CECED Kararı

Sürdürülebilirliğe dair hususların ele alındığı bir diğer karar da Komisyon'un 24.01.1999 tarihli *CECED* kararıdır⁴³. Enerjinin verimli olarak kullanılması amacıyla enerji verimliliği olmayan çamaşır makinelerinin piyasadan kaldırılmasına yönelik rakip teşebbüsler arasında akdedilen sözleşmenin ele alındığı kararda, Komisyon, öncelikle ilgili sözleşmeyi TFEU m. 101(1) çerçevesinde incelemiş ve anlaşmanın tüketicilerin çamaşır makinesi seçimini (tüketici tercihleri) azaltacağını belirterek bahse konu anlaşmanın amacı itibarıyla rekabeti kısıtladığı sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç bağlamında Komisyon ilgili anlaşma hakkında bireysel muafiyet değerlendirmesi yapmıştır.

Kararda, enerji verimliliği olmayan çamaşır makinalarının piyasadan kaldırılmasına ilişkin olarak enerji verimliliği olan çamaşır makinelerine yönelik talebin artması sonucunda ilgili piyasada gerçekleşecek olan fiyat artışının yanı sıra enerji tasarrufunun sağlanmasının tüketici nezdinde yaratacağı olumlu sonuçlara odaklanılmıştır.

Bu doğrultuda ilgili anlaşmanın bireysel ve toplumsal (sosyal) olmak üzere iki ayrı türde fayda içerebileceğini belirten Komisyon, piyasada sadece enerji verimliliği olan çamaşır makinelerinin kalması sebebiyle bireysel tüketicilerin daha düşük enerji faturası ödeyeceğini belirtmiştir. Bu kapsamda Komisyon, bireysel tüketicilerin enerji faturasındaki düşüş sebebiyle elde edeceği faydanın, fiyat artışının meydana getireceği menfi durumu bir yıldan daha kısa bir sürede telafi edeceğini hesaplamıştır. Bir çamaşır makinesinin ömrünün genellikle bir yıldan çok daha uzun olduğu belirtilen kararda bireysel tüketicinin ilgili anlaşmadan yarar sağlayacağı ifade edilmiştir.

Sosyal faydalar bağlamında ise enerji verimliliği olmayan çamaşır makinalarının çevreye vereceği zararları inceleyen Komisyon, karbondioksit, kükürt dioksit ve azot emisyonunun azalmasını sağlayacak olan anlaşmadan elde edilecek sosyal faydaların, çamaşır makinelerindeki fiyat artışından dolayı

⁴³ Case No: IV.F.1/36.718- *CECED* (CECED) [1999].

meydana gelecek olumsuz durumdan yedi kat daha fazla olduğu sonucuna varmıştır.

Dolayısıyla ilgili anlaşmanın, TFEU m. 101(3)'te belirtilen etkinlik kazanımı ve etkinlik kazanımının tüketiciye yarar sağlaması koşullarının sağladığı, ek olarak rekabetin önemli ölçüde ortadan kalkmaması ve uygulamanın zorunlu olandan fazla rekabeti kısıtlamaması koşullarının da karşılandığı gerekçesi ile ilgili anlaşmanın bireysel muafiyetten yararlandığına karar verilmiştir.

2.2.4. Emisyon Kararı

Komisyonun sürdürülebilirlik kavramının ekonomik, çevresel ve toplumsal boyutlarını ele aldığı bir diğer karar da 08.07.2021 tarihli *Emisyon* kararıdır⁴⁴. Birbirlerine rakip Alman otomobil üreticilerinin binek otomobiller için emisyon temizleme teknolojileri alanındaki teknik gelişmeyi ve yenilik üzerindeki rekabeti sınırlamak amacıyla yaptıkları bilgi değişiminin ele alındığı kararda, Komisyon, Daimler, Volkswagen ve BMW'nin 2004-2009 döneminde aralarında gerçekleştirdikleri bilgi değişimi vasıtasıyla yeni dizel binek otomobiller için egzoz gazı temizleme sistemlerinin geliştirilmesi ve tanıtılmasına yönelik anlaşmayı öncelikle TFEU 101(1) çerçevesinde incelemiştir. Komisyon, bilgi değişiminin, yeni dizel binek otomobiller için nitrojen oksit (NOx) temizliği alanındaki teknik gelişme açısından rekabeti kısıtlama ve müşterilerin seçimini sınırlama amacı taşıdığını belirterek bahse konu anlaşmanın amaç itibarıyla rekabeti kısıtladığı sonucuna ulaşmıştır⁴⁵.

Yürütülen soruşturmada Komisyon, tarafların AdBlue depolarının boyutlarını 8-10 litre ile, dolum aralıklarını ise yaklaşık 10.000 km ile sınırlamayı kabul ettiğini ve AdBlue tüketimi hakkında bilgi değişiminde bulunduğunu tespit etmiştir⁴⁶. Nitekim kararda, soruşturma tarafı teşebbüslerin belirledikleri AdBlue depolarının boyutlarının Avrupa ve ulusal seviyedeki ilgili düzenlemelerin üzerinde olduğu ifade edilmiştir⁴⁷. Ancak her üreticinin, düzenlemelerle belirtilen gerekliliklerin ötesinde, daha etkili bir NOx temizleme stratejisi izleme yeteneğine sahip olabilecek durumda olduğunu belirten Komisyon, otomobil reklamlarında NOx emisyonlarına ilişkin çevresel performans verilerinin

⁴⁴ Case No: AT.40178-*Car Emissions* (Emisyon) [2021].

⁴⁵ A.g.k. para. 103-110.

⁴⁶ A.g.k. para. 108.

⁴⁷ A.g.k. para. 81.

kullanıldığını ve teşebbüslerin bu reklamlarda kullanılacak olan çevresel performanslara ilişkin verileri kendi aralarında tartıştığını belirtmiştir⁴⁸.

Yapılan tespitlere ilişkin olarak teşebbüsler ise AdBlue depolarının boyutlarının Avrupa ve ulusal seviyedeki ilgili düzenlemelerin üzerinde olduğunu, bu çerçevede soruşturmanın sonlandırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Fakat Komisyon, otomobil üreticilerinin söz konusu asgari gerekliliklerin daha da ötesine gitmekte, yani öngörülen asgari gerekliliklerden daha fazla çevre dostu olan yeni otomobiller üretip satışa sunmakta özgür olduğunu, nitekim anlaşmanın otomobil üreticilerine egzoz gazı temizliği etkinliği konusunda rekabet edebilecekleri alanı kısıtlandığını ifade etmiştir⁴⁹. Bu bağlamda bahse konu anlaşmanın amacı itibarıyla rekabeti kısıtladığı sonucuna ulaşan Komisyon, anlaşmanın çevreye, ekonomiye ve topluma yönelik etkilerinin ölçülmesine gerek olmadığını belirterek ilgili teşebbüslere cezai müeyyide uygulamıştır.

2.2.5. Süt Kararı

Sürdürülebilirliğin rekabet hukuku uygulamaları kapsamında ele alındığı bir diğer karar da Alman Rekabet Otoritesi (*Bundeskartellamt*) tarafından verilmiştir⁵⁰. Karara konu olayda, temel olarak bir tarım projesi "*Agrardialog Milch*"e dâhil olan çiğ süt üreticilerinin, süt satış fiyatlarının maliyetleri karşılamaması gerekçesiyle, üzerinde anlaştıkları finansman modeline muafiyet tanınması için bir başvuruda bulunulmuştur.

İlgili finansman modeline kısaca değinmek gerekirse, süt satış fiyatlarının maliyetleri karşılamasını sağlamak için, ortalama süt üretim maliyetleri, tarım sektörü genelinde belirlenecek ve bu, süt taban fiyatını oluşturacaktır. Belirlenen taban fiyatlar, standart satış fiyatının belirlenmesine temel oluşturacaktır. Akabinde belirlenen standart fiyatlar, üreticiler ile mandıra ve gıda perakendecileri arasında imzalanacak sözleşmelere eklenecek bağlayıcı bir maddeye dayanılarak uygulanacaktır.

Yapılan başvuruyu öncelikle Alman Rekabet Yasası'nın 1(1). hükmü bağlamında ele alan *Bundeskartellamt*, projeye konu modelin süt fiyatlarında

⁴⁸ A.g.k. para. 82, 89.

⁴⁹ A.g.k. para. 138.

⁵⁰ https://www.bundeskartellamt.de/SharedDocs/Meldung/EN/Pressemitteilungen/2022/25_01_2022_Agrardialog.html, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

endüstriyel çapta bir artışa yol açacağını değerlendirmiştir. Ayrıca perakende mağazalarında süt ve süt ürünleri satın alan tüketicilerin, gelecekte daha ucuz ürünler sunan diğer perakendecilere geçme olanağına sahip olmayacağını ifade eden Bundeskartellamt, söz konusu finansman modelinin amacı itibarıyla rekabeti kısıtladığı sonucuna ulaşmış ve akabinde bireysel muafiyet değerlendirmesi yapmıştır.

Bu kapsamda ilgili modeli sürdürülebilirlik perspektifinden ele alan Bundeskartellamt, modelin katılımcılar tarafından uygulanması halinde sektör genelinde süt fiyatlarının artmasına sebep olacağını ve tüketicilerin perakende satış noktalarında daha uygun fiyatlı ikame ürünlere geçiş yapma imkânının ortadan kalkacağını ifade etmiştir. Kurum, çiğ süt üretimi için belirlenen kriterin sürdürülebilirlik hedefleriyle uyumlu olmadığını ve nihai olarak modelin muafiyet koşullarını karşılamadığını tespit etmiştir.

Kararla ilgili düzenlenen basın toplantısında Bundeskartellamt Başkanı Andreas Mundt şu ifadeleri kullanmıştır:

“Genel olarak, işbirlikleri yoluyla konumlarını güçlendirmek isteyen veya sürdürülebilirlik hedefleri olan tarım üreticilerini teşvik ediyor ve destekliyoruz. Özellikle tarım sektörü için hâlihazırda kapsamlı muafiyet kuralları bulunmaktadır. Üreticiler, tekliflerini bir araya getirebilir, toplu pazarlık yapabilir ve ağırlıklarını artırabilir. Ancak aralarında fiyat bileşenleri konusunda anlaşmaları, açıkça rekabet hukukunun sınırlarını aşar.”

Yapılan açıklamadan yola çıkıldığında sürdürülebilirlik girişimlerinin belirli koşullar altında rekabet hukukundan muaf tutulmasının mümkün olduğu, ancak, Avrupa veya ulusal yasalarda öngörülen daha yüksek bir sürdürülebilirlik standardını amaçlamayan ve fiyatların koordine edilmesine yol açabilecek sürdürülebilirlik anlaşmalarının rekabet hukukundan muaf tutulamayacağı anlaşılmaktadır.

Görüldüğü üzere çeşitli rekabet otoritelerince verilen kararlarda sürdürülebilirlik savunmaları dikkate alınmış ve detaylı olarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme kapsamında sürdürülebilirliğin boyutlarının ele alınışına ilişkin değerlendirmelere yer verilmiş ve özellikle fayda-maliyet analizlerine odaklanılmıştır. Ancak bu kararların alındığı tarihlerde ne AB düzeyinde ne de ülke uygulamalarında sürdürülebilirlik iddialarının hangi yaklaşım çerçevesinde ele alınması gerektiğine dair mevzuat düzenlemeleri bulunmamaktaydı. Rekabet

hukuku uygulamalarında daha fazla yer edinmeye başlayan sürdürülebilirlik argümanlarının nasıl değerlendirilmesi gerektiği hususu otoritelerce düzenleme yapılması ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda başta AB olmak üzere çeşitli ülkelerin hukuk düzenlerinde sürdürülebilirliğin rekabet hukuku perspektifinden nasıl analiz edileceğine dair getirilen hukuki düzenlemelere takip eden bölümde yer verilecektir.

2.3. AB VE ÖRNEK ÜLKE UYGULAMALARI

2.3.1. AB Komisyonu

2.3.1.1. AB Komisyonu Yatay İşbirliği Kılavuzu

Emisyon ve *CECED* kararlarını takip eden süreçte, rekabet hukuku uygulamalarının, yeniliği teşvik eden, ürün kalitesini ve çeşitliliğini artıran, kaynakların etkin paylaşımını sağlayan ve üretim maliyetlerini azaltan işlevi sayesinde tüketici refahına katkıda bulunarak etkin rekabeti sağladığını belirten Komisyon, ilgili uygulamalar ile sürdürülebilir kalkınmaya da katkıda bulunulabileceğini ifade edilmiştir. Bu bakımdan Komisyon, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşılması ve ilgili anlaşmaların tamamının ele alınması amacıyla Taslak Yatay İşbirliği Anlaşmaları Hakkında Kılavuz'a "Sürdürülebilirlik Anlaşmaları" (*Sustainability Agreements*) adı altında özel bir bölüm eklenmesini öngörmüştür. Bu kapsamda, Yatay İşbirliği Kılavuzunun (Komisyon Yatay Kılavuz) dokuzuncu bölümüne eklenecek taslağı yayımlanmıştır⁵¹.

Bir veya daha fazla sürdürülebilirlik hedefini amaçlayan tekil veya genellikle işbirliği biçimindeki her türlü yatay anlaşmayı "sürdürülebilirlik anlaşmaları" olarak tanımlayan Komisyon, söz konusu anlaşmaların rekabet hukuku perspektifinden ele alınışını Yatay İşbirliği Kılavuzuna eklenecek taslak bölümde altı başlık altında incelemiştir.

Komisyonun sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ve BM gibi uluslararası kuruluşlara vermiş olduğu taahhütlerine yer verilen *birinci başlıkta* sürdürülebilir kalkınmanın tanımı ve kapsamı hakkında kısa bir özet sunulmuş ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin, bireysel veya toplumsal açıdan yeterince dikkate alınmadığında negatif dışsallıkların ve dolayısıyla piyasa başarısızlığının ortaya çıkabileceği belirtilmiştir⁵². Bu çerçevede Komisyon, örneğin kamu politikaları,

⁵¹ European Commission, 01.03.2022, C(2022) 1159 final.

⁵² Ibid para. 542, 543.

sektöre özel düzenlemeleri veya teşebbüsler arasında sürdürülebilir üretim veya tüketimi teşvik eden işbirliği anlaşmaları yoluyla bu tür piyasa başarısızlıklarının ortadan kaldırılabileceğini ifade etmiştir⁵³.

Öte yandan ilgili taslak bölümde, rakipler arasındaki tüm sürdürülebilirlik anlaşmalarının TFEU 101. maddesi kapsamında incelenemeyeceği, nitekim sürdürülebilirlik anlaşmalarının fiyat, miktar, kalite, seçim veya yenilik gibi rekabet parametrelerini etkilememesi durumunda herhangi bir rekabetçi endişenin doğmayacağı belirtilmiştir⁵⁴. Bu bağlamda *ikinci başlıkta* rekabetin amaç bakımından kısıtlanmadığı veya rekabet üzerinde kayda değer bir kısıtlama etkisi yaratmayan ve dolayısıyla TFEU 101(1) maddesi kapsamı dışında kaldığı için herhangi bir rekabet endişesi yaratması muhtemel olmayan sürdürülebilirlik anlaşmalarına yer verilerek bu anlaşmalara ilişkin örnekler sunulmuştur.

Bununla birlikte sürdürülebilirlik anlaşmalarının bir veya birden fazla rekabetçi parametreyi etkilemesi durumunda, ilgili anlaşmaların TFEU 101(1) maddesi kapsamında değerlendirilmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Bu bağlamda örneğin, enerji tüketimini azaltan bir üretim teknolojisini ortaklaşa geliştirmek için rakipler arasında yapılan bir anlaşmanın Yatay İşbirliği Kılavuzu’nun ikinci bölümünde “Ar-Ge Anlaşmaları” (*Research and Development Agreements*) başlığı altında belirtilen ilkelere göre; bir üretim sürecinin çevresel ayak izini⁵⁵ (*enviromental footprint*) azaltmak amacıyla oluşturulacak altyapının rakipler ile paylaşılmasına dair anlaşmanın ise üçüncü bölümde “Üretim Anlaşmaları” (*Production Agreements*) başlığı altında belirtilen ilkelere göre değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir⁵⁶. Bu bağlamda Kılavuz’un *üçüncü başlığı*, sürdürülebilirlik anlaşmalarının TFEU 101(1) maddesi kapsamında değerlendirilmesine ilişkin rehberlik sağlamıştır.

İlaveten Komisyon ilgili rehberlik çerçevesinde, rakiplerin belirli türdeki sürdürülebilirlik anlaşmalarını benimseyebileceğini belirtmiş ve bu anlaşmaları

⁵³ Ibid para. 545.

⁵⁴ Ibid para. 551.

⁵⁵ Çevresel ayak izleri doğal kaynakların insanlar tarafından kullanımını gösteren nicel ölçülerdir (Hoekstra 2009, s. 1963-1964).

⁵⁶ Taslak bölüm para. 556.

"sürdürülebilirlik standardizasyon anlaşmaları" veya "sürdürülebilirlik standartları" olarak adlandırmıştır⁵⁷.

Yatay İşbirliği Kılavuzu, TFEU 101(1) maddesini ihlal eder nitelikte herhangi bir sürdürülebilirlik sözleşmesinin, TFEU 101(3) maddesinde belirtilen dört kümülatif koşulun sağladığına ilişkin delillerin sunulması halinde ilgili anlaşmaya muafiyet tanınabileceğini belirtmiştir. Bu bağlamda Taslak bölümün *dördüncü başlığı* sürdürülebilirlik anlaşmalarının muafiyet müessesesi kapsamında değerlendirilmesine ilişkin rehberlik sağlamaktadır.

Muafiyet müessesinin değerlendirilmesi kapsamında etkinlik kazanımı koşuluna ilişkin olarak, ilgili anlaşmalar ile daha temiz üretim veya dağıtım teknolojilerinin kullanılması, daha az kirlilik, iyileştirilmiş üretim ve dağıtım koşulları, daha esnek altyapı veya tedarik zincirleri, daha kaliteli ürünler vb. gibi verimlilikler sağlanabileceğini belirtilen Komisyon, sürdürülebilirlikten elde edilecek olan etkinlik kazanımının açıkça kanıtlanması gerektiğini vurgulamıştır⁵⁸. İlâveten sürdürülebilirlik anlaşmalarının içeriğinden kaynaklanan rekabet kısıtlamalarının her birinin, iddia edilen sürdürülebilirlik faydalarının gerçekleşmesi için makul olarak gerekli olduğunun ve ekonomik olarak uygulanabilir ve daha az kısıtlayıcı başka hiçbir seçeneğinin olmadığını kanıtlaması gerektiği ifade edilen taslakta, söz konusu anlaşmaların rekabeti önemli ölçüde ortadan kaldırmaması gerektiği belirtilmiştir⁵⁹.

Tüketici faydası koşuluna ilişkin olarak Komisyon, sürdürülebilirlik faydalarının bireysel ve toplumsal olmak üzere iki boyutunun olduğunu, sürdürülebilirlikten elde edilen faydanın yalnızca sürdürülebilir bir ürünün kullanımından doğan doğrudan faydalardan değil, aynı zamanda tüketicilerin sürdürülebilir tüketimlerinin başkaları üzerindeki etkisinden de kaynaklanabileceğini belirtmiştir⁶⁰. Bu bağlamda sürdürülebilirlikten elde edilecek faydanın, fiyat artışlarından kaynaklanan zarara kıyasla daha ağır

⁵⁷ Sürdürülebilirlik standardizasyon anlaşmaları sürdürülebilirlik ölçütleri bakımından ürünler ve üretim yöntemleri için kurallar, yönergeler veya özellikler sağlar ve sürdürülebilirlik sistemleri olarak da adlandırılmaktadır.

⁵⁸ Taslak bölüm para. 577-579.

⁵⁹ Ibid para. 581.

⁶⁰ Ibid para. 588, 594.

basması halinde, ilgili anlaşmadan zarar gören tüketicilerin zararlarının telafi edilmiş kabul edileceği ifade etmiştir⁶¹.

Beşinci başlık altında ise sürdürülebilirlik anlaşmalarının akdedilmesi sürecine kamu kurumlarının dâhil olmasının veya bu tür anlaşmaların varlığından haberdar olmasının anılan anlaşmaları rekabet hukuku uygulamasının kapsamı dışına çıkarmayacağı; diğer bir deyişle kamu kurumlarının sürdürülebilirlik anlaşmalarının tarafı olması veya ilgili sözleşmelere ilişkin birtakım bilgilere sahip olması sebebiyle ilgili sözleşmelerin TFEU 101(1) maddesi kapsamı dışında bırakılmayacağı belirtilmiştir. Ancak, teşebbüslerin, kamu makamları tarafından rekabeti kısıtlayan bir sürdürülebilirlik sözleşmesinin akdedilmesi için zorlanması halinde, rekabet hukuku ihlallerinden sorumlu tutulmayacağı ifade edilmiştir⁶².

Altıncı başlıkta ise farklı türdeki sürdürülebilirlik anlaşma örneklerine ve bu örneklerin TFEU 101(1), TFEU 101(3) maddeleri bağlamında ele alınışına ilişkin değerlendirmelere yer verilmiş olup, söz konusu örneklerin bazıları işbu çalışmanın ekinde paylaşılmıştır.

2.3.1.2. AB Komisyonu Dikey Kılavuz

Sürdürülebilir kalkınmanın AB politikaları için öncelikli bir hedef olduğunu belirten Komisyon, “Dikey Kısıtlamalara İlişkin Kılavuz”da (Dikey Kılavuz-*Guidelines on Vertical Restraints*)⁶³, sürdürülebilirlik kavramını, iklim değişikliğini (örneğin, sera gazı emisyonlarının azaltılması), doğal kaynakların kullanımını, çevre ve hayvan refahı konularını da içerek biçimde geniş boyutlarıyla ele almıştır. AB’nin sürdürülebilirlik hedeflerini takip eden veya bunlara katkıda bulunan dikey anlaşmaları ayrı bir dikey anlaşma kategorisi olarak değerlendirmeyen Komisyon, bu anlaşmaların, Dikey Kılavuz’da belirtilen ilkeler kullanılarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Özellikle sürdürülebilir faydaların, niteliksel veya niceliksel olarak dikkate alınabileceği koşullar hakkında rehberlik sağlayan Dikey Kılavuz’un seçici dağıtım sistemine ve rekabet etmeme yükümlülüğüne ilişkin bölümlerine sürdürülebilirliğe ilişkin çeşitli hükümler eklenmiştir.

⁶¹ Ibid para. 588, 591.

⁶² Ibid para. 615, 616.

⁶³ European Commission, 30.06.2022, (2022/C 248/01).

Seçici dağıtım sisteminin açıklandığı bölümde, öncelikle, bu dağıtım sisteminin işleyişi hakkında kısa bilgiler sunulmuş devamında ise sağlayıcının/tedarikçinin dağıtıcı seçiminde birtakım niteliksel ve/veya niceliksel kriterler belirleyebileceği ifade edilmiştir. Bu çerçevede Dikey Kılavuz'da, özellikle niteliksel kriterlerin iklim değişikliği, çevrenin korunması veya doğal kaynakların kullanımının sınırlandırılması gibi sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşılmasına yönelik olabileceği ifade edilmiştir. Bu çerçevede örneğin, sağlayıcının/tedarikçinin dağıtıcılarından satış noktalarında şarj hizmetleri sunması veya geri dönüşüm tesisleri kurması ya da ürünlerin motorlu taşıtlar yerine bisiklet gibi sürdürülebilir yollarla teslim edilmesinin sağlaması gibi koşulları talep edebileceği belirtilmiştir⁶⁴.

Diğer taraftan rekabet etmeme yükümlülüklerinin, sürdürülebilirlik hedeflerine yönelik yatırımlar bakımından bir vazgeçme sorununa yol açıp açmayacağını değerlendirmek için de kullanılabileceğini belirten Komisyon, örneğin, artan yenilenebilir enerji talebiyle karşı karşıya kalan bir enerji sağlayıcısının hidroelektrik santraline veya rüzgâr çiftliğine yatırım yapmak istemesi durumunda süre sorunu ile karşılaşabileceğini ifade etmiştir. Nitekim sağlayıcının, yeterli sayıda alıcının daha uzun bir süre için yenilenebilir enerji satın almayı taahhüt etmesi durumunda bu uzun vadeli yatırım riskini almaya istekli olabileceğini belirten Komisyon, sürdürülebilirlik hedefli yatırımlarda, uzun süreli rekabet etmeme yükümlülüklerinin rekabeti destekleyici olabileceğini ifade etmiştir. Bu nedenle, sağlayıcı/tedarikçinin yatırımının 5 yılı aşan uzun bir amortisman süresine sahip olması halinde dahi, ilgili rekabet etmeme yükümlülüklerinin TFEU 101(3) maddesinde belirtilen koşulları yerine getirebileceği ifade edilmiştir⁶⁵.

2.3.2. Hollanda

ACM tarafından 2021 yılı Ocak ayında yayımlanan ve 2023 yılı itibarıyla kesinlik kazanması beklenen “Taslak Sürdürülebilirlik Anlaşmaları Kılavuzu”nda⁶⁶ (Hollanda Taslak Kılavuzu), teşebbüsler arası yatay anlaşmaların kamusal sürdürülebilirlik hedeflerinin gerçekleştirilmesine etkin bir şekilde

⁶⁴ Ibid para. 144.

⁶⁵ Ibid para. 316.

⁶⁶ <https://www.acm.nl/sites/default/files/documents/2020-07/sustainability-agreements%5B1%5D.pdf>, Erişim tarihi: 13.07.2022.

katkıda bulunabileceği ve rekabet hukukunun da aynı şekilde sürdürülebilirliği teşvik edebileceği belirtilmiştir. Taslakta tüketicilerin sürdürülebilirliğin çıktısı olan ürünü, kalite iyileştirmesi olarak değerlendirdiği ve sürdürülebilir ürünlerin, ürün yelpazesini genişlettiği belirtilmiştir. Ayrıca hammaddelerin daha verimli kullanımına yol açacak yatırımların ve iyileştirilmiş üretim süreçlerinin yalnızca sürdürülebilirliğe katkı sağlamayacağı, aynı zamanda teşebbüslere rekabet avantajı da sağlayacağı ifade edilmiştir.

Bununla birlikte Hollanda Taslak Kılavuzu, sürdürülebilirlik ve rekabet hukuku politikaları arasında bir çatışma olduğunu, nitekim Avrupa'daki rekabet hukuku uygulamasının sürdürülebilirlik anlaşmalarını engellediğini belirtmiştir. Durum, Hollanda açısından irdelendiğinde ise, ilgili Kılavuz sayesinde sürdürülebilirlik girişimlerinin rekabet hukuku ile uyumlaştırıldığı ve bazı küçük düzenlemeler sayesinde uyumun daha da iyileştirilebileceği ifade edilmiştir. Bu bağlamda Kılavuz'da, ACM tarafından önceden ele alınan ve Hollanda Rekabet Yasası'na aykırı olmasına rağmen rekabeti kayda değer ölçüde kısıtlamayan sürdürülebilirlik anlaşmalarına herhangi bir cezai yaptırımın kati suretle uygulanmayacağı açıkça belirtilmiştir. İlaveten, teşebbüslerin yapmak istedikleri veya hâlihazırda yapmış oldukları sürdürülebilirlik anlaşmalarının rekabet hukuku üzerindeki olası etkilerini ACM ile tartışma fırsatına sahip olduğu belirtilmektedir.

Altı bölümden oluşan taslak metnin *ilk bölümünde*, metin hakkında kısa bir özet sunulmuş, *ikinci bölümde* sürdürülebilirliğin rekabet hukuku ile etkileşimi ve rekabet hukuku perspektifinden ele alınmasına yönelik hukuki alt yapı hakkında açıklamalara yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, sürdürülebilirlik kavramı ile yatay ve dikey kısıtlamalar hakkında kısa bilgiler sunulmuş akabinde sürdürülebilirlik anlaşmalarının Hollanda Rekabet Yasasının 6(1) ve 6(3). hükümleri ile TFEU 101(1) ve TFEU 101(3) madde hükümleri kapsamında ele alınmasına ek olarak piyasa katılımcılarının sürdürülebilirlik girişimlerini sağlamak için başka yöntemlere de başvurabilmeleri imkanı olmak üzere üç ayrı biçimde ele alınabileceği belirtilmiştir⁶⁷.

⁶⁷ TFEU 101(1) maddesi Hollanda Rekabet Yasası'nın 6(1). maddesine, TFEU 101(3) maddesi ise yine Hollanda Rekabet Yasası'nın 6(3). maddesine tekabül etmektedir.

Hollanda Taslak Kılavuzu'nun *dördüncü bölümünde*, rekabetçi endişe yaratmayan sürdürülebilirlik anlaşmaları dört ayrı kategoride ele alınmıştır. Bahse konu anlaşmalar; bir teşebbüsün bireysel olarak sürdürülebilirliğin teşviki amacıyla diğer teşebbüslerle akdettiği anlaşmalar, çevreye duyarlı veya iklim bilincine sahip uygulamaları teşvik eden davranış kuralları içeren anlaşmalar, ürün kalitesini iyileştirmeyi amaçlayan anlaşmalar ve yeni ürün/pazarların yaratılması amacıyla birden fazla teşebbüsün kuracağı ortak girişimler olarak sıralanabilmektedir. İlaveten ilgili bölümde teşebbüslere hangi anlaşmaların hangi şartlarda Hollanda Rekabet Yasasının 6(1) maddesi bağlamında değerlendirilmeyeceğine ilişkin birtakım örnekler sunulmuştur.

Beşinci bölümde ise, rekabeti kısıtlayıcı nitelikteki sürdürülebilirlik anlaşmalarının Hollanda Rekabet Yasasının 6(3). hükmünde belirtilen muafiyet koşulları çerçevesinde nasıl ele alınacağına yer verilmektedir. Diğer bir ifadeyle ilgili bölümde, anlaşmaların sürdürülebilirlik faydaları ile rekabeti kısıtlayıcı nitelikteki menfi durumun karşılaştırılmasına yönelik olarak dört kriterin değerlendirilmesine ilişkin detaylar yer almaktadır. Bu bağlamda tüketici faydası koşuluna ilişkin olarak, sürdürülebilirlik anlaşmalarından doğacak faydaların, yalnızca bireysel tüketiciler için değil, aynı zamanda toplum için de yarar sağlaması gerektiğini belirten ACM, bir sürdürülebilirlik anlaşmasının faydalarının ne ölçüde kanıtlanması gerektiğine yönelik olarak, söz konusu faydanın değerlendirilmesinde niceliksel kriterlerin yanı sıra niteliksel kriterlerin de dikkate alınabileceğini, bunun her olay bazında ayrı ele alınması gerektiğini ifade etmiştir⁶⁸.

Bununla birlikte ACM, teşebbüslerin rekabeti önemli ölçüde kısıtlayan sürdürülebilirlik anlaşmaları yapmaları durumunda, muafiyet kriterlerinin karşılandığına ilişkin ispat yükümlülüğünün teşebbüslere ait olduğunu açıkça ifade etmektedir. Bu çerçevede ilgili bölümde teşebbüslerin sürdürülebilirlik anlaşmalarının sayılan muafiyetten yararlanıp yararlanmadıklarına dair öz değerlendirmelerini (*self assessment*) yapmalarını sağlamak amacıyla muafiyetin her bir koşuluna ilişkin örnek ve tavsiyelere yer verilmiştir. Tavsiyelerin devamında teşebbüslerin kendi muafiyet değerlendirmelerinin güvenilirliğinden emin olamadığı durumlarda, ACM ile iletişime geçerek sürdürülebilirlik

⁶⁸ Ibid para. 29, 34.

anlaşmalarını tartışabilecekleri ve ACM'nin sürdürülebilir çözümlerin üretimi konusunda teşebbüslere yardımcı olacağı ifade edilmektedir.

Bir sürdürülebilirlik girişiminin Hollanda Rekabet Yasası ile engellenmesi halinde ilgili teşebbüslerin söz konusu girişimlerini sürdürmek için çeşitli alternatif seçeneklerinin ele alındığı Kılavuz'un *altıncı bölümünde*, işbu girişimlerin yasama organına sunulması ve ilgili girişimlerin kamu yararına hizmet eden genel bir kural olarak kabul edilmesi halinde Hollanda Rekabet Yasası kapsamında incelenemeyeceği belirtilmektedir.

2021 yılı Ocak ayında yayımlanan Hollanda Taslak Kılavuzuna ilişkin olarak paydaşlardan gelen geribildirimlerin sonucunda ACM, ilgili Kılavuzu güncelleyerek yeniden resmi web sitesinde yayımlamıştır⁶⁹. Bu çerçevede çevresel zararın mal ve hizmetlerin üretimi ve tüketimi sonucu çevreye verilen tüm zararları ifade ettiği belirtilen güncel Hollanda Taslak Kılavuzunda, çevresel zararın yaratmış olduğu negatif dışsallıkların doğal kaynakların verimsiz kullanımına yol açtığı vurgulanmıştır⁷⁰. İlaveten, sürdürülebilirliğin rekabet hukukuna entegrasyonuna ilişkin hukuki dengeleme kapsamında bir önceki Kılavuzda birtakım eksiklerin bulunduğunu ifade eden ACM, ABAD'ın *Wouters* kararı ile oluşturduğu içtihat ile sürdürülebilirlik anlaşmalarının Hollanda Rekabet Yasasının 6(1) hükmünde yer verilen kartel yasağından muaf tutulabileceğini belirtmiştir⁷¹.

2.3.3. Yunanistan

Yeşil ekonomiye geçişte ortaya çıkan iklim değişikliği ve sosyal zorluklar karşısında, hem kamu hem de özel sektör politikalarının sürdürülebilirlik girişimlerine uyum sağlaması ve bu politikaları geliştirmek için birtakım araçlarla donatılması gerektiğini belirten Yunanistan Rekabet Otoritesi (*HCC-Hellenic Competition Commission*), teşebbüsleri ve diğer paydaşları ilgilendiren çevresel planlarla ilgili teşebbüsler arası anlaşmaların, çevresel bir perspektiften önemli faydalar sağlayabileceğini ve politikaların tüketici refahına da katkı sağlayacağını ifade etmiştir (OECD 2021, 3-4).

⁶⁹ <https://www.acm.nl/sites/default/files/documents/second-draft-version-guidelines-on-sustainability-agreements-opportunities-within-competition-law.pdf>,
Erişim Tarihi: 13.07.2022.

⁷⁰ Ibid para. 8.

⁷¹ Ibid para. 18.

Bununla birlikte sürdürülebilirlik alanlarında anlamlı bir değişiklik elde etmek için sektör oyuncuları tarafından verilecek ortak bir taahhüdün veya ilgili sektör oyuncularının oluşturacağı toplu girişimlerin gerekli olabileceğini belirten HCC, bu girişimlerin aynı zamanda rekabeti sınırlama potansiyeline de sahip olabileceğini belirtmiştir. Bu bakımdan çevre ve iklim değişikliği konularına daha fazla odaklanmayı amaçladığını belirtilen HCC, sürdürülebilirliğin rekabet hukukuna entegre edilmesine ilişkin olarak bir korumalı sanal alan (*sandbox*) oluşturduğunu resmi web sitesinde duyurmuştur⁷².

Uygulamada “kum havuzu”, “korumalı sanal alan”, “deneysel alan” olarak da adlandırılan *sandbox* temelde, bir düzenleyici otoritenin gözetimi ve kontrolü altında teşebbüsler tarafından geliştirilen yeniliklerin, canlı olarak test edilmesini sağlamak üzere ilgili düzenleyici tarafından oluşturulan bir çerçevedir (Allen 2019, 579). Diğer bir ifadeyle *sandbox*, teşebbüslerin sürdürülebilirlik faaliyetlerini gerçekleştirirken rekabet hukuku yaptırımlarına maruz kalmadan yenilikçi ürün veya hizmetlerini, iş modelleri ve dağıtım mekanizmalarını deneyebilecekleri denetimli dijital bir platformdur. Bu bağlamda, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda sanal ortamda oluşturulan sürdürülebilir uygulamaların rekabetçi parametrelerde oluşturacağı etkiler HCC tarafından değerlendirilecektir (OECD 2021, 7).

İlgili duyuru incelendiğinde korumalı sanal alanın sektör ve faaliyetler bakımından birtakım sınırlamalar barındırdığı görülmektedir. Nitekim uygulamanın ilk aşamalarında enerji, geri dönüşüm/atık yönetimi, tüketici ürünlerinin endüstriyel üretimi, gıda, ilaç, sağlık endüstrilerindeki üretim ve/veya dağıtım faaliyetlerin dikkate alınacağı belirtilmiş olup ilerleyen süreçte sürdürülebilir kalkınmanın çevresel hedefleri desteklemeyi amaçlayan diğer sektörleri de içine alacağı belirtilmiştir⁷³.

Süreç kapsamında teşebbüsler öncelikle, rakip teşebbüsler arasındaki işbirliğinin veya faaliyet gösterilen pazarın yapısında kalıcı değişiklikler içeren sürdürülebilir iş tekliflerinin HCC'ye sunulmasıyla süreç başlamaktadır. Akabinde HCC, sunulan anlaşma/eylem tekliflerini mevcut rekabet hukuku kuralları kapsamında incelemektedir. İlgili analiz ve değerlendirmenin ardından, sunulan

⁷² <https://www.epant.gr/en/enimerosi/sandbox.html>, Erişim tarihi: 13.07.2022.

⁷³ <https://www.epant.gr/en/enimerosi/sandbox.html>, Erişim tarihi: 13.07.2022.

teklifler kapsamında HCC, taraflara yaptırım uygulamayacağına dair bir mektup (eylemsizlik mektubu/*non-enforcement action letter*) verebilmektedir (OECD 2021, 9). Eylemsizlik mektubu, ilgili anlaşma/eylemin etkilerinin HCC tarafından sınırlı bir süre izlemeye tabi olacağı ve olası rekabete aykırı etkilere bağlı olarak pazar testi yapılacağı anlamına gelmektedir. *Sandbox* bağlamında yapılan değerlendirmelere dayalı olarak verilen onay ile, teşebbüslerin rekabete zarar veren uygulamalardan kaçınmalarının ve/veya yeşil dönüşüm sonrası tek el yaratılmasını önleyecek yeni bir ekonomik modelin oluşturulmasının hedeflendiği belirtilmiştir (OECD 2021, 8).

Son olarak ilgili duyuruda her ne kadar eylemsizlik mektubu ile rekabete aykırı anlaşma ve/veya eyleme izin verilse de mektubun gönderildiği teşebbüslerin özellikle diğer rekabete aykırı uygulamalardan kaçınmak konusundaki yükümlülüklerine tabi olmaya devam edecekleri ifade edilmiştir (OECD 2021, 10).

2.3.4. İngiltere

Düşük karbon ekonomisine geçişin desteklenmesinin stratejik olarak önem atfedilen bir unsur olduğunu belirten Birleşik Krallık Rekabet Otoritesi (CMA-*Competition and Markets Authority*), sürdürülebilirliğin rekabet hukukuna entegrasyonuna ilişkin olarak; teşebbüs ve teşebbüs birliklerinin rekabet hukukunun sürdürülebilirlik anlaşmalarına nasıl uygulandığını ve sorunların nerede ortaya çıkabileceğini daha iyi anlamalarına yardımcı olmak amacıyla 27 Ocak 2021 tarihinde “Çevresel Sürdürülebilirlik Anlaşmaları ve Rekabet Hukuku” (İngiltere Kılavuzu /*Environmental Sustainability Agreements and Competition Law*)⁷⁴ adında bir Kılavuz yayımlamış, 29 Eylül 2021 tarihinde “Çevresel Sürdürülebilirlik ve Rekabet ile Tüketici Hukuku Rejimi” (İngiltere Rehberi/*Environmental Sustainability and The Competition and Consumer Law Regimes*) adında bir belge yayımlamıştır⁷⁵.

CMA’nın, temel odak noktasının geniş anlamda bir sürdürülebilirlik anlayışından ziyade sürdürülebilirliğin çevresel boyutu üzerinde yoğunlaştığı belirtilen belgede; sürdürülebilirlik anlaşmaları, iklim değişikliğiyle mücadele

⁷⁴ <https://www.gov.uk/government/publications/environmental-sustainability-agreements-and-competition-law/sustainability-agreements-and-competition-law>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

⁷⁵ 29.09.2021, CMA148con.

gibi sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak için teşebbüsler arasında yapılan işbirliği anlaşmaları olarak tanımlanmıştır⁷⁶. İlâveten ilgili belge kapsamında, sürdürülebilir kalkınmanın gelişimi karşısında rekabet politikasının bir engel oluşturmaması gerektiği belirtilmiş; bu çerçevede teşebbüslerin sürdürülebilirlik anlaşmalarını uygularken rekabet hukuku riskini en aza indirmek amacıyla dikkate almaları gereken bazı önemli hususlara yer verilmiştir.

İngiltere Rehberi incelendiğinde yüksek pazar payına sahip olmayan teşebbüslerin Ar-Ge veya ortak alım gibi konularda anlaşmalar yapmasının rekabete zarar vermesinin olası olmadığı belirtilmiştir⁷⁷. Bununla birlikte, ilgili anlaşmaların kartel veya diğer rekabet karşıtı davranışlar için bir örtü olarak kullanılmaması gerektiği ifade edilen İngiltere Kılavuzunda, rekabetçi açıdan hassas olarak nitelendirilen fiyat ve üretim planları gibi unsurlar hakkında bilgi değişiminden kaçınılması gerektiği vurgulanmıştır. Akabinde, sürdürülebilirlik anlaşmalarının genellikle çevresel ürün performansı, üretim süreçleri veya üretimde kullanılan kaynaklara ilişkin standartların oluşturulmasına yönelik esaslar içerdiği belirtilmiştir. Bu çerçevede teşebbüs ve teşebbüs birliklerinin sürdürülebilirlik standardizasyon anlaşmalarını oluştururken dikkate alınabileceği hususlara ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Diğer taraftan bahsi geçen Kılavuzda, gerek ilgili piyasaların iyileştirilmesine yönelik gerekse sürdürülebilirliğe ilişkin belirli standartların oluşturulmasına yönelik yapılan sürdürülebilirlik anlaşmalarının amacı itibarıyla rekabeti kısıtlamaması gerektiği, nitekim bu tür anlaşmaların genel olarak bireysel muafiyet koşullarını sağlamayacağı ifade edilmiştir.

Öte yandan sürdürülebilirlik anlaşmasına dâhil olan teşebbüslerin toplam pazar payının muafiyet değerlendirmelerinde önem arz ettiğini belirten ilgili Kılavuz, Yatay İşbirliği Anlaşmalarına İlişkin Kılavuz'da⁷⁸ yer alan pazar payı eşiklerinin aşılmaması ve anlaşmanın amacı itibarıyla rekabeti kısıtlamaması durumunda grup muafiyetinden yararlanabileceğini düzenlemiştir⁷⁹.

⁷⁶ İngiltere Rehberi para. 7.

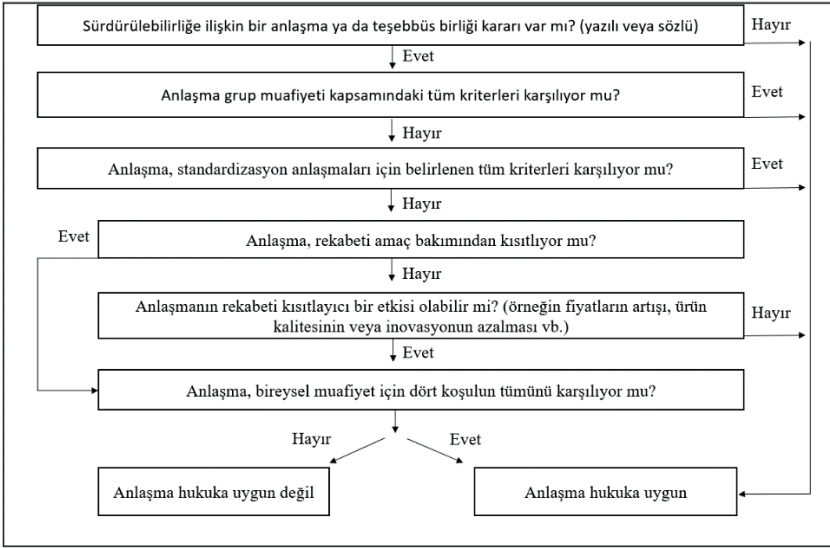
⁷⁷ <https://www.gov.uk/government/publications/environmental-sustainability-agreements-and-competition-law/sustainability-agreements-and-competition-law>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

⁷⁸ 14.1.2011, C 11/1.

⁷⁹ <https://www.gov.uk/government/publications/environmental-sustainability-agreements-and-competition-law/sustainability-agreements-and-competition-law>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

Bununla birlikte CMA, tarafların pazar paylarının ilgili kılavuzlarda belirtilen eşikleri aşması halinde veya ilgili Kılavuzlarda belirtilen grup muafiyet koşullarının sağlanamaması halinde bireysel muafiyet değerlendirilmesi yapılması gerektiğini belirtmiştir. Yayımlanan Kılavuz kapsamında sürdürülebilirlik anlaşmalarının bireysel muafiyet kapsamında ele alınmasına ilişkin esaslara aşağıdaki şekilde yer verilmektedir.

Şekil 1: CMA-Sürdürülebilirlik Anlaşması Muafiyet Değerlendirmesi

Kaynak: <https://www.gov.uk/government/publications/environmental-sustainability-agreements-and-competition-law/sustainability-agreements-and-competition-law>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

Şekil-1’den görüleceği üzere sürdürülebilirlik anlaşmalarının ele alınışına ilişkin olarak CMA, sürdürülebilir işbirliğinin Birleşik Krallık Rekabet Yasasının 1. Bölümü maddesi bağlamında anlaşma/uyumlu eylem olup olmadığını değerlendirmektedir. Bu çerçevede söz konusu işbirliğinin anlaşma veya uyumlu eylem olarak nitelendirilmesi halinde anlaşma grup muafiyeti esasları çerçevesinde ele alınmaktadır. Grup muafiyeti kapsamında öngörülen pazar paylarının aşılması halinde ilgili sürdürülebilirlik anlaşmaları standardizasyon anlaşmalarına ilişkin kriterlere göre ele alınmaktadır. Sürdürülebilirlik anlaşmalarının standardizasyon anlaşmaları için öngörülen şartları sağlamaması durumunda anlaşmanın rekabeti kısıtlayıp kısıtlamadığına dair amaç/etki değerlendirmesi yapılmaktadır. Nitekim bahse konu anlaşmanın rekabeti amacı itibarıyla sınırlamaması ancak rekabetçi parametreler üzerinde bir etki doğurması

halinde bireysel muafiyet değerlendirmesine tabi tutulduğu, bireysel muafiyetin dört kümülatif koşulunun sağlanması halinde ise anlaşmanın hukuka uygun hale geleceği görülmektedir.

2.3.5. Avusturya

2021 yılında sürdürülebilirliği rekabet hukukuna entegre eden bir diğer ülke olan Avusturya'nın Rekabet Yasasının muafiyet koşulunu düzenleyen maddesinde birtakım değişiklikler yapılmıştır⁸⁰. Yapılan değişiklik bağlamında, rekabeti kısıtladığı tespit edilen bir sürdürülebilirlik anlaşmasından kaynaklanan etkinlik kazanımının ekolojik sürdürülebilirliğe veya iklim açısından ekonomiye önemli ölçüde katkıda bulunması halinde, tüketici faydasına ilişkin muafiyet koşulunun karşılandığı hükmüne yer verilmiştir (Robertson 2021, 3). Akabinde Avusturya Rekabet Yasasında yapılan değişikliğin somut uygulaması kapsamında Avusturya Rekabet Otoritesi (AFCA-*Australia Federal Competition Authority*), 01.06.2022 tarihinde “Sürdürülebilir İşbirliği Anlaşmalarının Rekabet Hukukundan Muaf Tutulması Hakkında Kılavuz” (Avusturya Kılavuzu/ *Guidelines For Exempting Sustainable Cooperation Agreements From Competition Laws*) adı altında taslak metin yayımlamıştır⁸¹. Yayımlanan metinde, AFCA, tüketicilerin sürdürülebilir ürünler satın alma isteğinin arttığını ve sürdürülebilirliğin başlı başına önemli bir rekabet parametresi haline geldiğini; ancak rekabet hukuku uygulamalarının, sürdürülebilirlik ve iklim konularındaki ticari uygulamaları engellemeyeceğini ve *ekolojik sürdürülebilirliğin* kazanımı için yenilik ve yatırımların önemli bir rol oynadığını belirtmiştir.

AFCA, rakip teşebbüslerin sürdürülebilir işbirliği niteliğindeki etkileşiminin, AB'nin sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşılması bakımından gerekli olabileceğini, nitekim ekolojik sürdürülebilirliğe ilişkin herhangi bir düzenlemenin bulunmamasının veya mevcut düzenlemelerde değişiklik yapılmamasının piyasa başarısızlığına sebebiyet vereceğini ifade etmiştir.

Rekabete aykırı etkileri olan ancak aynı zamanda belirli sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşılmasına önemli katkı sağlayan işbirliklerinin, ilgili kılavuz öncesi dönemle kıyaslandığında muafiyet alma olasılığının daha fazla olduğunu belirten

⁸⁰ 05.10.2021, Compilation No. 139.

⁸¹ https://www.bwb.gv.at/fileadmin/user_upload/Nachhaltigkeits-LL_fuer_oeff_Konsultation_01.06.2022.pdf, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

AFCA, ilgili kılavuzda sürdürülebilirlik anlaşmalarını altı başlık altında ele almıştır.

Teşebbüslerin rekabet hukukunu ihlal etmeden uygun işbirliği yoluyla sürdürülebilirlik alanını nasıl geliştirebilecekleri konusunda daha fazla olasılığın bulunduğu belirtilen Avusturya Kılavuzu'nun *birinci bölümünde* sürdürülebilirlikle ilintili olan sürdürülebilir kalkınma, döngüsel ekonomi (*circular economy*)⁸², çevresel hasar, biyoçeşitlilik, ekosistem, sürdürülebilir girişim (*sustainable undertaking*)⁸³ gibi birçok kavramın tanımı yapılmıştır.

İkinci bölümde ise rekabeti kısıtlayıcı/bozucu nitelikteki anlaşmaların Avusturya Rekabet Yasası çerçevesinde yasaklandığı, amacı itibarıyla rekabette bozulmaya neden olabilecek anlaşmaların etkilerinin detaylı olarak incelenmesine gerek olmadığı ve bu çerçevede amacı itibarıyla rekabeti kısıtlayan anlaşmalar bakımından farklı bir değerlendirme yapılmasının öngörülmediği ifade edilmiştir. Diğer bir deyişle Avusturya Kılavuzu fiyat tespiti veya müşteri/bölge paylaşımlarını içeren sürdürülebilir işbirliklerinin yasaklanmaya devam ettiğini belirtmiştir⁸⁴. İlâveten ilgili bölümde bir anlaşmanın amacı itibarıyla rekabeti sınırlamaması fakat rekabetçi parametreler üzerinde potansiyel veya fiili olumsuz etkiler barındırması durumunda ve söz konusu anlaşmanın Avusturya Rekabet Yasası'nın 1(2) hükmünde belirtilen dört kümülatif koşulu sağlaması halinde muafiyetten faydalanabileceği ifade edilmiştir⁸⁵.

Fiyat, miktar, kalite, yenilik, ürün seçimi veya dağıtım kanalı gibi önemli rekabetçi parametreler üzerinde herhangi bir etkisi olmayan anlaşmaların genel olarak rekabeti kısıtlamadığını ifade eden AFCA, ilgili kılavuzun *üçüncü bölümünde* rekabeti kısıtlayıcı/bozucu niteliği haiz olmayan ve izin verilen sürdürülebilir işbirliklerini örnekleriyle açıklamıştır.

Öte yandan bir sürdürülebilirlik anlaşmasının rekabet üzerinde potansiyel veya fiili olumsuz etkiler bulundurması halinde ilgili anlaşmanın öncelikle grup

⁸² Bir ürünün veya doğal kaynağın verimli bir biçimde kullanılarak üretim veya tüketim süreçlerindeki döngüsünün yavaşlatılması, daraltılması veya kapatılması yoluyla atıkların, emisyon salınımının en aza indirildiği yenilikçi bir ekonomidir (Geissdoerfer vd. 2017, 761-762).

⁸³ Ana hedefi daha sürdürülebilir odaklı bir ürünün üretimi, dağıtımı veya hizmet sunumu elde etmek olan girişimdir (Avusturya Kılavuzu 2022, 14).

⁸⁴ Ibid para. 39.

⁸⁵ Ibid para. 41.

muafiyeti hükümleri kapsamında inceleneceğini belirten AFCA, ilgili kılavuzun *dördüncü bölümünde* bir sürdürülebilirlik anlaşmasının rekabeti kısıtlaması halinde amaç/etki unsurları bakımından değerlendirilmesine yönelik birtakım hususlara yer vermiştir. Bu kapsamda sürdürülebilirlik anlaşmasının rekabet üzerindeki potansiyel olumsuz etkilerini ölçümlemesine ilişkin olarak ilgili işbirliği kapsamındaki ürünlerin pazar payının ve bu ürünler arasındaki ikame ilişkisinin değerlendirilmesi gerektiği belirtilen Kılavuzda, söz konusu ürünlerin ikamelerinin bulunması ve pazarın küçük bir bölümünü kapsamı halinde, bahse konu anlaşmanın rekabet hukuku nezdinde olumsuz bir etki doğurmayacağı ifade edilmiştir⁸⁶.

Rekabeti kısıtlayan bir sürdürülebilirlik anlaşmasının bireysel muafiyetten yararlanıp yararlanamayacağına dair değerlendirmede nazara alınacak hususlar konusunda açıklamaların yer aldığı *beşinci bölümde*, bir sürdürülebilirlik anlaşmasına muafiyet tanınabilmesi için (i) etkinlik kazanımı (ii) zorunluluk (iii) etkinlik kazanımlarının çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlaması (iv) önemlilik (v) rekabetin ortadan kaldırılmaması olmak üzere beş kümülatif koşulun sağlanması gerektiği belirtilmiştir⁸⁷. Artan verimliliğin kıt kaynakların daha etkin kullanılmasını sağlayarak toplum refahını artırdığını belirten AFCA, bir sürdürülebilir işbirliğinin vazgeçilmezlik unsurunun ölü ağırlık etkisi (*deadweight effect*)⁸⁸, kısıtlamanın süresi (*duration of restriction*) ve kısıtlamanın kapsamına (*scope of the restriction*) göre değerlendirildiğini ifade etmiştir. Diğer taraftan etkinlik kazanımlarının çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlaması koşuluna yönelik olarak ilgili Kılavuz, işbirliği taraflarının (i) iklimin korunmasına, (ii) iklim değişikliği uyumuna, (iii) döngüsel ekonomiye geçişe, (iv) kirliliğin azaltılmasına, (v) biyolojik çeşitliliğin restorasyonuna, (vi) okyanusların ve su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımına katkı olmak üzere altı unsuru kullanabileceği belirtilmiştir (Durand ve Pflieger 2022, 2).

İlgili Kılavuzun *altıncı bölümünde* işbirliğinin piyasa üzerindeki etkilerini ölçmek için teşebbüslere birtakım öneriler sunulmuş; teşebbüslerin bir

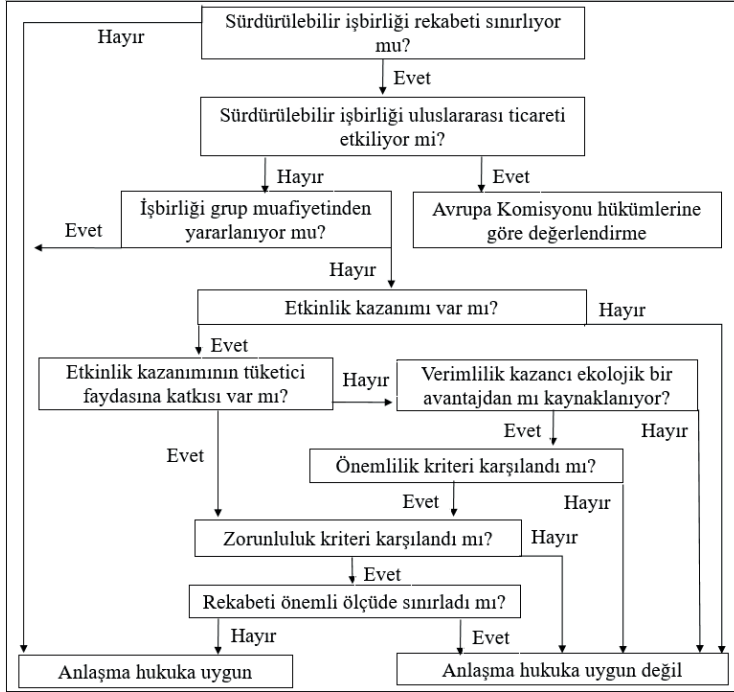
⁸⁶ Ibid para. 56-57.

⁸⁷ Ibid para. 61.

⁸⁸ Ölü ağırlık etkisi, özel sektöre yönelik olarak yapılan desteklerde etkinsizlik yaratan negatif dışsallıklardan biridir. Ölü ağırlık etkisinde teşebbüs yapılacak olan yardımla ilişkili olan faaliyetlerini destek olmadan da yürütebilmektedir (Bratkova vd. 2021).

sürdürülebilirlik işbirliğine dâhil olması durumunda söz konusu işbirliğinin ilgili mevzuatta belirtilen hususları sağlayıp sağlamadığını bağımsız olarak kendilerinin değerlendirmeleri gerektiği belirtilmiştir⁸⁹. Bu kapsamda ilgili Kılavuz ile teşebbüslere rehberlik sağlamayı amaçlayan AFCA, teşebbüslerin ilgili işbirliklerine ilişkin muafiyet değerlendirmesi yapmalarına kolaylık sağlaması için aşağıdaki şekle yer vermiştir.

Şekil 2: AFCA-Sürdürülebilir İşbirliği Muafiyet Değerlendirmesi

Kaynak: https://www.bwb.gv.at/fileadmin/user_upload/Nachhaltigkeits-LL_fuer_oeff_Konsultation_01.06.2022.pdf, Erişim Tarihi: 13.07.2022

Yukarıda yer verilen Şekil-2’den de görüleceği üzere AFCA, bir sürdürülebilir işbirliğini rekabet hukuku perspektifinden ele alırken öncelikle söz konusu işbirliğinin rekabeti sınırlayıp sınırlandırmadığını ve uluslararası ticarete olan etkisini incelemektedir. Bu kapsamda sürdürülebilir işbirliğinin uluslararası ticareti etkileyerek rekabeti sınırlandırması halinde bahse konu işbirliğinin AB hukuku hükümlerine göre değerlendirileceği görülmektedir. Nitekim sürdürülebilir işbirliğinin rekabeti sınırlayıcı etkilerinin Avusturya sınırları

⁸⁹ Avusturya Kılavuzu para. 95.

içerisinde kalması halinde grup muafiyeti hükümleri kapsamında irdelendiği, bu çerçevede işbirliğinin grup muafiyetine ilişkin hükümlerde belirtilen koşulların sağlanamaması halinde bireysel muafiyet değerlendirmesinin yapılacağı ilgili şekilde görülmektedir.

Bireysel muafiyet değerlendirmesi kapsamında ilgili şekil incelendiğinde, AFCA tarafından aranan etkinlik kazanımının tüketiciye yarar sağlanması veya etkinlik kazanımının ekolojik bir avantajdan kaynaklanması gerektiği anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle AFCA, bir sürdürülebilir işbirliğini değerlendirirken tüketici yararı koşulunun ekolojik avantaj koşulu ile ikame edilebileceğini ifade etmiştir. İlgili şekilde, sürdürülebilirlik anlaşmasından kaynaklanan etkinlik kazanımının tüketiciye yarar sağlanması halinde zorunluluk kriterinin sağlanması gerektiği ve ilgili anlaşmanın rekabeti önemli ölçüde sınırlandırmaması gerektiği görülmektedir. Diğer taraftan tüketici yararı koşulunun sağlanamaması fakat etkinlik kazanımının ekolojik bir avantajdan kaynaklanması halinde önemlilik ve zorunluluk kriterlerinin karşılanmasına ek olarak sürdürülebilirlik anlaşmasının rekabeti önemli ölçüde sınırlamaması gerektiği anlaşılmaktadır.

2.3.6. Mevzuatın Karşılaştırılması

Her ne kadar sürdürülebilirliği rekabet hukukuna entegre etmek isteyen rekabet otoritelerinin amaçları, iklim krizi ile mücadele, tüketici faydasına artı değer sunma, sürdürülebilir politikaları faaliyetlerine entegre eden teşebbüslerin ilgili pazarlarda önemli ölçüde rekabet avantajı sağlaması gibi gerekçelerle benzeşse de, bu ülkelerin rekabet hukukuna getirmeyi planladığı düzenlemelerde birtakım farklılıklar bulunmaktadır.

AB Komisyonu, ACM ve HCC sürdürülebilirliği rekabet hukuku perspektifinden ele alırken sürdürülebilirliğin her üç boyutunu (ekonomik, çevresel ve toplumsal) da dikkate alırken, CMA ise sürdürülebilirliğin yalnızca çevre boyutuna odaklanmıştır. Diğer yandan HCC, mevcut durumda yalnızca teknoloji, çevre ve enerji, geri dönüşüm/atık yönetimi, sağlık hizmetleri gibi sektörlerin üretim ve/veya dağıtım alanlarında yapılacak sürdürülebilirlik anlaşmalarını incelerken, diğer rekabet otoritelerine ait düzenlemelerde sektörel ya da faaliyet bazlı herhangi bir sınırlama bulunmadığı görülmektedir.

Bununla birlikte AB Komisyonu sürdürülebilirlik anlaşmalarından elde edilecek faydanın bireysel ve toplumsal olmak üzere iki boyutunun olduğunu ve sürdürülebilirlikten elde edilen faydanın yalnızca sürdürülebilir bir ürünün kullanımından kaynaklanan doğrudan faydalardan değil, aynı zamanda tüketicilerin sürdürülebilir tüketimlerinin başkaları üzerindeki etkisinden de kaynaklanabileceğini belirtmiştir. Diğer yandan, ACM, sürdürülebilir anlaşmalardan kaynaklanabilecek faydaların, yalnızca bireysel tüketiciler için değil, aynı zaman da toplum için de fayda sağlaması gerektiğini ifade etmiştir. AFCA ise ilgili Kılavuzunda, sürdürülebilir işbirliğinden kaynaklanan etkinlik kazanımının tüketiciye yarar sağlaması veya etkinlik kazanımının ekolojik bir avantajdan kaynaklanması gerektiğini işaret etmiştir. Bu çerçevede AFCA, bir sürdürülebilirlik anlaşmasından kaynaklanan etkinliğin ekolojik avantajdan kaynaklanması halinde tüketici faydası koşulunun değerlendirilmesine gerek olmadığını belirtmektedir.

Öte yandan incelenen mevzuat düzenlemeleri birtakım benzerlikler de barındırmaktadır. Öncelikle AB Komisyonu, Hollanda, Yunanistan, İngiltere ve Avusturya sürdürülebilirlik anlaşmalarının hem yatay hem de dikey anlaşmalara konu olacağı belirterek ilgili düzenlemelerini bu doğrultuda inşa etmiştir. İlâveten AB Komisyonu, Hollanda, Yunanistan, İngiltere düzenlemelerinin benzeşen yönleri üç konu altında özetlenebilecektir.

İlk olarak sürdürülebilirlik anlaşmalarının rekabeti amacı itibarıyla kısıtlamadığı ve rekabetçi parametreler üzerinde önemli ölçüde bir etkisinin bulunmadığı durumlarda, ilgili anlaşmaların rekabet ihlallerini yasaklayan madde hükümlerinin kapsamı dışında kalacağı söylenebilecektir.

İkinci durumda, bir anlaşmanın amacı itibarıyla rekabeti kısıtlaması yahut rekabet üzerinde kayda değer bir olumsuz etki yaratması halinde ihlal teşkil edebileceği, ancak, koşulları sağlaması halinde grup muafiyetinden ya da bireysel muafiyetten faydalanabileceği düzenlenmiştir.

Son durumda ise muafiyet değerlendirmesine tabi tutulan anlaşmaların, koşulları mevcutsa öncelikle grup muafiyeti hükümleri çerçevesinde ele alınacağı, aksi halde ise bireysel muafiyet değerlendirmesine tabi tutulacağı, şayet ilgili koşulları sağlıyorsa anlaşmaya izin verilebileceği ifade edilmiştir.

BÖLÜM 3

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE REKABET HUKUKU BAĞLAMINDA TÜRKİYE İÇİN ÇIKARIM VE ÖNERİLER

Sürdürülebilirlik kavramı son zamanlarda Türk rekabet hukuku uygulamalarında da gündeme gelmiş ve çeşitli başvurular kapsamında değerlendirilmiştir. Bu bölümde, sürdürülebilirliğe konu teşebbüsler arası rekabeti kısıtlayıcı anlaşmaların Türk Rekabet Otoritesi tarafından ele alınışına yönelik örnek kararlara yer verilecektir. Akabinde söz konusu kararlardaki değerlendirmeler ile AB ile çeşitli ülkelerde alınan kararlardaki değerlendirmeler karşılaştırılacaktır.

3.1. REKABET KURULU KARARLARI

3.1.1. Deterjan Kararı

Rekabet Kurulu tarafından 2009 yılında alınan *Deterjan* kararında⁹⁰, çevreye zarar veren atık sulardaki deterjan miktarının azaltılması ve paketlenme, lojistik, enerji tüketimi gibi alanlarda tasarruf edilerek enerji tasarrufunun sağlanması amacıyla az köpüren çamaşır deterjanlarının üretimini sonlandırılması ve konsantre edilmiş çamaşır deterjanlarının üretilmesine yönelik Sabun ve Deterjan Sanayicileri Derneği tarafından yürütülen “Yeni Nesil Çamaşır Deterjanları Projesi” ele alınmıştır. Söz konusu proje ile sağlanacak etkinlikler bağlamında sürdürülebilirlik iddiaları Dernek tarafından iki başlık altında ileri sürülmüştür. Dernek, proje sayesinde, lüzumsuz kimyasalları eleme şeklinde ortaya çıkacak “sürdürülebilir üretim” ile daha önce kullanılan miktardan daha az deterjan kullanması için tüketiciyi bilinçlendirme şeklinde ortaya çıkacak “*sürdürülebilir tüketim*”in sağlanacağını belirtmiştir.

Rekabet Kurulu, bahse konu projeyi öncelikle 4054 sayılı Kanun’un 4. maddesi çerçevesinde incelemiş ve proje ile yeni ürünlerin üretimine geçiş yapılmasıyla üretici maliyetlerinde ve fiyatlarda artış meydana geleceğini ve

⁹⁰ Rekabet Kurulunun 15.07.2009 tarih ve 09-33/727-167 *Deterjan* sayılı kararı.

tüketicilerin çamaşır deterjanı seçim tercihlerini azaltılacağını belirterek söz konusu projenin pazardaki rekabet koşullarını sınırlama potansiyeline sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Akabinde aynı Kanun'un 5. maddesinde yer alan koşullar çerçevesinde bireysel muafiyet değerlendirmesi yapılmıştır.⁹¹

Muafiyet değerlendirmesinde Kurul, konsantre edilmiş deterjan üretimine geçiş sürecinde üretici teşebbüslerin katlanacağı maliyetlere, tüketicilere yansıyacak olan fiyat artışına, projenin çevreye katkısına ve bireysel tüketicilerin konsantre edilmiş ürünlerinin kullanımından elde edeceği enerji tasarrufuna odaklanmıştır.

Bu kapsamda, muafiyetin ilk koşuluna ilişkin olarak, deterjan içindeki “dolgu malzemesi” olarak tabir edilen ve atık suyla doğaya salınan malzemenin miktarının azaltılması şeklinde gerçekleşecek konsantrasyon işleminin, malların üretiminde yeni veya teknik gelişme olarak nitelenebileceği, ayrıca, gramaj olarak daha küçük paketlerin kullanılabilirliği olmasına olanak sağlanması ile tek araçta daha fazla ürün dağıtılabilmesi yoluyla malların dağıtımı konusunda da bir iyileşme yaşanacağı belirtilmiştir.

Tüketici faydası konusunda yapılan değerlendirmelere gelindiğinde, ilk olarak projeden elde edilecek temel yararın çevrenin daha az kirletilmesi olacağının altı çizilmiştir. Buna göre, ekonomik faydası her zaman doğrudan ölçülebilir olmasa da, çevre kirliliğinin sosyal bir maliyet olduğu anlayışı çerçevesinde bu maliyetin düşürülmesi ile bir yarar sağlanacağı ifade edilmiştir.

Tüketici faydasına ilişkin değerlendirmede, ilk olarak konsantre ürünler kullanılarak yapılan yıkamalarda yıkama başına elde edilecek çevresel faydalara yer verilmiş ve yıkama başına tasarruf edilecek 1MJ enerjinin 75 Wattlık bir ampulün 1 saat yanması ile açığa çıkan enerjiye eşit olduğu belirtilmiştir.

Aynı konuda, teşebbüslerden elde edilen bilgiler değerlendirilmiş ve satılmakta olan ürünlerden birinin ön yıkama yapmaksızın ve düşük sıcaklıkta aynı yıkama performansını göstermesi nedeniyle tüketicilerin paket başına 12,36 TL'ye ulaşan bir tasarruf sağlayabileceği, çevreye yıkama başına %16 oranında daha az sülfat bırakılacağı, %6 oranında daha az enerji harcanacağı hususları tüketici yararı olarak ele alınmıştır.

⁹¹ A.g.k. para. 420-450.

İlaveten, kararda, proje ile çevreye daha az zararlı ürünlerin üretimine geçiş aşamasında her bir üreticinin kendi etkinliğine bağlı olarak yaklaşık %30-40 oranında bir maliyet artışı ile karşılaşacağı ifade edilmiştir⁹². Diğer taraftan fiyatlarda meydana gelecek olası değişime ilişkin olarak deterjan kullanımı bakımından hacim bazında %33 oranında bir azalmanın yaşanacağını belirtildiği kararda, 9 kilogram (kg) az köpüren bir ürün ile 6 kg'lık konsantre ürünün fiyatlarının karşılaştırılmasının uygun olacağı ifade edilmiş ve dernek üyesi üreticilerin üretip satışını gerçekleştirdiği her iki ürünün satış fiyatlarına yer verilmiştir. Bu kapsamda yeni üretim süreci çerçevesinde konsantre edilmiş ürün satış fiyatlarının üretici nezdinde oluşan maliyet oranı düzeyinde yükselmediği, hatta aynı kalan örneklerin olduğu belirtilmiştir⁹³.

Sonuç olarak, ilgili projenin 4054 sayılı Kanun'un 5. maddesinde belirtilen diğer iki koşulu da sağladığının belirtildiği kararda, söz konusu projeye bireysel muafiyet tanınmasına karar verilmiştir.

3.1.2. LASDER-I Kararı

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yayımlamış olduğu Ömrünü Tamamlamış Lastiklerin Kontrolü Yönetmeliği⁹⁴ ile lastik üreticisi teşebbüslere çevreye zarar veren kullanım süresi dolmuş/ömrünü tamamlamış lastiklerin (ÖTL) toplatılması, geçici olarak depolatılması, geri dönüştürülmesi ve bertaraf edilmesine ilişkin olarak yüklenen yükümlülüklerinin yerine getirilmesi için söz konusu yükümlülüklerin Lastik Sanayicileri Derneği (LASDER) vasıtasıyla gerçekleştirilmesine yönelik teşebbüs birliği kararının ele alındığı *LASDER-I* kararında⁹⁵, Kurul, öncelikle ilgili teşebbüs birliği kararının, ÖTL katkı payının tespit edileceği, ÖTL toplayan teşebbüs lehine münhasırlık sağlanacağı ve ÖTL toplayıcı teşebbüslerin topladığı atığın pazarlamasına ilişkin haklarının kısıtlanmasına sebebiyet verileceği gerekçesiyle 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesine aykırılık taşıdığını tespit etmiştir. Bu bağlamda, incelenen teşebbüs birliği kararı hakkında bireysel muafiyet değerlendirmesi yapılmıştır⁹⁶.

⁹² A.g.k. para. 400.

⁹³ A.g.k. para. 410.

⁹⁴ Resmî Gazete'de 25.11.2006 tarih ve 26357 sayı ile yayımlanan "Ömrünü Tamamlamış Lastiklerin Kontrolü Yönetmeliği".

⁹⁵ Rekabet Kurulunun 27.10.2010 tarih ve 10-67/1422-538 sayılı *LASDER-I* kararı.

⁹⁶ A.g.k. para. 820, 840.

Bu çerçevede bireysel muafiyet değerlendirmesine ilişkin olarak ilgili kararda, teşebbüs birliği kararı ile teşebbüslerin ÖTL toplama maliyetlerinde meydana gelecek azalmaya, ÖTL toplama faaliyetinin çevreye olan katkısına ve lastik üreticilerine⁹⁷ yüklediği maliyetlere odaklanılmıştır.

Kararda, ilgili yönetmelik ile lastik üreticisi teşebbüslerin ÖTL toplama faaliyetine ilişkin her bir üreticinin kendi dağıtım sistemini kurması gerektiği ve söz konusu sistemlerin üretici nezdinde maliyetleri arttırdığı, fakat ÖTL toplama faaliyetinin teşebbüs birliği vasıtasıyla yapılacak olmasının etkinlik doğurucu ve maliyet düşürücü bir unsur olduğu belirtilerek etkinlik kazanımının sağlanacağı ifade edilmiştir⁹⁸.

Öte yandan kararda, ÖTL’lerin toplatılması ile çevre kirliliğinin azaltılarak topluma fayda sağlanacağı ifade edilmiştir⁹⁹. Bununla birlikte, ilgili kararda, LASDER’in toplama faaliyeti kapsamında toplayıcı teşebbüslere vereceği kâr marjını “kirleten öder” (*polluter pays*) prensibi çerçevesinde tüketicilere yansıttığı¹⁰⁰, bu çerçevede tüketicilerden lastik perakende satış fiyatının yaklaşık %0,6-0,7 oranında (her bir lastik için yaklaşık 1 TL) bir ücret tahsil edileceği ifade edilmiştir¹⁰¹. Bu kapsamda tüketicilerin lastik fiyatının %0,6-0,7’sına tekabül edecek düşük bir maliyetin, tespit edilen faydaların elde edilebilmesi hususu ile kıyaslandığında tüketici faydası koşulunun sağlandığı belirtilmiştir¹⁰².

Sonuç olarak, Rekabet Kurulu tarafından, ilgili teşebbüs birliği kararının 4054 sayılı Kanun’un 5. maddesinde belirtilen dört koşulu karşıladığı sonucuna ulaşılarak söz konusu teşebbüs birliği kararına 5 yıl süreyle bireysel muafiyet verilmesine karar verilmiştir.

3.1.3. LASDER-II Kararı

LASDER-I kararı ile bağlantılı olarak yine LASDER tarafından hazırlanan “Ömrünü Tamamlamış Lastikler Atık Yönetim Stratejileri ve Uygulama Planı

⁹⁷ İlgili yönetmelikte, ÖTL üreticileri, tüketiciler olarak görülmekte ve kirliliğin maliyetine de tüketicilerin katlanması beklenmektedir.

⁹⁸ A.g.k. para. 870.

⁹⁹ A.g.k. para. 930.

¹⁰⁰ Bir ürün ya da hizmetin üretiminden kaynaklanan kirliliğin, önlenmesi, kontrol edilmesi ve giderilmesi için alınan önlemlerin maliyetleri ile kirliliğin topluma yüklediği maliyetlerin kirletici teşebbüs tarafından üstlenildiği sistemdir (ECA 2021, 4).

¹⁰¹ *LASDER-I* kararı para. 900.

¹⁰² A.g.k. para. 930.

2016-2020” çerçevesindeki faaliyetlerin yürütülmesine ilişkin teşebbüs birliği kararının ele alındığı *LASDER-II* kararında¹⁰³, Rekabet Kurulu, ilgili teşebbüs birliği kararını öncelikle 4054 sayılı Kanun’un 4. maddesi çerçevesinde incelemiş ve ÖTL yönetim sisteminde rakip teşebbüslerin bir araya gelerek ÖTL geri kazanım katkı payı adıyla fatura altı olarak görülecek bir fiyat belirlemesinin ve söz konusu katkı payının, lastik fiyatını artırabileceği ifade edilerek bahse konu teşebbüs birliği kararının amacı itibarıyla rekabeti sınırladığı değerlendirilmiş ve teşebbüs birliği kararı hakkında bireysel muafiyet değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bu çerçevede Kurul, *LASDER-II* kararında, *LASDER-I* kararına benzer bir yol izleyerek teşebbüs birliği kararı ile lastik üreticisi teşebbüslerin ÖTL toplama maliyetlerinde meydana gelecek olan azalmaya, ÖTL toplama faaliyetinin çevreye yönelik katkısına ve lastik üreticilerine yüklediği maliyetlere odaklanmıştır.

Kararda, ÖTL toplama faaliyetinin her lastik üreticisi bakımından yatırım maliyeti oluşturduğu, teşebbüs birliği tarafından yapılacak ÖTL toplama faaliyetinin etkinlik doğurucu ve maliyet düşürücü niteliği haiz olduğu değerlendirilerek söz konusu ÖTL’lerin etkin bir şekilde toplanmasının bu pazarın daha iyi bir şekilde işlemesine ve geri dönüşüm pazarına yeni teşebbüslerin girmesine imkân sağlayacağı tespitinden hareketle ilgili piyasada etkinlik kazanımı koşulunun karşılandığı kanaatine ulaşılmıştır¹⁰⁴.

Öte yandan, kararda, piyasada faaliyet gösteren aktörlerin davranışlarından doğan dışsallığa yönelik olarak, herhangi bir kamu müdahalesinin bulunmaması durumunda, bunlardan kaynaklanabilecek sosyal maliyet nedeniyle toplumsal refahın azalabileceği belirtilmiş olup ÖTL’lerin etkin şekilde toplanarak geri kazanımının da, ÖTL’lerin çevreye gelişigüzel bırakılması halinde ortaya çıkacak sosyal maliyeti azaltmaya yönelik bir düzenleme olduğu ifade edilmiştir¹⁰⁵. Bu çerçevede kararda, ÖTL’lerin toplanıp bertaraf edilmesinin, çevre üzerinde oluşacak olumsuz etkilerin en aza indirilmesi bakımından hem tüketiciler hem de toplum nezdinde fayda sağlayacağı kanaatine varılmıştır. Bu kapsamda lastik fiyatının %0,3-0,7’sine tekabül edecek düşük bir maliyetin anılan faydaların elde

¹⁰³ Rekabet Kurulunun 27.04.2017 tarih ve 17-14/196-82 sayılı *LASDER-II* kararı.

¹⁰⁴ A.g.k. para. 60-61.

¹⁰⁵ A.g.k. para. 64.

edilebilmesi amacı bakımından 4054 sayılı Kanun'un 5. maddesinde aranan "tüketici faydası" koşulunu karşıladığı sonucuna ulaşmıştır¹⁰⁶.

Sonuç olarak Rekabet Kurulu, LASDER'in söz konusu kararının 4054 sayılı Kanun'un 5. maddesinde belirtilen diğer iki koşulu da karşıladığını değerlendirerek ilgili teşebbüs birliği kararına bireysel muafiyet tanınmasına karar vermiştir.

3.1.4. Akü-I Kararı

Akü-I kararında¹⁰⁷ Rekabet Kurulu, Akümülatör ve Geri Kazanım Sanayicileri Derneğinin (AKÜDER), atık akülerin çevreye zarar vermeyecek şekilde toplanmasını, depolanmasını, geri kazanımını sağlamak/sağlatmak amacıyla kurulmasına ilişkin dernek tüzüğünü incelemiştir. Kurul, atıkların toplanarak geri kazanımına ilişkin çevresel düzenlemelerin genellikle, mehz alınan AB atık düzenlemeleriyle paralel olacak şekilde "kirleten öder" prensibine dayandığını, bununla birlikte üreticilerin/ithalatçıların, ürünlerinden kaynaklanan atıkların yönetiminden (toplanması, geri kazandırılması ve bertaraf edilmesi) sorumlu tutulması anlamını taşıyan prensibe dayalı olarak ilgili pazarlarda faaliyet gösteren teşebbüslere atık yönetimine ilişkin sorumluluklar yüklendiğini belirtmiştir¹⁰⁸.

Bu kararda, önceki kararlardan ayrıışan bir sonuca ulaşılmıştır. Şöyle ki, akü üreticilerinin/ithalatçılarının atık yönetimi sorumluluklarını kolektif olarak yerine getirmelerine imkân tanıyan yönetmelik¹⁰⁹ uyarınca oluşturulan ve yetkilendirilen AKÜDER kuruluş tüzüğünün rekabet hukukuna aykırı bir hüküm içermediği belirtilmiş olup bu çerçevede Rekabet Kurulu bahse konu tüzüğe 4054 sayılı Kanun'un 8. maddesi uyarınca menfi tespit belgesi verilmesine karar vermiştir.

3.1.5. TÜBİSAD Kararı

Çevre kirliliğinin önlenmesi ve Türk ekonomisine katkı sağlanması amacıyla evsel atık statüsünde olan TV, monitör ve bilişim, telekomünikasyon ile tüketici ekipmanları kategorisinde yer alan elektrikli ve elektronik eşyaların (AEEE)

¹⁰⁶ A.g.k. para. 68-69.

¹⁰⁷ Rekabet Kurulunun 29.05.2019 tarih ve 13-32/429-190 sayılı *Akü-I* sayılı kararı.

¹⁰⁸ Benzer değerlendirmelerin yer aldığı karar için bkz. Rekabet Kurulunun 13.06.2019 tarih ve 19-21/309-134 sayılı *Akü-2* kararı.

¹⁰⁹ 31.08.2004 tarih ve 25569 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Atık Pil ve Akümülatörlerin Kontrolü Yönetmeliği".

toplanması ve geri dönüşümü faaliyetlerinin T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından çıkartılan yönetmelikte¹¹⁰ belirtilen ve üretici teşebbüslere yüklenen sorumlulukların Bilişim Sanayicileri Derneği İktisadi İşletmesi (BİSAD) aracılığıyla yerine getirilmesine yönelik hazırlanan TÜBİSAD Üyelik Sözleşmesi'nin (sözleşme) ele alındığı TÜBİSAD kararında¹¹¹, Rekabet Kurulu, ilgili teşebbüs birliği kararını öncelikle 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesi çerçevesinde incelemiştir¹¹².

Bu kapsamda kararda; TÜBİSAD İktisadi İşletmesi üyelerinin hem potansiyel sağlayıcı hem de potansiyel müşteri olduğu ve üyelik sözleşmesi ile yaratılan ilişkinin rakip konumundaki teşebbüsleri bir araya getiren yatay nitelikte olmasından hareketle, sistem çatısı altında rakipler arasında bir işbirliği oluşturulduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, sözleşmede bir üreticinin aynı kategoride yer alan birden fazla yetkilendirilmiş kuruluşa üye olamayacağı hükmünün yer aldığı ifade edilmiş ve ilgili sözleşmeye taraf olan üreticilerin yükümlülüklerini üyelik süresi boyunca TÜBİSAD aracılığıyla yerine getirmek zorunda olmalarının akdi münhasırlık niteliği taşıdığı belirtilmiştir. Söz konusu gerekçelerle bildirim konu uygulamanın 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesine aykırı olduğu tespit edilerek bireysel muafiyet değerlendirmesi yapılmıştır.

Muafiyetin etkinlik kazanımına ilişkin ilk koşuluna ilişkin olarak, ilgili organizasyon sayesinde AEEE üreticisi teşebbüslerin atık toplama maliyetlerinde meydana gelecek olan azalmaya, faaliyetin çevreye yönelik katkısına ve ilgili yönetmeliğin AEEE üreticilerine yüklediği maliyetlere odaklanılmıştır. Bu çerçevede, ilk olarak, AEEE toplama işinin her üreticinin bireysel olarak toplama yapmasının ve diğer yükümlülükleri yerine getirmesinin tekrarlanan maliyetlere yol açacağı, dolayısıyla teşebbüs birliği bünyesinde yapılacak AEEE toplama faaliyetinin her bir teşebbüs tarafından işlemin tek tek yapılmasına kıyasla maliyetleri düşüreceği ifade edilmiştir. İkinci olarak, tehlikeli atıkların lisanslı araçlar ile toplanması gereği karşısında, atıkların tek elden toplanmasının ekonomik anlamda ve daha çabuk toplanabilmesi yönünden avantaj sağlayacağı

¹¹⁰ 22.05.2012 tarih ve 28300 sayı ile Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Atık Elektrikli ve Elektronik Eşyaların Kontrolü Yönetmeliği".

¹¹¹ Rekabet Kurulunun 09.08.2017 tarih ve 17-26/394-173 sayılı TÜBİSAD kararı.

¹¹² Benzer değerlendirmelerin yer aldığı kararlar için bkz. Rekabet Kurulunun 11.07.2013 tarih ve 13-44/554-248 sayılı ELALEY kararı, 28.07.2015 tarih ve 15-32/462-144 sayılı ELDAY kararı.

belirtilmiştir. Son olarak, söz konusu AEEE'nin etkin bir şekilde toplanmasının pazarın daha iyi bir şekilde işlemesine ve geri dönüşüm pazarına yeni firmaların girmesine imkân tanıyacağı ve dolayısıyla ekonomiye sağlanacak katkının artmasına yol açabileceği belirtilerek uygulamanın muafiyetin ilk koşulunu karşıladığı belirtilmiştir.

Muafiyetin “tüketici yararı”na ilişkin ikinci koşulunun değerlendirilmesinde, ilk olarak AEEE'lerin çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkiler ve sosyal maliyet ele alınmıştır. Çevresel etkilere ilişkin olarak, AEEE toplama faaliyetinin sistematik ve düzenli bir şekilde yapılmasının, AEEE'lerin çevreye vermiş olduğu zararların insan sağlığını olumsuz etkileri dikkate alındığında, çevre kirliliğini önleyerek toplumsal faydayı artıracığı değerlendirilmiştir¹¹³.

Aynı koşula ilişkin değerlendirmelerde, çevresel zararların giderilmesine ilişkin maliyetlerin, “kirleten öder” ilkesine göre AEEE'lerin yönetiminden sorumlu olanlara ait olmasının, teşebbüslerin maliyetlerini arttıracığı ve maliyetler arttıkça ürün fiyatlarının da artacağı ifade edilmiştir. Sorumluluğunu münferiden yerine getiren her bir üreticinin bu maliyetleri tüketicilere yansıtacağı ve bu suretle toplumsal refahın azalmasına sebep olacağı varsayımı altında söz konusu faaliyetin TUBİSAD aracılığıyla yerine getirilmesinin tüketiciye yansıyacak maliyetleri azaltılacağı ifade edilmiştir¹¹⁴. Bu çerçevede, incelenen üyelik sözleşmesinin tüketici faydası koşulunu karşıladığı sonucuna ulaşılmıştır. İlgili sözleşmenin 4054 sayılı Kanun'un 5. maddesinde belirtilen diğer iki koşulu da sağladığı gerekçesiyle, söz konusu sözleşmeye bireysel muafiyet tanınmasına karar verilmiştir.

3.2. KARARLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu başlık altında öncelikle, yukarıda yer verilen Rekabet Kurulu kararlarının temelini oluşturan teşebbüs birliği kararlarının sürdürülebilirlik anlaşması olarak nitelendirilip nitelendirilmeyeceği ele alınacaktır. Ardından diğer rekabet otoritelerince sürdürülebilirlik anlaşmaları hakkında alınan kararlarda benimsenen yaklaşım ile Rekabet Kurulu kararlarında yer alan değerlendirmeler karşılaştırılacaktır.

¹¹³ A.g.k para. 50, 52.

¹¹⁴ A.g.k para. 50, 52.

Sürdürülebilirlik “*bir şeyi (örneğin bir sistemi) belirsiz bir süre boyunca sürdürme kapasitesini*” ifade etmekte olup sürdürülebilirliğin *ekonomi, çevre ve toplumsal* olmak üzere üç boyutu bulunmaktadır. Nitekim sürdürülebilirliğin rekabet hukuku perspektifinden ele alınmasına yönelik olarak AB Komisyonu ve ACM tarafından yayımlanan kılavuzlarda söz konusu üç unsurun dikkate alındığı görülmüştür.

Bu çerçevede, yukarıda incelenen Rekabet Kurulu kararlarında, söz konusu üç unsurun da dikkate alındığı tespit edilmiştir. Örneğin, *Deterjan* kararı incelendiğinde, teşebbüs birliği kararı ile yaşanacak teknik gelişme sayesinde deterjan kullanımında bir azalmanın meydana geleceği ve bu sayede ekonomiye katkı sağlanacağı, bununla birlikte söz konusu proje ile çevreye daha az sülfat bırakılarak çevrenin korunacağı ve çevrenin korunmasıyla toplumsal faydanın (*toplumsal boyut*) artacağı ifade edilmiştir.

Benzer olarak *LASDER-I* ve *LASDER-II* kararlarında, teşebbüs birliği kararı ile ÖTL toplama maliyetlerinin azaltılarak ekonomiye katkı sunulacağı, bununla birlikte ÖTL’lerin teşebbüs birliği vasıtasıyla toplanması ile çevre kirliliğinin azaltılacağı ve ÖTL’lerin çevreye gelişigüzel bırakılması halinde ortaya çıkacak sosyal maliyetin azaltılarak toplumun fayda sağlayacağı ifade edilmiştir. *TÜBİSAD* kararında ise ilgili teşebbüs birliği kararı ile çevre kirliliğinin önleneyeceği ve ekonomiye katkı sağlanacağı ifade edilerek çevreye verilen zararların insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerine yer verilmiştir.

Öte yandan Rekabet Kurulunun söz konusu sürdürülebilirlik anlaşmalarına ilişkin yaklaşımı ile diğer rekabet otoritelerinin aynı konudaki kararları kıyaslandığında, değerlendirmeler arasında bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda söz konusu farklılıkların karar bazında ayrı ayrı ele alınmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Bu çerçevede ilk olarak, *Deterjan* kararında, teşebbüslerin bireysel olarak kendileri için de erişilebilir olan ve bir patentle korunmayan bir teknolojinin rekabetçi bir anlayışla münferiden uygulamak yerine, bir teşebbüs birliği çatısı altında uygulamaya gidilmesinin nedenleri sorgulanmıştır. Nitekim projeye taraf teşebbüslerden P&G, “1991 yılının sonunda ürettiği klasik deterjanların yanı sıra konsantre deterjanı da Türkiye piyasasına sunduğunu, ancak o dönemdeki pazar durumu ve tüketici alışkanlıklarının beklenen sonucu doğurmaya elverişli

olmadığının anlaşılması üzerine bu ürünlerin piyasadan çekildiğini”, Unilever, “90’lı yıllarda konsantre deterjan üretimi yaptığını ancak tüketici tercihleri gibi nedenlerle bunun başarılı olmadığını”, proje katılımcısı olmayan Başer, geçmiş dönemde projeye benzer nitelikte teşebbüslerin bireysel girişimlerinin olduğu ve tüketicilerin kullanım hatası nedeniyle klasik ürünlere nazaran pahalı olan konsantre edilmiş ürünü tercih etmediğini ifade etmiştir¹¹⁵. Teşebbüslerin açıklamalarından yola çıkıldığında, P&G ve Unilever’in tekil sürdürülebilir yatırımlarının karşılıksız kaldığı, diğer bir ifadeyle bireysel çabaların deterjan pazarında ilk giren dezavantajı¹¹⁶ yarattığı, bu kapsamda teşebbüslerin inovatif ürünlerini kısa sürede pazardan çektiği anlaşılmaktadır.

Az köpüren çamaşır deterjanlarının piyasadan kaldırılarak yerine konsantre edilmiş deterjan ürünlerinin üretimine geçiş sürecinin olası etkilerinin incelendiği *Deterjan* kararı ile Komisyon’un enerji verimliliği olamayan çamaşır makinalarının piyasadan kaldırılarak enerji verimliliği olan çamaşır makinelerinin üretime geçiş sürecinin olası etkilerini incelendiği *CECED* kararının benzeştiği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda *Deterjan* kararındaki değerlendirmelerin *CECED* kararındaki değerlendirmeler ile karşılaştırılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

CECED kararında ele alınan anlaşmanın bireysel ve toplumsal olmak üzere iki ayrı türde fayda içerebileceği belirtilmiş olup, bu kapsamda bireysel tüketicilerin, enerji faturasındaki düşüş sebebiyle elde edeceği faydanın, çamaşır makine fiyatlarında meydana gelecek olan artışı ne ölçüde telafi edeceği ve emisyon salınımının azalmasıyla sonuçlanacak olan çevresel-sosyal faydaların çamaşır makine fiyatlarında meydana gelecek artışı ne ölçüde telafi edeceği ölçümlenmeye çalışılmıştır. Bu noktadan hareketle bireysel tüketicinin elde edeceği faydanın, anlaşma ile oluşacak menfi durumu bir yıldan daha kısa bir sürede telafi edeceğini hesaplayan Komisyon, anlaşmanın yaratacağı sosyal faydaların çamaşır makinelerinde yaşanacak fiyat artışından meydana gelecek olumsuz durumdan yedi kat daha fazla olduğu sonucuna varmıştır.

Diğer taraftan *Deterjan* kararında, ilgili projenin bireysel ve toplumsal faydaları hesaplanmaya çalışılmış ve proje sayesinde çevreye yıkama başına %16

¹¹⁵ A.g.k. 290, 300 ve 320.

¹¹⁶ Bkz. çalışmanın 1.2.1. başlığı.

oranında daha az sülfat bırakılacağı, bireysel tüketicinin konsantre edilmiş ürünlerinin kullanımından paket başına 12,36 TL tasarruf sağlayacağı ifade edilmiştir. Öte yandan, kararda proje ile yaklaşık %30-40 oranında bir maliyet artışı yaşanacağı, söz konusu maliyet artışının tüketiciye yansiyacak olan satış fiyatlarındaki değişimle kıyaslanması halinde, fiyat artışının maliyet artışının gerisinde kalacağı belirtilmiştir. Ancak kararda söz konusu oranların nasıl hesaplandığına ilişkin veri bulunmamakta olup söz konusu hususlar parasallaştırılmamıştır.

Öte yandan, bireysel faydanın hesaplanmasında farklı bir yöntem kullanan *Deterjan* kararında, üretici maliyetlerde meydana gelecek olan değişimin tüketici fiyatlarına ne ölçüde yansiyacağı ölçümlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda ilgili kararda, bireysel tüketici faydasına ilişkin olarak her tüketicinin konsantre edilmiş ürünlerin kullanımından paket başına 12,36 TL tasarruf sağlayarak bireysel bir fayda elde edileceği belirtilmiş; ancak projenin bireysel tüketiciye yansiyacağı fiyat artışı parasallaştırılmamıştır. Bu itibarla, *Deterjan* kararında bireysel ve sosyal faydaların fiyat artışlarını ne ölçüde telafi edeceğinin ölçümlenemediği, diğer bir ifadeyle fayda-maliyet analizinin detaylı olarak yapılamadığı anlaşılmaktadır.

LASDER-I ve *LASDER-II* kararında ise ÖTL'lerin toplanıp bertaraf edilmesiyle, çevreye verilecek olan olumsuz etkilerin azaltılarak üretici ve toplum nezdinde oluşacak faydanın diğer bir ifadeyle bireysel ve toplumsal faydaların, ÖTL toplatılma faaliyetinin teşebbüslere yaratacağı maliyetleri ne ölçüde telafi ettiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede her iki kararda da lastik fiyatının %0,3-0,7'sine tekabül edecek düşük bir maliyetin anılan faydaların elde edilebilmesi amacı açısından yeterli olduğu ifadelerine yer verilmiştir. Bu noktadan hareketle öncelikle ilgili kararlarda doğrudan ifade edilmese de bireysel faydalar ve toplumsal faydalar ayrı ayrı ölçümlenmeye ve söz konusu faydaların ÖTL toplama maliyetlerini ne ölçüde telafi edeceği belirlenmeye çalışılmıştır.

Öte yandan Komisyon'un *Kömür Enerjisi* kararı incelendiğinde, çevreye yönelik sağlanan ve parasallaştırılan toplam faydanın, elektrik piyasasındaki arzın daralması sonucunda fiyatlarda meydana gelecek olan olası fiyat artışlarının topluma yaratacağı toplam maliyeti ne ölçüde telafi edeceği hesaplanmış ve çevreye yönelik faydanın yılda ortalama 30 milyon Avro olacağı, tüketicilerin ise

yılda ortalama 75 milyon Avro tutarında fazladan bir maliyetle karşılaşılacağı ifade edilmiştir. Dolayısıyla *LASDER-I* ve *LASDER-II* kararları *Kömür Enerjisi* kararı ile kıyaslandığında, fayda ve maliyetlerin somut verilerle hesaplanarak ortaya konulamadığı, diğer bir ifadeyle kararda kullanılan fayda-maliyet analizinin soyut değerlendirmelerden öteye geçmediği anlaşılmaktadır.

TÜBİSAD kararında, AEEE toplama faaliyetinin çevre kirliliğini önleyerek toplumsal faydayı artıracığı ile AEEE toplama faaliyetinin ürün fiyatlarında yaşanacak artışı ne ölçüde karşılayacağı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede *TÜBİSAD* kararında AEEE’lerin teşebbüslerce bireysel olarak toplanmasının *TÜBİSAD* vasıtasıyla toplanmasına kıyasla maliyetlerde ve fiyatlarda daha fazla artış gerçekleşerek toplumsal refahın azalmasına sebep olacağı ifade edilerek söz konusu faaliyetin *TÜBİSAD* aracılığıyla yerine getirilmesinin tüketiciye yansıyacak maliyetleri azaltacağı ifade edilmiştir. Bununla birlikte, *TÜBİSAD* kararında da, ilgili sürdürülebilirlik anlaşmasının yaratacağı maliyet somut verilerle ortaya konulamamıştır.

Deterjan, *LASDER-I*, *LASDER-II* ve *TÜBİSAD* kararları, sürdürülebilirlik anlaşmaları hakkında diğer rekabet otoritelerince alınan kararlar ile kıyaslandığında, fayda-maliyet analizinin detaylı biçimde yapılamadığı görülmektedir.

AKÜ-I kararında, atıkların toplanarak geri kazanımına ilişkin çevresel düzenlemelerin genellikle, AB atık düzenlemeleriyle paralel olacak şekilde “kirleten öder” prensibine dayandığı, akü üreticilerinin/ithalatçıların atık yönetimi sorumluluklarını kolektif olarak yerine getirmelerine imkân tanıyan yasal düzenleme uyarınca oluşturulan ve yetkilendirilen AKÜDER’in kuruluş tüzüğüne rekabet hukukuna aykırı bir hüküm içermediği saptanmıştır. Söz konusu karara konu uygulamanın ele alınmasında izlenen yöntemin, Komisyon Yatay Kılavuzun 9. Bölümünün 2. Başlığında belirtilen ve rekabet üzerinde kayda değer bir kısıtlama etkisi yaratmayan ve dolayısıyla TFEU 101(1) maddesi kapsamı dışında kaldığı için herhangi bir rekabet endişesi yaratması muhtemel olmayan sürdürülebilirlik anlaşmalarına ilişkin verilen örnekler ile benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Nihai olarak, Rekabet Kurulunun *LASDER I* ve *LASDER-II* kararları *Kömür Enerjisi* kararı ile kıyaslandığında, fayda ve maliyetlerin somut verilerle

hesaplanarak ortaya konulamadığı, *Deterjan* kararında bireysel ve sosyal faydaların fiyat artışlarını ne ölçüde telafi edeceğinin ölçülenemediği, diğer bir ifadeyle fayda-maliyet analizinin detaylı olarak yapılamadığı anlaşılmıştır. Öte yandan TÜBİSAD kararında ise AEEE'lerin teşebbüslerce bireysel olarak toplanmasının TÜBİSAD vasıtasıyla toplanmasına kıyasla maliyetlerde ve fiyatlarda daha fazla artış gerçekleşerek toplumsal refahın azalmasına sebep olacağı ifade edilerek söz konusu faaliyetin TÜBİSAD aracılığıyla yerine getirmelerinin tüketiciye yansıyacak maliyetleri azaltacağı ifade edilmiş ancak *TÜBİSAD* kararında da, ilgili sürdürülebilirlik sözleşmesinin yaratacağı maliyetin somut verilerle ortaya konulamadığı tespit edilmiştir.

Bu çerçevede, incelenen kararların fayda-maliyet analizlerinin somut verilerle desteklenmemesi, sürdürülebilir işbirliklerinin gerçek etkilerinin ortaya konamamasına yol açmakta ve yeşil aklama (*greenwashing*) riskini¹¹⁷ gündeme getirmektedir.

¹¹⁷ Bkz. çalışmanın 1.2.2.2. başlığı.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Etkisi giderek artan iklim krizinin ekonomik, siyasi ve hukuki alanlara yansımaları sonucu sürdürülebilirlik kavramının önem kazandığı günümüz dünyasında, özellikle Hollanda Rekabet Otoritesinin vermiş olduğu *Chicken of Tomorrow* kararı sonrasında çağdaş rekabet hukuku çevrelerinde de sürdürülebilirlik kavramının oynayacağı rol hakkında hararetli tartışmalar baş göstermiştir. Nitekim sürdürülebilirlik müessesesinin pazara ilk giren dezavantajı yaratma etkisine ilişkin olarak, münferit sürdürülebilir girişimlerin ilgili sektörlerle yeterli ölçüde yayılamaması, teşebbüsler arası işbirliğinin önemini ortaya koymaktadır.

Öte yandan rekabet hukukunun teşebbüslerin belirli bir ürün veya hizmetin fiyatına, kalitesine, miktarına, seçimine veya yenilik gibi rekabetçi parametrelere etki edebilecek her türlü işbirliğini yasaklaması, sürdürülebilirlik girişimlerinin teşvikine yönelik bir engel teşkil etmektedir. Bu noktadan hareketle çevreye, ekonomiye ve topluma pozitif fayda sağlayan bir sürdürülebilirlik girişimine rekabet hukuku araçlarıyla müdahale edilmesi, kamu eliyle yaratılan aksak rekabete sebep olmaktadır. Bu bağlamda ilgili piyasalarda oluşan etkinsizliğin giderilmesi bakımından her iki kuruma ait politikaların uyumlaştırılması diğer bir ifadeyle dengelenmesi gerekmektedir.

Rekabet ve sürdürülebilirlik politikalarının uyumlaştırılmasına ilişkin olarak ne AB düzeyinde ne de diğer ülke uygulamalarında 2020 yılı öncesine kadarki süreçte herhangi bir mevzuat düzenlemesi bulunmamaktaydı. Bu kapsamda mevzuat değişikliği öncesi AB’de ve çeşitli ülkelerde alınan kararlar incelendiğinde, özellikle sürdürülebilirlik anlaşmasının doğuracağı faydalara ilişkin değerlendirmelerde, etkinlik kazanımları ile bahse konu kazanımlarının tüketiciye yansımalarının somut verilerle ortaya konulduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle AB ve ulusal rekabet hukuku uygulayıcıları, ilgili kararlarında, sürdürülebilirlik anlaşmasından kaynaklanan çevresel, toplumsal ve ekonomik faydaları, yine ilgili anlaşmanın tüketiciye/topluma yaratacağı maliyetleri ne ölçüde telafi edeceğini parasallaştırılarak ölçmeye çalışmıştır. Bu bağlamda ilgili

kararlar ile oluşturulan içtihat çizgisinde, başta AB olmak üzere çeşitli hukuk düzenlerinde sürdürülebilirliğin rekabet hukuku perspektifinden nasıl analiz edileceğine ilişkin birtakım hukuki düzenlemeler yapılmıştır.

Sürdürülebilirlik müessesesinin ele alındığı Rekabet Kurulu kararlarına bakıldığında, bu kurumun çevresel, ekonomik ve toplumsal olmak üzere her üç boyutunun da dikkate alındığı ancak incelenen sürdürülebilirlik anlaşmalarından kaynaklanan fayda ve maliyetlerin somut verilerle hesaplanarak ortaya konulamadığı, diğer bir ifadeyle bahse konu kararlarda kullanılan fayda-maliyet analizlerinin soyut değerlendirmelerden öteye geçemediği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda fayda-maliyet analizinin detaylı olarak yapılamaması diğer bir ifadeyle sürdürülebilir işbirliğinden kaynaklanan faydaların söz konusu işbirliğinin tüketiciye/topluma yaratacağı maliyetin ne ölçüde telafi edileceğinin ortaya konulamaması yeşil aklama (*greenwashing*) tehlikesini gündeme getirmektedir.

Yeşil aklama, en temel haliyle teşebbüslerin sürdürülebilir uygulamaları hakkında olumlu sonuçlar göstermeyi amaçlayan çeşitli yanıltıcı iletişimleridir. Diğer bir ifadeyle yeşil aklama, bir teşebbüsün sürdürülebilirliğe yatırım yapıyormuş izlenimi vererek sürdürülebilirliğe yatırım yapmamasını ifade etmektedir. Bu noktadan hareketle rekabet hukuku perspektifinden sürdürülebilirlik anlaşmasının ele alındığı vakalarda fayda-maliyet analizinin detaylı olarak yapılamaması başka bir deyişle sürdürülebilirlikten elde edilecek kazanımların, topluma yaratacağı maliyetleri ne ölçüde tazmin edeceğinin soyut ifadelerle değerlendirilmesi, teşebbüslerin sürdürülebilirliğe ilişkin asıl yaklaşımlarının ortaya konulamamasına, bunun ise hatalı kararların alınmasına yol açacağı değerlendirilmektedir. Nitekim sürdürülebilirlik kriterlerini taşımayan bir işbirliğine kamu eliyle izin verilmesi yahut rekabet hukukundan muaf tutulması, tüketiciler ve çevre için kalıcı bir sorun teşkil ederek piyasalardaki rekabetin bozulmasına sebebiyet verecektir (Feinstein 2013, 229-230).

Bu bağlamda yukarıda belirtilen sakıncaların giderilmesi bakımından Türk Rekabet Otoritesinin sürdürülebilirliğin ele alındığı vakalarda, fayda-maliyet analizini somut veriler ile destekleyerek yapmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Nitekim bu kapsamda AB ve çeşitli ülkelerin konu hakkında aldıkları geçmiş kararlar yol gösterici olabilecektir. Ek olarak, Hollanda Rekabet Otoritesi ile Yunanistan Rekabet Otoritesinin ortaklaşa hazırlayarak 2021 yılında

yayımladığı “Sürdürülebilirlik ve Rekabet Hakkında Teknik Rapor”dan (*Technical Report on Sustainability and Competition*)¹¹⁸ faydalanılabileceği değerlendirilmektedir.

İlaveten çevre dostu, sürdürülebilir mal ve hizmetlerin yaygınlaşması bakımından hukuki belirliliğin sağlanması ve sürdürülebilirliğin rekabet hukuku ile uyumlaştırılması/dengelenmesi amacıyla Komisyon, Taslak Yatay İşbirliği Anlaşmaları Hakkında Kılavuzuna “Sürdürülebilirlik Anlaşmaları” adı altında özel bir bölüm eklenmesini öngörmüş, Dikey Kısıtlamalara İlişkin Kılavuz’una ise sürdürülebilirliğe ilişkin çeşitli hükümler eklenmiştir. ACM ise 2021 yılı Ocak ayında “Taslak Sürdürülebilirlik Anlaşmaları Kılavuzu” adı altında bir Kılavuz yayımlamış, HCC ise sürdürülebilirliğin rekabet hukukuna entegre edilmesine ilişkin olarak bir korumalı sanal alan (*sandbox*) oluşturduğunu resmi web sitesinde duyurmuştur. Sürdürülebilirliği rekabet hukukuna entegre eden bir diğer ülke olan Avusturya’da ise 2021 yılında Avusturya Rekabet Yasasının muafiyet koşulunu düzenleyen maddesinde birtakım değişiklikler yapılmış ve yasa değişikliğini takiben AFCA, “Sürdürülebilir İşbirliği Anlaşmalarının Rekabet Hukukundan Muaf Tutulması Hakkında Kılavuz”u yayımlamıştır.

İlgili bölümde etraflıca yer verilen Kurul kararlarında tespit edilen eksikliklerin giderilmesi ve teşebbüslere yol bir gösterici bir rehberlik sağlanmasını teminen Kurum tarafından sürdürülebilirlik anlaşmalarının nasıl ele alınacağına ilişkin bir Kılavuzun hazırlanması ve paydaşlardan görüş alınmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir. Nitekim hazırlanan kılavuzun ışığında sürdürülebilirlik anlaşmalarının rekabet hukuku perspektifinden ele alınmasında hukuki denetime imkân veren somut verilere dayalı olarak değerlendirme yapılmasının hukuki belirliliği artıracığı ve gelecekte benzer konularda alınacak kararlar bakımından içtihat istikrarının sağlanması açısından kritik bir önemi haizdir.

Bu kapsamda söz konusu kılavuzun hazırlanması bakımından AB’de ve çeşitli ülkelerde bulunan kılavuzlardaki açıklamalardan faydalanılabilecektir. Bu noktadan hareketle hazırlanması önerilen kılavuzda;

¹¹⁸ https://www.acm.nl/sites/default/files/documents/technical-report-sustainability-and-competition_0.pdf, Erişim tarihi: 13.07.2022.

- Sürdürülebilirliğin rekabet hukuku perspektifinden ele alınmasına ilişkin elde edilmesi planlanan fayda ve amaçların açıklanması,
- Sürdürülebilirlik kavramı başta olmak üzere ilgili kavramla ilintili olan sürdürülebilir anlaşma ve uyumlu eylem, ekosistem, çevresel fayda gibi kavramların tanımlarının yapılması,
- Amacı itibarıyla rekabeti kısıtlamayan ve fiyat, miktar, kalite, seçim veya yenilik gibi rekabetçi parametreleri etkilemeyen ve bu bağlamda 4054 sayılı Kanunun kapsamı dışında kalan sürdürülebilirlik anlaşmalarının tanımlanması ve teşebbüslere yol gösterici nitelik arz eden çeşitli varsayımsal vakaların sunulması,
- Rekabetçi parametreler üzerinde birtakım etkiler barındıran sürdürülebilirlik anlaşmalar hakkında 4054 sayılı Kanunun 5. maddesinde belirtilen muafiyet koşullarının nasıl değerlendirilmesi gerektiğinin açıklanması, buna yönelik kriterlerin belirlenerek çeşitli örneklerin sunulması

gerektiği değerlendirilmektedir.

ABSTRACT

The concept of sustainability has gained increasing importance due to the impact of the climate crisis, which is intensifying day by day, on economic, political, and legal fields. In addition to the climate crisis, the deepening of economic crisis and their effects on all segments of society have brought the production of more economical and environmentally friendly products and services to the forefront for economic actors. In this context, sustainability—which attributes positive values to the environment, the economy, and society—has begun to occupy a central place on the agendas of states, international institutions and organizations, as well as businesses. However, the Dutch Competition Authority’s blocking of a sustainability agreement that provides positive benefits to the environment, economy, and society on the grounds that it restricts competition has sparked discussion about the concept of sustainability in competition law.

In this context, the first part of the study presents an overview of the concept of sustainability and its development, and examines whether sustainability can be analyzed from the perspective of competition law. The second part explains the decisions adopted by competition authorities in the EU and in various countries regarding agreements that restrict competition between undertakings in the context of sustainability, and discusses the relevant legislative provisions in a comparative manner. The third part analyzes the approach of the Turkish Competition Authority to the concept of sustainability and illustrates how institutions have responded to this emerging trend so far. Finally, based on the literature and decisional experience, several proposals are put forward regarding a suitable set of legal instruments to address the issues discussed.

KAYNAKÇA

ACM (2015), “ACM’s analysis of the sustainability arrangements concerning the ‘Chicken of Tomorrow’”, https://www.acm.nl/sites/default/files/old_publication/publicaties/13789_analy_sis-chicken-of-tomorrow-acm-2015-01-26.pdf.pdf, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

ACM (2020), “Draft guidelines ‘Sustainability Agreements’”, <https://www.acm.nl/sites/default/files/documents/2020-07/sustainability-agreements%5B1%5D.pdf>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

ALLEN, H. J. (2019), “Regulatory Sandboxes”, *George Washington Law Review*, Vol: 87, No: 3, s. 579.

BALLUCHI, T. R ve F, A. LAZZINI (2020), “Greenwashing and Environmental Communication: Effects on Stakeholders’ Perceptions”, *Business Strategy and the Environment*, Vol: 29, No: 2, s. 407-408.

BAYRAMOĞLU, S. N. (2012), *Rekabet Hukukunda Fikri Mülkiyet Haklarının Toplu Yönetimi: Patent Havuzları ve Standart Belirleme*, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi, Ankara.

BELT, H., T. TEMPELS, J. BOS (2015), “The Chicken of Tomorrow The tension between competition law and sustainability arrangements” <https://surfsharekit.nl/objectstore/a0473776-05ad-4300-8dae-654c8a9e62fb>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

BOS, J., H. BELT, P. FEINDT (2018), “Animal welfare, consumer welfare, and competition law: The Dutch debate on the Chicken of Tomorrow”, *Animal Frontiers*, Vol: 8, No: 1, s. 20.

BOYD, D. (2012), *The Environmental Rights Revolution: A Global Study of Constitutions, Human Rights, and the Environment*, University of British Columbia Press, Vancouver.

BRATKOVA, S., M. SIPIKAL ve V. NEMETHOVA (2021), “Impact of Deadweight Effect on the Performance of Supported Firms”, <http://rais.education/wp-content/uploads/2021/03/0014.pdf>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

CARRIER, M. (2011), “An Antitrust Framework for Climate Change”, *Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property*, Vol: 9 No: 8, s. 513-532.

CHOI, S. ve A. NG (2011), “Environmental and Economic Dimensions of Sustainability and Price Effects on Consumer Responses”, *Journal of Business Ethics*, Vol: 104, No: 2, s. 269-282.

DE STEFANO, G. (2020), “EU Competition Law & The Green Deal: The Consistency Road”, <https://www.competitionpolicyinternational.com/eu-competition-law-the-green-deal-the-consistency-road/>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

DIJK, T. (2021), “A New Approach to Assess Certain Sustainability Agreements under Competition Law”, Holmes, Snoep & Middelschulte (der.), *Competition Law, Climate Change & Environmental Sustainability* içinde, Concurrences, France.

DOLMANS, M. (2021), “Sustainable Competition Policy and the “Polluter Pays” Principle”, Holmes, Snoep & Middelschulte (der.), *Competition Law, Climate Change & Environmental Sustainability* içinde, Concurrences, France.

DUNNE, N. (2020), “Public Interest and EU Competition Law”, *The Antitrust Bulletin*, Vol: 65, No: 2, s. 256-281.

DURAND, O. L. D. ve A. PFLIEGER (2022), “The Austrian Competition Authority Proposes for Public Comment Guidelines for Exempting Sustainable Cooperation Agreements from Competition Laws”, <https://www.concurrences.com/en/bulletin/news-issues/june-2022/the-austrian-competition-authority-proposes-for-publiccomment-guidelines-for>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

ECA (2021), “The Polluter Pays Principle: Inconsistent application across EU environmental policies and actions”, https://www.eca.europa.eu/Lists/ECA/Documents/SR21_12/SR_polluter_pays_principle_EN.pdf,

Erişim Tarihi: 13.07.2022.

EZRACHI, A. (2017), “Sponge”, *Journal of Antitrust Enforcement*, Vol: 5, No: 1, s. 49-75.

FTAO (2019), “EU Competition Law and Sustainability in Food Systems: Addressing the Broken Links”, https://www.responsibleglobalvaluechains.org/images/PDF/FTAO_EU_Competition_Law_and_Sustainability_in_Food_Systems_Addressing_the_Broken_Links_2019.pdf, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

FEINSTEIN, N. (2013), “Learning from Past Mistakes: Future Regulation to Prevent Greenwashing”, *Boston College Environmental Affairs Law Review*, Vol: 40, No: 1, s. 229, 230.

GASSLER, M. (2021), “Sustainability, the Green Deal and Art 101 TFEU: Where We Are and Where We Could Go”, *Journal of European Competition Law & Practice*, Vol: 12, No: 6, s. 431.

GEISSDOERFER, M., P. SAVAGET, N. BOCKEN, E. H. HULTINK (2017), “The Circular Economy – A new sustainability paradigm?”, *Journal of Cleaner Production*, Vol: 143, No: 1, s. 761-762.

GERBRANDY, A. (2020), “The Difficulty of Conversations About Sustainability and European Competition Law”, *CPI Antitrust Chronicle*, Vol: 1, No: 2, s. 65.

GIDDINGS, B., B. HOPWOOD, ve G. O'BRIEN (2002), “Environment, Economy and Society: Fitting Them Together into Sustainable Development”, *Sustainable Development*, Vol: 10, No: 4, s. 187-189.

GOUPOU, D. (2021), “All ‘antitrust’ roads can lead to sustainability”, https://ec.europa.eu/competition-policy/system/files/2021-12/Competition%20Policy%20Brief%2032021_Students%20challenge%202021%20greening%20competition_kdak21003enn.pdf, Erişim Tarihi: 13.07.2022

GÖKDEMİR, B. (2004), *Tarımda Piyasa Reformu Türk Tarımı Özelinde Tarım ve Rekabet Politikası İlişkisi*, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi, Ankara.

HAHN, T., F. FIGGE, J. PINKSE, L. PREUSS (2010), “Trade-offs in corporate sustainability: you can't have your cake and eat it”, *Business Strategy and the Environment*, Vol: 19, No: 4, s. 217-218.

HCC (2020), “Staff Discussion Paper on Sustainability Issues and Competition Law”, https://www.epant.gr/en/enimerosi/competition-lawsustainability/item/download/1896_9b05dc293adbae88a7bb6cce37d1ea60.html, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

HOEKSTRA, A. Y. (2009), “Human appropriation of natural capital: A comparison of ecological footprint and water footprint analysis”, *Ecological Economics*, Vol: 68, No: 7, s. 1963-1964.

HOLMES, S. (2020), “Climate Change, sustainability, and competition law”, *Journal Antitrust Enforcement*, Vol: 8, No: 2, s. 354-405.

HOVENKAMP, H. (2019), “Are Regulatory Agreements to Address Climate Change Anticompetitive?”, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3451931, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

IACOVIDES, M. ve C. VRETTOS (2022), “Falling through the cracks no more? Article 102 TFEU and sustainability: the relation between dominance, environmental degradation, and social injustice”, *Journal of Antitrust Enforcement*, Vol: 10, No: 1, s. 39-41.

INDERST, R ve S. THOMAS (2022), “Sustainability Agreements in the European Commission’s Draft Horizontal Guidelines”, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4069374, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

JEFFORDS, C. ve GELLERS J. (2017), “Constitutionalizing Environmental Rights: A Practical Guide”, *Journal of Human Rights Practice*, Vol: 9, No: 1, s. 136–145.

KINGSTON, S. (2012), *Greening EU Competition Law and Policy*, Cambridge University Press, Cambridge.

KINGSTON, S. (2019), “Competition Law in an Environmental Crisis”, *Journal of European Competition Law & Practice*, Vol: 10, No: 9, s. 518.

KINGSTON, S. (2021), “Introduction”, Holmes, Snoep & Middelschulte (der.), *Competition Law, Climate Change & Environmental Sustainability* içinde, Concurrences, France

KULAKSIZOĞLU, Ş. (2003), *Rekabet Hukukunda Yatay Birleşmeler: Antirekabetçi Etkiler ile Öne Sürülen Savunma ve Yararlar*, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi, Ankara.

LIANOS, I. (2018), “Polycentric Competition Law”, *Current Legal Problems*, Vol: 71, No: 1, s. 161–213.

LIANOS, I. ve D. KATALEVSKY (2017), “Merger Activity in the Factors of Production Segments of the Food Value Chain: A Critical Assessment of the Bayer/Monsanto merger”, <https://www.ucl.ac.uk/cles/sites/cles/files/cles-policy-paper-1-2017.pdf>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

MCKINSEY&COMPANY (2012), “How much will consumers pay to go green?, McKinsey & Company”, <https://www.mckinsey.com/business-functions/sustainability/ourinsights/how-much-will-consumers-pay-to-go-green>,

Erişim Tarihi: 13.07.2022.

MINKKINEN, P. (2005), “Why is Law a Normative Discipline? on Hans Kelsen’s ‘Normology’”, *Res Publica*, Vol: 11, No: 3, s. 235-249.

MONTI, G. (2017), “Escaping the Clutches of EU Competition Law Pathways to Assess Private Sustainability Initiatives”, *European Law Review*, Vol: 42, No: 5, s. 635-656.

MONTI, G. (2020), “Four Options for a Greener Competition Law”, *Journal of European Competition Law & Practice*, Vol: 11, No: 3-4, s. 124-132.

NCA (2010), “Competition Policy and Green Growth”, https://en.samkeppni.is/media/skysrlur-2010/competition_policy_and_green_growth_final_version.pdf,

Erişim Tarihi: 13.07.2022.

NOWAG, J. (2015), “Wouters, when the condemned live longer: A comment on OTOC and CNG”, *European Competition Law Review*, Vol: 36, No: 1, s. 39-44.

NOWAG, J. (2017), *Environmental Integration in Competition and Free-Movement Laws*, Oxford University Press, Oxford.

OECD (2013), “The Role and Measurement of Quality in Competition Analysis”, <https://www.oecd.org/competition/Quality-in-competition-analysis-2013.pdf>,

Erişim Tarihi: 13.07.2022.

OECD (2018), “Quality considerations in digital zero-price markets”, <https://www.oecd.org/daf/competition/quality-considerations-in-zero-price-markets-2018.pdf>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

OECD (2020), “Sustainability and Competition”, <https://www.oecd.org/daf/competition/sustainability-and-competition-2020.pdf>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

OECD (2021), “Environmental Considerations in Competition Enforcement – Note by Greece”, [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/WD\(2021\)48/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/WD(2021)48/en/pdf), Erişim Tarihi: 13.07.2022.

PEEPERKORN, L. (2020). “Competition and Sustainability: What Can Competition Policy Do”. *Concurrences: Competition Law Review*, Vol: 18, No: 4, s. 40-65.

PETROSYAN, G. (2019), “DOJ’s Probe into Four Automakers: Impartial Investigation or Politicization of Antitrust?”, <https://www.competitionpolicyinternational.com/dojsprobe-into-four-automakers-impartial-investigation-or-politicization-of-antitrust/>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

PORTNEY, K. (2015), *Sustainability*, MIT Press, Cambridge.

PURVIS, B., Y. MAO ve D. ROBINSON (2018), “Three pillars of sustainability: in search of conceptual origins”, *Sustainability Science*, Vol: 14, s. 681-695.

REICH, A. (2007), “The Agricultural Exemption in Antitrust Law: A Comparative Look at the Political Economy of Market Regulation”, *Texas International Law Journal*, Vol: 42, No: 843, s. 5.

REKABET KURUMU (2021), “Yaş Sebze ve Meyve Sektör İncelemesi Nihai Raporu”, <https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/sektor-raporlari/yas-sebze-ve-meyve-sektor-raporu-nihai-rapor-yayinlanan-revize16-03-22-20220316161703231-pdf>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

- RICHMOND, A., R. KAUFMANN ve R.B. MYNENI (2007), “Valuing ecosystem services: A shadow price for net primary production”, *Ecological Economics*, Vol: 64, No: 2. s. 454.
- ROBERTS, S. (2004), “The role for competition policy in economic development: the South African experience”, *Development Southern Africa*, Vol: 21, No: 1, s. 227-243.
- ROBERTSON, V. H. S. E. (2022), “Sustainability: A World-First Green Exemption in Austrian Competition Law”, *Journal of European Competition Law & Practice*, Forthcoming, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3957551, Erişim Tarihi: 13.07.2022.
- SARIÇİÇEK, C. (2012), *Düzenlenen Davranış Doktrini Çerçevesinde Rekabet Hukuku Uygulamaları*, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi, Ankara.
- SHAPIRO, C. (2002), “Competition Policy and Innovation”, <https://faculty.haas.berkeley.edu/shapiro/oecd.pdf>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.
- SCHINKEL, M. A. ve L. TREUREN (2021), “Green Antitrust: Friendly Fire in the Fight Against Climate Change”, Holmes, Snoep & Middelschulte (der.), *Competition Law, Climate Change & Environmental Sustainability* içinde, Concurrences, France.
- SOLOW, R. (1991), “Sustainability: An Economist’s perspective”, [https://users.manchester.edu/Facstaff/SSNaragon/Online/texts/425/Solow%20\(1991\),%20Sustainability.pdf](https://users.manchester.edu/Facstaff/SSNaragon/Online/texts/425/Solow%20(1991),%20Sustainability.pdf), Erişim Tarihi: 13.07.2022.
- TELIENTO, M., C. FAVINO ve A. NETTI (2019), “Impact of Environmental, Social, and Governance Information on Economic Performance: Evidence of a Corporate ‘Sustainability Advantage’ from Europe”, *Sustainability*, Vol: 11, No: 6, s. 1745.
- TOPALÖMER, S. (2015), *Tüketici Refahının Arttırılmasında İki Farklı Araç: Tüketici Politikası ve Rekabet Politikası*, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi, Ankara.
- TOPÇUOĞLU, M. (2001), “Rekabet Hukuku Uygulamasında Teşebbüs Birlikleri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 50, Sayı: 4, s. 129-165.
- ÜNSAL, E.M. (2016), *İktisada Giriş*, İmaj Yayınları, Ankara.
- VILLENEUVE C., D. TREMBLAY, O. RIFFON, G.Y. LANMAFANKPOTIN ve S. BOUCHARD (2017) “A Systemic Tool and Process for Sustainability Assessment”, *Sustainability*, Vol: 9, No: 10, s. 1909.
- VOLPIN, C. (2020), “Sustainability as a Quality Dimension of Competition: Protecting Our Future (Selves)”, *CPI Antitrust Chronicle*, s. 9-18.
- WARDHAUGH, B. (2014), “Crisis Cartels: Non-economic Values, the Public Interest and Institutional Considerations”, *European Competition Journal*, Vol: 10, No: 2, s. 311-340.
- WCED (1987), “Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development”, https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987_our-commonfuture.pdf, Erişim Tarihi: 13.07.2022.
- WHISH, R. ve D. BAILEY (2018), *Competition Law*, Ninth Edition, Oxford University Press, New York.
- WILLARD, B. (2012), *The New Sustainability Advantage: Seven Business Case Benefits of a Triple Bottom Line*, New Society Publishers, Gabriola Island, Canada.

WOUTERS, D. (2021), “Which Sustainability Agreements Are Not Caught by Article 101 (1) TFEU?”, *Journal of European Competition Law & Practice*, Vol: 12, No: 3, s. 262.

Rekabet Kurulu Kararları

15.07.2009 tarih ve 09-33/727-167 sayılı *Deterjan* kararı.

27.10 2010 tarih ve 10-67/1422-538 sayılı *LASDER-I* kararı.

11.07.2013 tarih ve 13-44/554-248 sayılı *ELALEY* kararı.

28.07.2015 tarih ve 15-32/462-144 sayılı *ELDAY* kararı.

27.04.2017 tarih ve 17-14/196-82 sayılı *LASDER-II* kararı.

09.08.2017 tarih ve 17-26/394-173 sayılı *TÜBİSAD* kararı.

29.05.2019 tarih ve 13-32/429-190 sayılı *Akü-1* sayılı kararı.

13.06.2019 tarih ve 19-21/309-134 sayılı *Akü-2* sayılı kararı.

Avrupa Komisyonu Kararları

Case No: IV.F.1/36.718, CECED (1999)

Case COMP/T.347/09, Germany/Commission (2013)

Case COMP/M.8084, Bayer/Monsanto (2018)

Case No: AT.40178, Car Emissions (2021)

Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları

Case No: C-67/96 Albany International BV v Stichting Bedrijfspensioenfonds Textielindustrie (1999)

Case No: C-309/99 Wouters and Others (2002)

Case No: C-67/13 Groupement des Cartes Bancaires/ Commission (2014)

Case No: C-286/13 Dole Food and Dole Fresh Fruit Europe v Commission (2014)

Case No: C-373/14 Toshiba Corporation v Commission (2016)

Diğer Kararlar

Chicken of Tomorrow Case-2015/ACM, https://www.acm.nl/sites/default/files/old_publication/publicaties/13789_analysis-chicken-of-tomorrow-acm-2015-0126.pdf.pdf, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

Coal Power Case-2015/ACM, https://www.acm.nl/sites/default/files/old_publication/publicaties/12082_acm-analysis-of-closing-down-5-coal-power-plants-as-part-of-ser-energieakkoord.pdf, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

PVC Case-2017/France Competition Authority, <https://www.autoritedelaconurrence.fr/en/communiqués-de-presse/19-october-2017-cartel-floor-coverings-sector>. Erişim Tarihi: 13.07.2022.

Milk Case-2022/Bundeskartellamt, https://www.bundeskartellamt.de/SharedDocs/Meldung/EN/Pressemitteilungen/2022/25_01_2022_Agrardialog.html, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

EKLER

EK-1: Rekabet Üzerinde Kayda Değer Bir Etkisi Olmayan Örnek Sürdürülebilirlik Anlaşması ve Değerlendirilmesi

Olay: Bir sivil toplum kuruluşu olan Fair Tropical Fruits ile tropikal meyve alım-satım alanında faaliyet gösteren az sayıdaki teşebbüs, piyasada satışı gerçekleştirilen tropikal meyveler için bir etiket (FTF etiketi) oluşturmak amacıyla bir anlaşma imzalamıştır. Tropikal meyve alanında faaliyet gösteren teşebbüsler, ilgili etiketi kullanabilmek için, satışını yaptıkları meyvelerin, pestisitlerin güvenli kullanımına ilişkin anlaşmada belirlenen minimum standartlara uyum gösteren çiftliklerden temin edildiğini garanti etmektedir. İlave, anlaşmaya taraf olan teşebbüsler, FTF etiketi dışında oluşturulan diğer etiketli ürünlerin alım ve satımı konusunda serbesttir. Fair Tropical Fruits, FTF etiketiyle satılan ürünlerin minimum koşullara uygun olduğunu belgelemek amacıyla bir izleme sistemi kurmuştur. Anlaşma koşulları ile izleme sisteminin çalışma prensipleri ve sonuçları, Fair Tropical Fruits web sitesinde yayımlanmıştır. FTF etiketiyle satılan meyveler, ticareti yapılan diğer tropikal meyvelere kıyasla daha pahalıdır.

İlerleyen süreçte, FTF etiketi AB çapında tanıtılmış ve birkaç büyük teşebbüs, FTF etiketi kapsamında belirlenen minimum koşullara uymayı taahhüt ederek ilgili anlaşmaya taraf olmuştur. İlgili etiket, tüketiciler arasında hızla popüler hale gelmiştir. Tropikal meyvenin türüne ve ilgili coğrafi pazara bağlı olarak, AB’de FTF etiketiyle satılan meyvelerin pazar payları ananas için %2,6 ve mango için %14,7’dir. Pazarın geri kalanı, ilgili anlaşmaya taraf olan teşebbüslerin FTF etiketi dışında gerçekleştirdikleri satışlar ile anlaşmaya taraf olmayan diğer teşebbüslerin satışlarından oluşmaktadır.

Değerlendirme: FTF etiketi altında satılan meyvelerin fiyatının yüksek olması, anlaşmanın rekabetçi parametreler üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesini gerektirebilir. Ancak, anlaşma kapsamındaki ürünlerin AB’deki pazar paylarının düşük olması, FTF etiketi dışında diğer etiketlerin varlığı, konvansiyonel ürünlerin önemli pazar paylarına sahip olması ve FTF etiketli ürünlerin konvansiyonel ürünlerle rekabet etmesi; FTF etiketine katılımın gönüllü olması ve münhasır olmayan bir temelde oluşturulması; ayrıca, FTF etiketi kullanma lisansının yalnızca belirli asgari koşullara uyulmasına bağlı olması göz önünde bulundurulduğunda, FTF etiketinin oluşturulması ve lisanslanmasına yönelik anlaşmanın rekabetçi parametreler üzerinde kayda değer olumsuz etkilere yol açması muhtemel değildir. Bu nedenle, anlaşma rekabeti kısıtlayıcı hüküm kapsamı dışında değerlendirilmektedir (Komisyon Yatay Kılavuz, para. 618).

**Ek-2: Rekabeti Kısıtlayan ve Muafiyet Koşullarını Sağlamayan Örnek
Sürdürülebilirlik Anlaşması ve Değerlendirilmesi**

Olay: Belirli bir pazardaki büyük mobilya üreticilerinin tamamı, sürdürülebilir olarak yetiştirilen ahşaptan yapılmış mobilyalar için bir "yeşil ağaç" etiketi kullanmak amacıyla bir anlaşma imzalamıştır. Mevcut hukuki düzenlemeler, ahşap için herhangi bir sürdürülebilirlik standardı öngörmemektedir. Taraflar, mobilyada kullanılan ahşabın en az %30'unun sürdürülebilir bir şekilde yetiştirilmesini gerektiren yeni standardı üç yıl içinde uygulamayı kabul etmiştir. Bu süreden sonra, sözleşmeye taraf üreticilerin tüm mobilyaları üzerinde anlaşılan standarda uygun olacak ve 'yeşil ağaç' etiketi ile etiketlenecektir. Taraflar, diğer etiketler kapsamında, hatta daha yüksek standartlara uygun mobilya üretmekte serbesttir. Ancak, üzerinde anlaşmaya varılan sürdürülebilirlik standardı, ormanlık alanların azalmasını ve biyolojik çeşitliliğin bozulmasını yavaşlatmasına rağmen tamamen durduramamaktadır.

Anlaşmaya taraf olan mobilya üreticilerinin toplam pazar payı %85'tir. Mevcut durumda, tarafların toplam satışlarının yaklaşık %80'i, sürdürülebilir şekilde yetiştirilmeyen ahşaptan yapılmış mobilyalardan oluşmaktadır. Pazarın geri kalan %15'i ise, diğer sürdürülebilirlik etiketleri altında satış yapan daha küçük üreticilere aittir.

Bağımsız araştırma kuruluşları tarafından yapılan ve mobilya üreticilerinin araştırma maliyetlerini karşıladığı çalışmalarda, 'yeşil ağaç' etiket standardına uyumun ahşabın maliyetini ortalama %40 oranında artıracığı ve bunun da esas olarak ahşabın kullanıldığı mobilyaların üretim maliyetini ortalama %20 oranında yükselteceği tahmin edilmiştir. Nihai fiyatın ortalama %60'ını üretim maliyetleri, kalan %40'ını ise dağıtım maliyetleri oluşturmaktadır. Bu verilere göre, mobilyaların nihai fiyatındaki artışın ortalama %12 olması beklenmektedir.

Ayrı bir araştırma, tüketicilerin "yeşil ağaç" standardına göre üretilen mobilyalar için, sürdürülebilir olmayan ahşap mobilyalara kıyasla ortalama %5 daha fazla ödemeye istekli olduğunu göstermektedir. Araştırma, tüketicilerin "yeşil ağaç" standardını karşılayan ahşaptan yapılmış mobilyalar için ödeme yapma eğilimlerini, bir ankete ve farklı standart ve fiyatlara sahip mobilyalar için çeşitli satın alma seçeneklerini içeren bir seçim deneyine dayandırmaktadır.

Değerlendirme: Anlaşmanın pazar kapsamı ve önemli fiyat artışı göz önüne alındığında, anlaşmanın rekabeti ihlal etmesi muhtemeldir. Ahşabın yetiştirilmesinde sağlanacak olası sürdürülebilirlik kazanımlarının, tüketiciler için beklenen fiyat artışından daha ağır basan

faidalar yaratması pek olası değildir. Nitekim tüketicilerin ödeme istekliliği, iyileştirilmiş sürdürülebilirlik koşullarına (nihai fiyatın %5'i) verdikleri değerin, beklenen %12'lik fiyat artışından çok daha düşük olduğunu göstermektedir. Ayrıca, ahşap ekimi için sürdürülebilirlik standartlarını yükseltmek amacıyla anlaşmanın zorunlu olması pek olası görünmemektedir. Diğer bir deyişle, anlaşmanın neden gerekli olduğu ve her bir mobilya üreticisinin bireysel eyleminin standartları benzer şekilde yükseltmeye veya -rekabetçi baskı sonucunda- daha iyi bir gelişmeye yol açamayacağı açık değildir. Dolayısıyla anlaşma, muafiyet koşullarından en az ikisini karşılamamakta ve bu nedenle rekabeti ihlal etmektedir (Komisyon Yatay Kılavuz, para. 620).

Ek-3: Rekabeti Kısıtlayan ve Muafiyet Koşullarını Karşılayan Örnek Sürdürülebilirlik Anlaşması ve Değerlendirilmesi

Olay: Çamaşır makinesi üreticileri, teknik olarak en gelişmiş son modellerden daha az gelişmiş eski modellere kadar çeşitli makineler üretmektedir. Daha eski ve daha az gelişmiş modeller, daha fazla elektrik ve su tüketirken, üretim maliyetleri daha düşük olduğundan daha uygun fiyatlarla satılmaktadır. Bir AB direktifine göre, tüm modeller A'dan H'ye kadar sekiz enerji verimliliği kategorisinde sınıflandırılmakta ve buna göre etiketlenmektedir.

Sektördeki inovasyon, yeni modellerin enerji verimliliğini daha da iyileştirmeye odaklanmaktadır. Ancak çamaşır makinesi üreticileri, makinelerinin enerji tüketimini başka yollarla azaltma sorumluluğuna da sahip olduklarını hissetmektedir. Bu nedenle, daha eski ve enerji verimliliği en düşük F ile H kategorisindeki çamaşır makinelerinin üretimini ve satışını aşamalı olarak durdurmayı kabul etmişlerdir. Bu eski modeller ayrıca su verimliliği açısından da en düşük seviyededir.

Anlaşma, tüm üreticileri kapsamı bakımından pazarın neredeyse %100'ünü kapsamaktadır. Bu anlaşma ile F ile H kategorilerindeki çamaşır makinelerinin üretimi ve satışı, iki yıl içinde aşamalı olarak kaldırılacaktır. Mevcut durumda, bu modeller pazardaki toplam satışların yaklaşık %35'ini oluşturmaktadır. Katılan üreticilerin tamamı zaten A'dan E'ye kategorilerde bazı modeller üretmekte olduğundan, hiçbirisi mevcut satışlarının tamamını kaybetmeyecek olsa da, her üretici mevcut model yelpazesine bağlı olarak farklı şekilde etkilenecektir. Bu nedenle üreticiler arasındaki rekabetin etkilenmesi muhtemeldir. Ayrıca, F ile H kategorilerinin aşamalı olarak kaldırılması, tüketicilere sunulan makine seçimini azaltacak ve ortalama satın alma maliyetini artıracaktır. F ile H kategorisindeki bir

amaşıır makinesinin ortalama alıcısı iin, makinenin fiyatının 40 € ile 70 € arasında artması beklenmektedir.

F'den H'ye kategorilerinin aşamalı olarak kaldırılmasından önce, endüstri reklam kampanyaları kullanarak talebin bu kategorilerden uzaklaştırılmasını sağlamaya alışmıştır. Araştırmalar, kampanyaların başarısız olmasının nedeninin, birçok tüketicinin elektrik ve su faturalarında gelecekte yapılacak indirimlerin olumlu etkisinin, makinenin satın alma fiyatındaki ani artışın olumsuz etkisi ile dengelenememesi olduğunu göstermektedir.

Bu alışmalar ayrıca, amaşıır makinesi alıcılarının F'den H'ye kategorilerinin aşamalı olarak kaldırılmasından önemli ölçüde fayda sağladığını göstermektedir. Ortalama bir alıcı, satın alma fiyatındaki artışı, daha düşük elektrik ve su maliyetleri sayesinde bir ila iki yıl içinde telafi edecektir. Makinelerini daha az kullananlar da dâhil olmak üzere, tüketicilerin büyük çoğunluğu bu artışı dört yıl içinde telafi edebilecektir. A'dan E'ye kategorilerdeki makinelerin ortalama ömrünün en az beş yıl olduğu göz önüne alındığında, tüketiciler kümülatif olarak anlaşmadan yararlanmaktadır.

Bahse konu fayda, tüm amaşıır makinesi kullanıcıları iin, elektrik ve su kullanımının toplu olarak azaltılmasından kaynaklanan çevresel faydalarla daha da artmaktadır. Elektrik tüketimindeki azalma, elektrik üretiminden kaynaklanan kirliliği azaltmakta ve bu, kirlilikle ilgili piyasa başarısızlığının diğer düzenleyici araçlar (örneğin, karbon emisyonlarını sınırlayan Avrupa Emisyon Ticareti Sistemi) tarafından hâlihazırda ele alınmadığı ölçüde tüketicilere fayda sağlamaktadır. İlave olarak, su tüketimindeki azalma daha az su kirliliğine yol açmakta ve amaşıır makinesi kullanıcıları, toplam nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturduğundan, anlaşma ile bu tüketicilerin refahında çevresel açıdan bir artış meydana gelmektedir.

Değerlendirme: Anlaşmanın kayda değer olumsuz etkileri olması ve rekabeti kısıtlama olasılığı olsa da, muafiyet koşullarını da yerine getirmesi muhtemeldir. Özellikle: (i) anlaşmanın bir sonucu olarak, ortalama bir amaşıır makinesi enerji ve su açısından daha verimli hale gelecektir, (ii) bu sonuç, toplu bir reklam kampanyası veya etiketi gibi daha az kısıtlayıcı bir anlaşma ile sağlanamayacaktır; (iii) bireysel ekonomik faydalar ve toplu çevresel faydaların bir sonucu olarak tüketicilerin refahında bir artış meydana gelmektedir ve (iv) anlaşma yalnızca model çeşitliliğini etkilediğinden rekabeti önemli ölçüde ortadan kaldırılmayacaktır (Komisyon Yatay Kılavuz, para. 621).

Üniversiteler Mahallesi
1597. Cadde No: 9
06800 Bilkent - Çankaya /ANKARA
[http:// www.rekabet.gov.tr](http://www.rekabet.gov.tr)